

શ્રી શક્તિ મહિમ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૫૪ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ શ. ડિ. મ. રિ. મ.

વિષય પ૨ : ૪૪૭

વર્ષ પહેલું.

ૐ

પુણ્ય બીજું.

૪૨

૪૨

॥ નમશ્ચંદ્રિકાયૈ ॥

શ્રી શક્તિ મહિમ્ન

સ્તોત્રમ્.

(મહર્ષિ દુર્વાસા પ્રણીતમ્)

ભાષા ટીકા સાથે.

પ્રયોજક :

વે. શા. સં. ગણપતરામ ત્રંબકરામ દવે.
(આર્થિક ચિંતામણી).

પ્રકાશક :

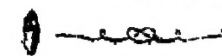
રમણલાલ ગાંડાલાઈ પાઠક, બી. એ.

જયંતીલાલ માણેકલાલ મહેતા.

નરવરલાલ ચુનીલાલ પાઠક.

મુમીઓ, શ્રી શક્તિ સેવા સમાજ.

કાકડીઆની પોળ-અમદાવાદ.

મૂલ્ય રૂ. ૦—૮—૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીસર્જન-સંગ્રહ
૧૨૭૫૪

આવૃત્તિ પહેલી. }	સર્વ હક સ્વામીન.	{ પ્રત ૨૦૦૦
---------------------	------------------	----------------

અમદાવાદ-પાચકુવાં,
શ્રી હરિહર પ્રિ. વર્ષમાં શા. હાલમાં હરિહરસાહેબજી.

હંદગીનો સંપૂર્ણ આનંદ મેળવી સ્વર્ગસુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે

જીવવાનોએ જાણવાની .

— અને —

પરણેલાંએ પાળવાની બાબતો.

સાધક: કાઉન ૩૨૦ પૃષ્ઠ, પાંદું પુકું, સોનેરી નામ, સારા કામળ
ચુંદર છાપ. કિંમત: ત્રણ રૂપીઆ, પોસ્ટેજ ૦૮

જીવન, કુટુંબ, દેખાદેખી અને ખરાબ સોખતથી
થતી ખરાબીઓ, બાળલગ્ન, વૃદ્ધલગ્ન, કબ્રોમાં અને
અતિયોગનાં માઠાં પરિણામો, દુરાચાર, કુચ્છંદ, વ્યસનો,
શારીરિક અને માનસિક પાપોની સજાઓ, સ્ત્રીપુરુષનાં
બેડાણનું રહસ્ય અને દંપત્તિજીવનના સુખનો દેહવો,
પુરુષાર્થ, પવિત્રાઈ, સાદાઈ અને ઇશ્વરપરાયણ જીવનનાં
રહસ્યો, સત્ય, વિશુદ્ધ અને સાત્વિક જીવનમાં સાંસારિક,
નૈતિક અને ધાર્મિક ઉત્પત્તિ. જી જી જી જી

વિગેરે અનેક બાબતો સમજાવી મંસાર સામરની દીવાલંડી રૂપે
ઝીણી ઝીણી બાબતો ઉપર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે.

જીવવાનાં ટેકાણાં:—

પુસ્તક પ્રચારક એ.ડી.સ, નં. ૭૪ રીચીરોડ-અમદાવાદ.

ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી, લાંગવાડીને નાકે, હાથી
બીહીંગ, કાલબાહેવી રોડ-મુંબઈ.

ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી, ચૌરાપુલ-મુરત.

અને મોટા શહેરના યુકસેલરો.

ૐ

॥ નમઃશંકરાય ॥

બે બેલ.

શ્રી શક્તિ સેવા સમાજના પ્રથમ વર્ષનું આ બીજું પુસ્તક તેના સભ્યોના કરકમળમાં મુકતાં ઘણાજ હર્ષ થાય છે. પ્રથમ વર્ષના પ્રારંભમાંજ સમાજની પ્રવૃત્તિના મુખ્ય અંગે થયેલી સભ્યો વધારતાં આશરે પાંચસોથી વધુ સજ્જનોના નામ નોંધાયા છે અને તે કાર્ય ઘણીજ સહેલાઈથી પુર્ણ કરી પુસ્તકો દ્વારા પ્રચાર કાર્યનો પ્રારંભ પણ ઘણાજ ઉત્સાહથી આગળ ચાલે છે તેજ સમાજના કાર્યવાહકો તથા પેટ્રોના ઉમંગ અને લાગણીને આભારી છે અસ્તુ.

શ્રી શંકરાવતાર મહામુનિ દુર્વાસા પ્રણિત શ્રી શક્તિ મહિસ અતિ શુદ્ધ રહસ્ય પૂર્ણ હોવા છતાં શ્રીયુત ગણપતરામ-લાઈએ જે દક્ષતાપૂર્ણ ઉમંગથી દસ દીવસ જેટલા દુર્લભ સમયમાં ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરી સમાજને હિટ આપ્યું છે તેને માટે સમાજ ખરેખર તેમની રૂણી છે અને તેઓશ્રીનો અંતઃકરણ-પૂર્વક આભાર માનવો તેજ ધર્મ છે અસ્તુ.

આપણા સનાતન ધર્મમાં જેવી રીતે દશાવતાર મનાય છે તેવીજ રીતે મંત્રશાસ્ત્રમાં દેવીના દશાવતાર છે અને તેને દશ મહાવિદ્યાઓ જેવી કે કાલી, તારા, ષોડશી, (ત્રીપુરસુંદરી અથવા શ્રીમહાવિદ્યાના નામથી ઓળખાય છે) માતંગી, ભૈરવી, છીન્નમસ્તકા, ધૂમાવતિ, યગલામુખી, ભૂવનેશ્વરી, અને કુમળાના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેમાંથી મહર્ષિ દુર્વાસાએ શ્રી મહાવિદ્યાનું વર્ણન આ શક્તિ મહિમ્નમાં વર્ણવેલ છે. શક્તિ મહિમ્ન ઘણાજ ગુપ્ત રહસ્યોથી પૂર્ણ છે. અર્થાત તે મહાવિદ્યાનો મંત્રોદ્ધાર તથા તેના સકળ પરિવાર સહીત પદ્ધતિનો ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. પરંતુ મંત્રશાસ્ત્રને અનુસરી ગુજરાતી અનુવાદમાં પૂર્ણ રીતે તેનો સ્કેટ કરવામાં આવ્યો નથી. ક્રીન્તુ તે ગહન વિષયને મર્માન્તર રાખી સકળ સમાજને જેવી રીતે અનુકુળ થઈ પડે તેમજ નિત્ય પાઠમાં પણ લક્ષ્મીને સરળતા લાગે તેવીજ રીતે કર્તા એ વિદ્યતાપૂર્ણ અનુવાદ કરેલો છે અને આશા છે કે દરેક સજ્જનો તેનો હરનીશ લાભ લેશે જ.

અવતારોની માન્યતા પ્રમાણે શ્રીવિદ્યા તે ભગવાન પરશુરામનો અવતાર મનાય છે અને આ વિદ્યા આપણા ગુજરાત તથા દક્ષિણમાં ઘણા પ્રમાણમાં પ્રચલીત છે.

આપણા ગુજરાતમાં ઘણા અમરકારી લક્ષ્મી પુરૂષો શ્રી મહાવિદ્યાના ઉપાસક થઈ ગયા છે અને હજુ પણ હયાત છે.

અને તે વિદ્યાની ઉપાસના અત્યારે ઘણા સ્થાનોમાં કેટલે અંશે દેખાય છે જોકે સાપ ગયા ને લીસોટા રહ્યા તે કહેતી મુજબ આહુ જમાનામાં આપણી ટેવ મુજબ આપણે તો ગયેલાને યાદ કરી નિરાશામાં ડુબવાનું રહેલું છે, પરંતુ તે મહાન પુરૂષોની અડગ ભક્તિ અને અખંડ ઉપાસનાના સ્મરણો યુગોના યુગો સુધી અમર છે અને રહેશેજ. આપણા શુજરાતમાં મહાન રૂપિ મુનિઓ તથા ભક્ત પુરૂષોને હસ્તે સ્થાપીત થયેલ શ્રી ચંત્ર તથા અન્ય મહાવિદ્યાના ચંત્રોનાં પણ પ્રાચીન સ્થાનો હયાત છે, તેમજ તે મહાન પુરૂષોને સ્વહસ્તે પ્રતિષ્ઠીત થયેલા દેવી મંદીરો આપણા શહેરમાં પણ છે અને હરનીશ તેમના દર્શને તેમજ યાત્રાએ લાખોનો જન સમુહ લાભ લઈ રહેલ છે, પરંતુ અફસોસ એટલો જ થાય છે, કે જે પુરૂષોએ પોતાની અખંડ ઉપાસના અડગ ભક્તિ તથા પૂર્ણ આયુષ્યનું ફળ તે પ્રતિક સ્થાપનમાં વ્યય કરી ચમત્કૃતિમય સ્થાનો તૈયાર કરેલાં તેજ ચમત્કારી પ્રભાવશાળી પુણ્ય મંદીરોની અત્યારે કેટલી અધોગતી દૃષ્ટીએ પડે છે ! કેવળ પૈસા પેદા કરવાની દુકાનો હોય ને તેને (Show room) તરેહવાર ચીજોથી શોભાયમાન કરવામાં આવે તેવીજ રીતે આપણા પવિત્ર ધામોમાં પ્રતિષ્ઠીત આપણી પૂજ્ય દીવ્ય મૂર્તિઓને બાહ્યાડંબરથી શણગાર સજાવી ઓપવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે આપણી તખીયત નાદુરસ્ત હોવાથી સ્નાનાદિક નિત્યકર્મથી બે ચાર દીવસ વિરુદ્ધ રહીએ છીએ ત્યારે આપણે કેટલા

તેજ હીન જણાઇએ છીએ તો સૈકાના સૈકા ચાલ્યા ગયા જે મૂર્તિઓ તથા ચત્રોમાં આપણા દેવતાઓના આવાહન થયેલાં તેના પર કોઇ પણ પ્રકારના દ્રવ્યો વિના પદ્ધતિ વિના મંત્રો વિના કંકુના ચાંલા કરી સાડીઓ ને દાગીનાથી શણગારી હુકાનદારોની માફક જ વકરો જ કરીએ તે દેવતાઓમાં હિંચત્તા હોઇ શકે કેમ તે વાંચક તુંજ જરા શાંતીથી વિચારી લે.

ચાલુ જમાનો અંધ શ્રદ્ધાનો ચાલ્યો ગયો છે. ચમત્કાર ત્યાંજ નમસ્કાર માટે આપણે ધર્મ એજ છે કે પ્રથમ આપણે જેને ઇષ્ટ માનીએ છીએ તે ઇષ્ટની ઉપાસનાનો ક્રમ તેનું પદ્ધતિ પૂજન તેનું અર્ચન પૂર્ણ રીતે જાણી કર્તવ્યમાં ઝુકી આપણે આપણી ઉપાસનાનું તેજ પૂર્ણ રીતે વધારવું તથા તે હિંચ શક્તિની આરાધનાથી આપણી શક્તિમાં વૃદ્ધિ કરવી અને પશ્ચાત આપણા પુણ્ય ધામોના કાર્યવાહકો તથા માલીકોને ફરજ પાડી શકીએ કે તેમણે તે દેવસ્થાનોમાં આવવી આવકનો અમૂક અંશ તો તે પ્રતિમાઓ તથા ચત્રોના શાસ્ત્રાનુસાર પૂજનો તેમજ અર્ચનોમાં ખરચવા અસ્તુ.

વાંચક તને હું કેટલેક અંશે મર્યાદાથી આગળ જતો લાગીશ, પરંતુ વિચારવા જેવું છે કે અત્યારે કુદરત કેટલી પ્રવૃત્તિ કરી આગળ ને આગળ ચાલે છે તો આપણે પ્રથમ આપણા ધર્મની શક્તિ પ્રાપ્ત કરી આપણા વ્યવહારમાં આગળ વધવા પ્રયત્ન કરવો તેજ આપણે ધર્મ છે. જ્યાંસુધી આપણે

અજ્ઞાનતાના અંધકારમાં કુટાતા હૃદયું ત્યાંસુધી આપણા ઉપદેશકો આપણા પૂજ્યો તથા હાલના કહેવાતા આપણા મહારાજો પણ પ્રમાદમાં પડ્યા રહેશે, પરંતુ જો આપણે અદ્ય પ્રયાસ કરી જરા જ્ઞાનની હીશામાં આગળ વધીશું તો આપો આપ તે ઉપદેશકો વિગેરે જાગૃત થઈ પોતાની પ્રતિષ્ઠા જાળવવા માટે પણ આગળ વધશે જ.

વાંચક આ વિષય હું આટલેથી જ પડતો મુકીશ. પરંતુ મારી વિનંતી છે કે આ હીશામાં આગળ વધવા હીવસમાં શાંત ચીત્તે ફક્ત દસ મીનીટનો પણ પ્રયાસ કરીશ તો ખાતરી છે કે તારૂં ધ્યેય તને જરૂર પ્રાપ્ત થશે જ અસ્તુ.

શક્તિ સેવા સમાજ તરફથી બીજું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય છે અને આશા છે કે ચાલુ વર્ષ પુર્ણ થાય તો પહેલાં હજી પણ એકાદ પુસ્તક તથા શ્રી ત્રિપુરસુંદરીનો રંગીન ફોટો ફરેક સભ્યોને ભેટ આપી શકીશું. એટલે પ્રથમ વર્ષ તથા સમાજની ફીના પ્રમાણમાં ઓછું તો નાજ કહી શકાય?

અંતમાં તે મહાન જ્યોર્તિભયી આનંદમયી શક્તિને એજ પ્રાર્થના છે કે આ સંસ્થાને પોતાની ફરજો અદા કરવાની હીલ્ચ શક્તિ આપી હીર્ધાયુ બનાવે અસ્તુ.

લી. ભવદીય,

જયંતીલાલ માણેકલાલ મહેતા.

મંત્રી : શ્રી શક્તિ સેવા સમાજ.

ભૂમિકા.

ન ત્વા બ્રહ્મપરાયણં ગુરુવરં રામસસીતં તથા ।
 ધ્યાત્વા શ્રીચરણામ્બુજં પરતરં મક્તેષ્ટ ભૂતિપદમ્ ॥
 કુર્વેગુર્જરવાઙ્મયાં સુરુચિરાં વ્યાખ્યાં હિ વિદન્મુદે ।
 શ્રીશક્તિમહિમસ્તવસ્ય સરલાં સેવાસમાજેરિતઃ ॥

સમસ્ત ભૂમંડળમાં ભારતવર્ષ કર્મભૂમિ છે, અને ઇતર પ્રદેશો ભોગભૂમિ છે પ્રથમ આ પ્રદેશમાં વર્ણવ્યવસ્થા તથા ધર્મ વ્યવસ્થા પૂર્ણાંશે વિશ્વવિખ્યાત હતી. અને વર્ણ તથા ધર્મ ઉપર રાજા પ્રભાતું પરસ્પર અંકુશ હતું, એટલે ધર્મ વિષયમાં કોઇનું કોઇ પ્રકારનું સ્વાતંત્ર્ય નહોતું. ત્યારે તે સમયની વિદ્યા, કલા, ઉદ્યોગ, વ્યાપાર, રાજ્યસત્તા, ઇત્યાદિ સર્વ વ્યવહાર ધર્મને અવલંબીને થતા હતા, તેથી આ પ્રદેશ ધણેજ ઉન્નત દશામાં હતો. કારણ “ધર્મેસર્વપ્રતિષ્ઠિતમ્” સ્વાર્થ પરમાર્થ સર્વ ધર્મમાં સમાયેલો છે પણ કોઈ દૈવગતિથી આપણે આ વાતનું જ્ઞાન ભૂલી ગયા છીએ એ ચાલુ જમાનાથી સિદ્ધ થાય છે. જ્યાંસુધી આપણા પ્રાચીન ધર્મપરંપરાની શુદ્ધ મર્યાદા પ્રત્યેક ચાતુર્વર્ણ્ય પ્રભાતી મનોભૂમિમાં સ્થિર નહિ થાય ત્યાંસુધી વર્તમાન સ્થિતિ બદલાશે એનો સ્વપ્નમાં પણ ખ્યાલ કરવો કૃપા છે તેને માટે તો જ્યારે દેવી હસ્થા

પ્રબળ થશે, ત્યારે આ પરિસ્થિતિનું પર્યવસાન થઈ શકે. આ પ્રબળ કલિ પ્રભાવ એટલે સુધી પ્રચાર પામી ગયો છે કે, વર્ણાશ્રમ ધર્મનું શુદ્ધ સ્વરૂપ કયી દિશામાં અથવા કયી ઉંડી ગુફામાં લીન થયું છે તેનો પત્તોજ નથી એકજ ધર્મ લિખ્ત લિખ્ત શાખાથી વિસ્તૃત થઈ ને અન્ય ધર્મ સાથે સંક્રમિત થવાથી ધર્મનું એકંદર સાંકર્ય થઈ ગયું છે તેથી આવી ગુંચ-વણીમાં ધર્મ જીજ્ઞાસુને ધર્મનું તત્ત્વ સમજવું તે કેવળ અશક્ય છે. આવા પ્રસંગો હાલજ બને છે એમ નથી અનાદિ કાળથી સૃષ્ટિક્રમ આજ પ્રમાણે ચાલતો આવ્યો છે ને તેથી થતા અસ્તોદય પણ તે સાથે ચાલુ છે તેવા આપણા પ્રાચીન ઇતિહાસ ગ્રંથોમાં તથા પુરાણ ગ્રંથોમાં આ વિષયો ઘણાજ અંશમાં ચર્ચાયા છે જ્યારે જ્યારે દેવોને, અસુરોને, રાક્ષસોને ઋષિઓને અને સામાન્ય પ્રજાવર્ગને ધર્મસંકટ આવી પડેલું ત્યારે તેઓ એકમેકને શરણુ જઈ પરસ્પર સલાહ મેળવીને તેવાં સંકટમાંથી મુક્ત થવાના પ્રકારો આચરણમાં મૂકીને પોતાનાં કાર્ય સિદ્ધ કરી શકતા હતા તેવાં દ્રષ્ટાંતો સિદ્ધાંત સાથે આપણા ઋષિ મુનિઓએ સંપૂર્ણ વર્ણન સાથે ગ્રંથરૂપે લખીને આપણા માટે આદર્શરૂપ મૂક્યાં છે તેનો આપણે ઉપયોગ કરી શકતા નથી તેમ તે તત્ત્વ દૃષ્ટિપાત પણ કરી શકતા નથી એટલું આપણું હત બાગ્ય છે અને જે પ્રજા તેમના લેખોનું સંશોધન કરી તેમાંનું સ્વાર્થાંશ પુરતું તત્ત્વ સમજીને વ્યવહાર ચલાવી રહી છે તે આપણે બાળીયે બીજો

પણ આપણે આપણું સમજી શકતા નથી એ હુકું છે. મુજ મહાત્મ્ય પ્રમાણે ધર્મમાં કલેશનો મોટો સડો પેઠો છે. એટલે આતુર્વણ્ય પ્રજા પોતપોતાના ધર્મથી પરાક્રમુખ થઇ ધર્મ સંબંધી સ્વેચ્છાચાર કરવા લાગી તો ધર્મની પાછળ અર્થ, કામ, મોક્ષ, માટે કંઈ બોલવાનુંજ રહેતું નથી એટલે સર્વ પ્રકારે પ્રથમ ધર્મનો પાયો શાળીત નહિ હોવાથી ઇતર ત્રણ પુરૂષાર્થની હુકુંશા સ્વાભાવિક છે. માટે “ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિતાઃ” ધર્મનું રક્ષણ કરવાથી એટલે પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે વર્તવાથી તે આપણું રક્ષણ કરે છે ધર્મમાં આત્મ તત્વ રહેલું છે અને ધર્મ એ પરમાત્માનું સ્વરૂપ છે એવા ધર્મરૂપ પરમાત્મા તથા ધર્મરૂપ આત્માનો જેણે ત્યાગ કર્યો તેની પાસે શેષ શું રહ્યું? આ મહાન્ ઘોર કલિકાલમાં વૈદિક ધર્મ હુસ્-પ્રાય રહેશે એ દૈવી સંકેત છે એટલે વેદવિહિત ઐતરમાર્ત કર્મ નષ્ટ થતાં આત્મ્યાં છે એમાં હરકોઇ ઉપાય ફળીભૂત થાય તેમ નથી હાલ કંઈક આભાસ દેખાય છે તે પણ કાળક્રમે લોપાઇ જશે એમ આધુનિક સ્થિતિ જોતાં અનુમાન થાય છે. વળી હાલ ધર્મ સ્થિતિ સ્મૃતિપ્રણીત, તથા પુરાણોક્ત તથા ધર્મપ્રવર્તક આચાર્યોના સંપ્રદાયની પરંપરા વળી વર્તમાનમાં ઉપસ્થિત થયેલા ભક્તોની પરંપરા વીગેરે અનેક કક્ષાઓથી વેંચાતા સ્વરૂપમાં ધર્મની શાખાઓ ઉપશાખાઓ થઇને અધ-વચ વિરામ પામનાર ત્રિશંકુની ગતિ સરખી ધર્મની ગતિ સર્વત્ર દેખાય છે. આવા પ્રકારની ધર્મ સંબંધી અધોગતિના

સમયમાં ઉન્નતીની આશા રાખવી એ આકાશના પુખ્ત સમાવ છે. માટે આ મહા પવિત્ર ભારત ભૂમિમાં પ્રાપ્ત થયેલા સ્વજનનું સાક્ષ્ય ઇચ્છનાર મહાનુભાવ મુમુક્ષુજનો સાવશિષ્ટ વૃદ્ધપરંપરા આચાર્ય પરંપરાનુસાર જેમણે જે સંપ્રદાય સેવ્ય માન્યો હોય તેના સિદ્ધાંતને અવલંબી (વ્યવહારિક ઉન્નતિ તો ઇશ્વરાધીન છે પણ) આત્મશ્રેયને અર્થે સ્વધર્મમાં સાવધ રહીશું તો મનુષ્ય જીવન સાર્થક છે એ નિર્વિવાદ છે લિન્નલિન્ન મતથી તત્ત્વને પ્રતિપાદન કરનારાં લિન્નલિન્ન મહર્ષિપ્રણીત પ્રસ્થાન સમસ્ત ભૂમંડળમાં હાલ પ્રસિદ્ધ છે તેને આપણા આર્યાવર્ત ધર્મ સ્થાને ચોજીને તેના સિદ્ધાંત વાક્યો ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે તેમાંથી જેમને જે પ્રાસ્થાનિક સંપ્રદાય રૂચે છે તે ગ્રહણ કરી તેમાં આરૂઢ ભક્તિ રાખે છે. એટલે લિન્નલિન્ન માર્ગ હોવા છતાં સર્વનું કેંદ્ર એકજ હોય છે એટલે કોઈ પણ સંપ્રદાયને અવલંબીને આત્મકલ્યાણ સાધવું એજ મુખ્ય સિદ્ધાંત છે. હાલ કલિયુગ છે એટલે કલિધર્મ પ્રમાણે નિગમશાસ્ત્ર નિર્વીર્ય બન્યું છે એ સકારણ પ્રમાણ સાથે આપણા શાસ્ત્રકારો લાખી ચુક્યા છે એટલે કલિયુગમાં આગમ સિદ્ધાંતદ્વારા ઉત્તમ શ્રેણીએ આરૂઢ થઈ શકાય છે એવાં શાસ્ત્ર પ્રમાણ અનુભવ સિદ્ધ છે. માયા વિલસિત સમસ્ત વિશ્વ છે અને માયાનો બંધપાશ બ્રહ્માદિ દેવોથી આરંભી ક્રીટ પતંગાદિ કુદ્ર જતું પર્યંતના ચાલતુ પ્રાણીને અછેદ છે. સમગ્ર કલેશ તેમાં સમાયેલા છે નેથી

મયાના મોહપાશમાં સપડાલા અહંતા મમતાને લીધે સ્વકીય પરકીયનું જ્ઞાન ભૂલી જઇ પરસ્પર વૈરભાવ પ્રકટ કરી હરકોઇ પ્રકારે નિઃસત્વપણાને પામેલો દુનિયાનો ઘણો ભાગ દષ્ટિગોચર થાય છે એટલે ધર્મમાં, કર્મમાં, વ્યવહારમાં, સત્યાસત્ય વિવેક વીગેરેમાંથી સમદષ્ટિ સર્વથા નાશ થઇ ગઇ છે. જેનું પરિણામ એ આબુ છે ને હવે પછી આવશે કે કોઇનાથી ચાલતા પ્રસંગનો કંઇ ફેરફાર ના થઇ શકતાં કલેશ અને કુસંપના વધારા સાથે શક્તિહીન પ્રજાવર્ગ થતો જાય છે ને થશે. એ સર્વ સત્સંગ સદ્વિદ્યા અને સદ્વિચારોના અભાવનું ફળ છે. વ્યક્તિગત વિચાર સ્વાતંત્ર્યનું સામ્રાજ્ય સર્વત્ર ફેલાતું જાય છે એટલે કોઇને કંઇ સમજવાની કે જાણવાની જરૂર નથી. પણ એવું સર્વસપાણું મિથ્યા છે ને તેમ પ્રથમથી જ હોત તો આચાર્ય, ગુરૂની આવશ્યકતા શાસ્ત્રકારો લખત નહિ, માટે જે વર્ગ શાસ્ત્રને માન્ય આપનાર નહોત તેને ખાળુ મૂકી દેઇને શાસ્ત્ર વચન અને ગુરૂવાક્ય ઉપર વિશ્વાસ રાખનાર માટે લક્ષ્ય આપી પ્રસ્તુત વિષય તરફ જઇશું.

હાલ આખા પ્રદેશમાં અનેક સંપ્રદાયના અનેક ધર્મને અવલંબીને પ્રજાવર્ગ યથાશક્તિ સમયના પ્રમાણમાં ધર્મનું પોષણ કરી રહ્યો છે તેમાં શાક્ટ સંપ્રદાયને સર્વાંશે માન્ય કરનાર પ્રજાવર્ગ. અમુક ભાગમાં છે ને સામાન્ય રીતે પ્રસંગોપાત દેવીને માનનાર સમસ્ત હિંદુ પ્રજા છે કલિયુગમાં શક્તિ પ્રધાન ધર્મના તારતમ્યનું સ્વરૂપ કંઇ બુદ્ધજ છે એને

તે એક મોટો વિષય થઈ પડે તેમ છે તે પ્રસંગ મળેથી પ્રસિદ્ધ થઈ શકશે. શાક્ત સિદ્ધાંતદ્વારા જીવ શિવૈક્યરૂપ મોક્ષ વિષય પતિપાદ્ય છે અને તેને માટે શાક્ત દર્શન નામે દાર્શનિક ગ્રંથોમાં સન્નિવિષ્ટ છે. તેનું પૂર્વાચાર્ય ઋષિમુનિઓએ સંદોહન કરી લેકોપકાર માટે જહુ વિધ પ્રકારથી ઉપાસના દ્વારા ભોગ તથા મોક્ષના સ્વાનુભવ સિદ્ધ સિદ્ધાંતો સમજાવ્યા છે તદનુસાર આપણા પ્રાચીન મહામુની દુર્વાસા ઋષિ પ્રણીત શક્તિ મહિમ્નસ્તોત્ર અપૂર્વ શક્તિ મહિમાના વર્ણન સાથે સરહસ્ય સર્વત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે તે શક્તિ મહિમ્નના પ્રણેતા દુર્વાસામુની સાક્ષાત્ શંકરાંશાવતાર હતા તે આખ્યાયિકા પુરાણ વિગેરેમાં સુવિદિત છે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં અમરીષ રાજાના ચરિત્રમાં દુર્વાસામુનીની કથા વર્ણવી છે અને તેજ ગ્રંથમાં ધીજે એક કથા ભાગ એવો છે કે એક સમયે ઈંદ્ર-રાજા ઐરાવત હસ્તી ઉપર આરૂઠ થઈને વિચરતા હતા તેમને મહામુની દુર્વાસાએ જોયા, એટલે “સર્વદેવમનોનુષઃ” રાજા દેવતા તુલ્ય છે એમ માની તેમનું સન્માન કરવા પોતાની પાસે સુંદર પુષ્પમાળા હતી તે તેમના કંઠમાં આરોપીત થાય એવી યુક્તિથી મુનીએ રાજાને અર્પણ કરી, પરંતુ મહા વૈભવથી પરિપૂર્ણ સ્વર્ગીય સુખમાં ગૂરકાવ થઈ ગએલા ઈંદ્ર-રાજાએ તેનો સાદર સ્વીકાર નહિ કરતાં હસ્તીના કુંભસ્થળ ઉપર નાંખી અને હસ્તીએ સુંઠથી નીચે નાખી પગ તળે કચરી નાખી ઇત્યાદિ માળાના આ પ્રકારના સંસ્કાર જોઈને

દુવાસા ક્રોધાવિષ્ટ થઈ ઈંદ્રને શાપ દીધો કે “નિઃક્રીકૌમ્ભ”
 એટલે શ્રી વિનાનો થા અને એ શાપનું ફળ ઈંદ્રને લેગવવું
 પડ્યું. એવાં શાપાનુગ્રહ સામર્થ્ય ધરાવનાર દુર્વાસા અને
 એવા અનેક ઋષિમુનીઓ આપણા આર્યાવર્ત્તમાં હતા કે
 જેમની વાણીની પાછળ અર્થ સહાનુભૂત હતો તેવો પણ એક
 સમય આપણા ભારતવર્ષમાં હતો એ આધુનિક માટે ઉચ્ચાર
 શેષ રહ્યો છે એમ કહેવું પડે છે તેનાં કારણોનાં વિવેચન
 કરવામાં વિષયાન્તર થાય છે એ પણ એક વિષય છે પણ તે
 નહિ લાંબાવતાં પ્રસ્તુત વિષય તરફ આવી શક્તિ અને તેના
 મહિમાનું દિગ્દર્શન થવાની જરૂર છે સમસ્ત સ્થાવર જંગ-
 માત્મક સૃષ્ટિસમૂહમાં દૃશ્ય અદૃશ્ય ચાવત પદાર્થમાં ઓતપ્રોત
 એક શક્તિ તત્ત્વ રહેલું છે. પ્રાણી માત્રમાં તથા વસ્તુમાત્રમાં
 શક્તિના અભાવે સર્વ નિઃસત્ત્વ બને છે કેમકે શક્તિ અને
 શક્તિમાનનો પરસ્પર અલેહ સંબંધ છે ને તે સર્વવ્યાપક
 હોવાથી શાક્ત સિદ્ધાંત વાદીઓ અપર પર્યાયવાચક બ્રહ્મરૂપે
 વર્ણવે છે સઘળું જગત તેનાથી પરિપૂર્ણ છે તે સર્વાત્મિકા
 શક્તિને સંશુભોપાસના કરનાર ઉપાસકો. મૂર્તિગત ચૈતન્યરૂપ
 ઉપાસ્ય દેવતા માની આત્મ કલ્યાણાર્થે શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી
 ઉપાસનામાં પૂર્ણ આક્રૂહ થઈ અંતઃશુદ્ધિ મેળવવા યત્ન કરે
 છે અને ચીરકાલ પર્યંત અભ્યાસાનુક્રમે ભગવતીના કૃપાપ્રસા-
 દના બળથી આત્મશુદ્ધિદ્વારા ઉપરની કોટીમાં આવી અંત-
 ર્મુખ દષ્ટિ થયા પ્રત્યાત્મ જીવ શિવૈક્યતાની ઉત્કૃષ્ટ દશાને

પામી વિદ્યમાન શરીરમાં જીવન્મુક્ત દશા ભોગવી શકાય, એવો શાક્ત દર્શનનો સિદ્ધાંત છે. એવા નિર્વાણપદને પહોં-
ચાડનાર ભગવતિ મહાશક્તિના ગુણાનુવાદરૂપ આશક્તિ મ-
હિન્મ સ્તોત્ર છે તેવા મહા પવિત્ર સ્તોત્રનો પ્રતિક્ષણ પાઠ
કરનાર પરમ ભક્ત માયા કલ્પિત પ્રપંચજાળથી મુક્ત થઈ
ભગવતીના પરમ પદને પામે છે. સ્તવન ભાગમાં ઉપાસ્ય
દેવતાનું શારિરીક વર્ણન, તથા આયુધ વિશેષનું તથા દેવતાના
આરિત્યનું રસમય વર્ણન લખાયેલું હોય છે તે સઘળું સમજીને
પાઠ કરવાથી તન્મયતા જલદી થાય છે તે અનુભવ સિદ્ધ
પ્રકાર છે અને તેવાજ હેતુથી અધિકાર પરત્વે આચરણમાં
મૂકાય અને અગમ્ય વિષયો લાખાનુવાદથી સર્વ ભક્તિ નિષ્ઠ
ભાવિક જનોને સરળ પડે તથા પરામ્મા ભગવતીના મહા-
ત્મ્યનું તત્ત્વ સમજાય એ વીગેરે હેતુથી આ શક્તિ મહિન્મ
સ્તોત્રનો ગુર્જર ભાષામાં યથામતિ અનુવાદ શ્રી ઇષ્ટ કૃપાથી
તૈયાર કરી શક્તિ ભક્તિ પરાયણ જનસમાજ સમક્ષ મૂકવાને
આ શક્તિ સેવા સમાજનો પ્રયત્ન છે તેને હંસક્ષીર ન્યાયથી
જોનાર સાક્ષર સજ્જન સમૂહાય સહાનુભૂતિ દર્શાવી દોષ-
ભાગને ક્ષમા અર્પણ કરશે, ઇતિ શિવમ્.

અમદાવાદ,
આવણ શુક્લ પ્રતિપદ
૧૯૮૧.

૬
દેવે ગણપતરામ ત્રાંબકરાંમ.

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

॥ श्री शक्तिमहिम्न स्तोत्रम् ॥

॥ श्री दुर्वासा उवाच ॥

मातस्ते महिमां वक्तुं शिवेनापि न शक्यते ।

भक्त्याऽहं स्तोतुं प्रिच्छामि प्रसीद मम सर्वदा ॥ १ ॥

दुर्वासा બોલ્યા.

હે વિશ્વજનનિ તારો મહિમા વર્ણન કરવા સાક્ષાત્ સર્વ વિદ્યાના અધિપતિ શ્રી મહાદેવજી પણ શક્તિ ધરાવતા નથી. ભક્તિભાવને અવલંબીને હું તારા સ્તવન કરવાની ઇચ્છા ધરાવું છું તેથી મારા ઉપર સર્વદા પ્રસન્ન રહે.

ટિપ્પણ—આ પ્રમાણે વ્યાસ ભગવાને માર્કંડેયપુરાણાન્તર્ગત શ્રી સપ્તશતીમાં કહ્યું છે કે ભગવતીનો પ્રભાવ વર્ણન કરવા માટે પ્રભા, વિષ્ણુ, શંકર વીગેરે દેવો સમર્થ નથી. તેમજ પૂજ્ય પાદાર્ચ્ય શ્રી આદ્યશંકરાચાર્ય પણ આનંદલહરીમાં લખે છે કે પ્રભાદિ દેવો ભગવતીનું સ્તવન કરવા સમર્થ નથી અને એ શિવાય બીજા અનેક ગ્રંથોમાં સૃષ્ટિ નિમાયક દેવો માતાજીનું અર્ચન વર્ણન કરવામાં પોતાનું સામર્થ્ય દર્શાવતા નથી તો

મનુષ્ય કોટિ પ્રવિષ્ટ દુર્વાસા મુનિ શી રીતે વર્ણન કરી શકે એપ પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવી ભક્તિબળથી સ્તુતિ કરવાને મંગળ રૂપે પ્રાર્થના કરી છે.

શ્રીમાત્ત્રિપુરે પરાત્પરેતરે દેવિ ત્રિલોકી મહા
સૌન્દર્યાર્ણવ મન્યનોદ્ધવ સુધામાચુર્યવર્ણોજ્જ્વલમ્ ।

ઉદયદ્વાનુસહસ્રનૂતનજપા પુષ્પમંતે વપુઃ

સ્વાન્તે મે સ્ફુરતુત્રિકોણનિલયં જ્યોતિર્મયં વાહ્મયમ્ ॥૨॥

અવતરણુ—શ્રી ભગવતીના શરીરનું વર્ણન દર્શાવી તે તેજોમય શરીર મારા અંતઃકરણમાં સર્વદા સ્ફુરણાયમાન રહેા એમ ભક્તની પ્રાર્થના છે.

અર્થ—હે શ્રી ત્રિપુરા ભગવતી પરથી પણ પરતર એટલે જેના પછી અન્ય કોઈ વસ્તુ, મન વાણીના વિષયમાં છેજ નહિ એવી હે દેવી ત્રણ લોકનું સૃષ્ટિ સૌન્દર્ય રૂપ સમુદ્ર મંથનથી ઉદ્ભવ થયેલી સુધા (અમૃત) ના વિવિધ વર્ણોના સરખું ઉજ્જવલ અને ઉદય પામતા સહસ્રાવધિ સૂર્ય ગિમ્મ સરખું અને નૂતન ખીલેલા જપાપુષ્પ (બસુદના કુલ) સરખું રક્ત રંગનું તારૂં શરીર અને તે ત્રિકોણમિતિમાં સ્થાન કરીને રહેનારૂં પ્રકાશમય અને વાહ્મય માતાજીનું મૂર્તિમાન શરીર મારા અંતઃકરણમાં સર્વદા સ્ફુર્તિ કરતું કાયમ રહેા.

ભાવાર્થ—ત્રિપુરા, ત્રિલોક, ત્રિકોણ પદોના નિવેશનથી અનિર્વાચ્ય મહામાયા એક હોવા છતાં સૃષ્ટિકાલમાં ત્રૈગુણ્ય

રૂપે પરિણામ પામી વિશ્વપ્રપંચને વિસ્તારે છે અને પોતે બીજરૂપે સર્વત્ર અનુસ્યૂત હોવા છતાં અજ્ઞાન દશાને પામેલા અલક્ષ્મીને તેના સાક્ષાત્કારનો લાભ મળી શકતો નથી.

આદિજ્ઞાન્ત સમસ્તવર્ણ સુમણિ પ્રોતેવિતાનપ્રમે
 બ્રહ્માદિપ્રતિમાભિકીલિતપદાધારાબ્જકક્ષોબતે ।
 બ્રહ્માણ્ડાબ્જમહાસને જનનિતે મૂર્તિભજેચિન્મયીં
 સૌષ્ઠુન્નાયતપીતપંકજમહામધ્યત્રિકોણસ્થિતામ્ ॥ ૩ ॥

અવતરણુ—અકારાદિવર્ણ માતૃકા સાથે દેહમાં રહેલા વદ્યકનું સામાન્ય નિરૂપણ કરી સુષુમ્ણા માર્ગ ખુલ્લો કરી ત્રિપુટીમાં સ્થિત થયેલું ચિન્મય શક્તિ ચૈતન્યને એકાગ્રતાથી ભજવાનું દર્શાવે છે.

અર્થ—અકારાદિ ક્ષકારાન્ત સમસ્ત વર્ણરૂપમણિમાં એત પ્રોત એવી અને આકાશમાં ઉત્પન્ન થતા કદિપતવર્ણના સરખી કાન્તીમતી અને બ્રહ્માદિ દેવતાઓએ કીલિત એવા મૂલાધારાદિ વદ્યક કક્ષામાં ઉન્નત એવી સમસ્ત બ્રહ્માંડરૂપ મોટા કમલાસને ઉપર અધિષ્ઠાન કરનારી ચૈતન્યમયી અને પ્રાણાયામાદિક ક્રિયાથી ખુલ્લા થયેલા સુષુમ્ણા માર્ગમાં લંબાયમાન પીતકમલના મધ્યે ત્રિકોણમાં સ્થિતિ કરનારી હે જનનિ તારી સગુણ મૂર્તિનું એકાગ્ર ચિત્તે ભજન કરે છે.

ભાવાર્થ—અકારા દિવર્ણમાં માતૃકારૂપે રહી વર્ણથી ઉત્પન્ન થતા શબ્દો દ્વારા વસ્તુ સ્થિતિનું જ્ઞાન કરાવનાર

બીજરૂપે તું જ છે. શ્વેતરક્તપીતાદિ વર્ણોના વિવેચનથી સ્વરૂપનું ભાન કરાવે છે. દેહસ્થિત પદ્યકં અને તેના દેવતાઓનું નિરૂપણ કરી સુષુમ્ણાગત શુદ્ધ ચૈતન્યનો સાક્ષાત્કાર થવા ભક્તિનું પ્રાધાન્ય દર્શાવે છે.

યા બાલેન્દુદિવાકરાક્ષિમધુરા ચારક્ત પદ્માસના
રત્નાકલ્પવિરાજિતાક્લતિકા પૂર્ણેન્દુવક્ત્રોજ્જ્વલા ।
અક્ષસૃક્ષ્ણિપાશપુસ્તકકરા યા બાલભાનુમયા
તાં દેવીં ત્રિપુરાંશિવાં હૃદિભજેઽમીષ્ટાર્થસિદ્ધયૈ સદા ॥ ૪ ॥

અવતરણુ—મૂર્તિરૂપ ભગવતીનું વિવિધરૂપે વર્ણન કરે છે.

હે ત્રિપુરાદેવી ! બાલચંદ્ર અને સૂર્યકાંતિ સરખા નેત્રવડે મધુર અને રક્ત પદ્માસન ઉપર સ્થિત થયેલી નાના પ્રકારના રત્નોથી કટપ પર્યંત સુશોભિત અંગલતા છે જેની અને પૂર્ણ ચન્દ્રની કાન્તિ સરખું ઉજ્જ્વલ સુખ કમલ છે જેનું અને અક્ષમાલા અંકુશ પાશ અને પુસ્તક એ ચાર વસ્તુઓ હસ્તમાં છે જેને અને સર્વાંગે ઉદય પામતા સૂર્યની પ્રભા સરખી રક્તિમા છે જેને એવી સર્વ જગતનું કલ્યાણ કરનારી ત્રિપુરાદેવિ ને અમરી ઇચ્છિત સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થવા માટે સર્વદા હૃદયમાં પૂર્વોક્ત ધ્યાનપૂર્વક ભણું છું.

ભાવાર્થ—ધ્યાનદ્વારા મૂર્તિમતી શ્રી ત્રિપુરા ભગવતીના સ્વરૂપનું પુનઃ પુનઃસ્મરણ પૂર્વક સમાલોચન કરવાથી કમલ:

સચ્ચિદાનંદ સાક્ષાત્કાર થયા બાદ ઉત્તરોત્તર અધિકારમાં વધી નિર્ગુણ દશાને પ્રાપ્ત થઈ શકાય છે એ ભગવનનું અંતિમ પરિણામ છે.

વन्दે વાગ્ધવમૈન્દવાત્મસદૃશં વેદાદિવિદ્યાગિરો
ભાષા દેશસમુદ્ભવાઃ પશુગતાશ્ચંદાસિ સપ્તસ્વરાન્ ।
તાલાન્યંચ મહાધ્વનીન્પ્રકટયત્યાત્મપ્રકાશેનયત્
તદ્ભીજં પદવાક્યમાનજનકં શ્રીમાતૃકેતેપરમ્ ॥૫॥

અવતરણુ—આ ૧૬લોકથી સાતમા ૧૬લોક સુધી શ્રી ભગવતી બાલા ત્રિપુર સુન્દરીના વાગ્ધવ બીજનો ઉદ્ધાર અને વર્ણન લખે છે.

અર્થ—હે માતૃકા ભગવતી જે વાગ્ધવબીજ ચન્દ્રબિંબ સદૃશ (સરખું) વેદ અને શાસ્ત્રાદિ વિદ્યાનું મૂલ વાણીરૂપ દેશવિદેશમાં ઉદ્ભવ પામેલી ભાષા, પશુપક્ષીઓની ભાષા, ગાયત્રી, ઉષ્ણિક, અનુષ્ટુપ્ વીગેરે. છંદઃ શાસ્ત્રમાં દશવિદ્યા છંદ, પદ્મ ઋષભ, ગાન્ધાર આદિ સપ્ત સ્વર, હંસક, કંદુક, કિડા, લઘુશેખર, મલય વીગેરે તાલ, ભેરવ, માલકોશ, હિન્દોલ, દીપક, શ્રી, મદહાર વીગેરે ધ્વનિ જે સંગીતશાસ્ત્રમાં વર્ણન કરેલી વાણીનું કારણરૂપ હોઈ આત્મપ્રકાશથી વ્યક્તરૂપે પ્રકટ થાય છે, અને જે બીજ પદ, વાક્ય, પ્રમાણનું એટલે વ્યાકરણ મીમાંસા અને ન્યાયનું જનક છે એવી ભગવતીના ઉત્કૃષ્ટ બીજને હું વન્દન કરું છું.

ભાવાર્થ—વજ્રોચ્ચાર કરવામાં મૂળકારણરૂપ વાગ્લવ ખીજ છે, તેની ઉપાસના બળથી વેદશાસ્ત્રાદિ ઉપર દર્શાવેલા યાવદ્વિષયો સિદ્ધ થાય છે. એને માટે પ્રાચીન ગ્રંથકારો તથા મહાકવિઓ તેવીજ દેવતા પ્રસાદી પામી વિશ્વમાં અદ્યાપિ વિખ્યાત ગણાય છે.

ત્રૈલોક્યસ્ફુટમન્ત્રતન્ત્રમહિમા સ્વાત્મોક્તિરૂપંવિના

યદ્દીજં વ્યવહારજાલમશિલં નાસ્ત્યેવમાતસ્તવ ।

તજ્જાપ્યસ્મરણપ્રસક્તસુમતિઃ સર્વજ્ઞતાં પ્રાપ્યકઃ

શબ્દબ્રહ્મનિવાસભૂતવદનો નેન્દ્રાદિભિઃ સ્પર્ધતે ॥ ૬ ॥

અર્થ—હે ! વાગ્લવ માતૃકા ! ત્રૈલોક્યમાં પ્રસિદ્ધ મંત્ર તંત્રના મહિમાથી પ્રાપ્ત થતું આત્મ સ્વરૂપ તારા ખીજમાં રહેલું છે. અને સમગ્ર વ્યવહાર સમૂહ તેમાંજ સમાયેલા છે. એટલે તે તારા ખીજ સીવાય કંઈ છે જ નહિ. પુનઃ તે જપવા યોગ્ય તારા ખીજના સ્મરણમાં જેની સુમતી આસક્ત થઈ છે, અને શબ્દ બ્રહ્મનું રટણ કરતું જેનું મુખ છે એવા ભાવિક ભક્ત સર્વજ્ઞપણાને પામીને ઈદ્રાદિક દેવોની સાથે કોણ પ્રતિસ્પર્ધા ન કરી શકે ? અર્થાત્ તારા ખીજોચ્ચારણના બળથી ઈદ્રાદિક દેવોને પણ નિસ્તેજ બનાવી શકે છે.

ભાવાર્થ—આ શ્લોકમાં વાગ્લવ ખીજનો પુરસ્કારરૂપે અથવા પ્રતિક્ષણ જપનો મહિમાતિશય વર્ણવ્યો છે, કે જે જપાનુષ્ઠાનના બળથી શુદ્ધ બ્રહ્મનિધાને પામેલા મુમુક્ષુજનો

ઈદ્રાદિકના દેવી વૈભવોને અતિક્રમણ કરે છે એટલે તે અશાશ્વત વૈભવને ઇચ્છતા નથી પણ ઉપેક્ષા દૃષ્ટિથી જુવે છે.

માત્રાયાત્રવિરાજતેઽતિવિશદા તામષ્ટધામાતૃકાં
શક્તિકુણ્ડલિનીં ચતુર્વિધતન્તું યસ્તત્ત્વવિન્મન્યતે ।
સોઽવિદ્યાશ્ચિલજન્મકર્મદુરિતારણ્યં પ્રબોધાગ્નિના
ભસ્મીકૃત્યવિકલ્પજાલરહિતો માતઃ પદંતદ્વ્રજેત ॥ ૭ ॥

અર્થ—હે માતાજી ! જે વાગ્લવ ણીજમાં અતિ સ્પષ્ટ અષ્ટવિધ માત્રા પ્રકાશિત છે તે માતૃકાને શક્તિ, કુંડલિની અને ચતુર્વિધ શરીર સ્થુલ, સૂક્ષ્મ, કારણ અને મહાકારણના ભેદથી, જે તત્ત્વવિદ્ માને છે તે તત્ત્વવેતા અવિદ્યાથી ઉત્પન્ન થતા અનેક જન્મ કર્મના પાતકોરૂપી અરણ્યને જ્ઞાનાગ્નિથી ભસ્મસાત્ કરીને સંકટપ વિકટપ રહિત એકજ નિષ્ઠા રાખી તારા પરમપદને પ્રાપ્ત કરે છે.

ભાવાર્થ—અહીં માત્રા શબ્દ અકારથી ક્ષકાર પર્યંતના વર્ણો પરત્વે છે. અને તેના અષ્ટવિધ પ્રકારો આ પ્રમાણે ઉરઃ, કંઠ, શિર, જિહ્વામૂલ, હંત, નાસિકા, ઓષ્ઠ, તાલુ સ્થાન ભેદથી છે. તે વર્ણ માત્રિકાની સ્થુલ સૂક્ષ્માદી ચતુર્વિધ તન્ત્રને સંશોધન કરવામાં યોજના છે અને કુંડલિની શક્તિનું ઉત્થાન કરી પ્રબોધાગ્નિ પ્રકાશદ્વારા મોહાંધકારને નષ્ટ કરવામાં માતૃકા શક્તિ કારણભૂત છે. અનુક્રમે શુદ્ધાન્તઃકરણ વૃત્તિ પ્રવાહના

વારંવાર અભ્યાસક્રમથી પરમપદ પ્રાપ્ત કરવું એ મુખ્ય પ્રયોજન છે.

‘તત્તેમધ્યમबीजमम्बकलयाम्यादित्यवर्णं क्रिया-
ज्ञानेच्छाद्यमनन्तशक्तिविभवव्यक्तिं व्यनक्तिस्फुटम् ।
उत्पत्ति स्थिति कल्पकल्पिततनु स्वात्मप्रभावेनयत्
काम्यं ब्रह्महर्षाश्वरादिविबुधैः कामं क्रियायोजितैः ॥ ८ ॥

હવે શ્રી ત્રિપુરા લાગવતીના દ્વિતીય બીજનું વર્ણન ત્રણ શ્લોકથી દર્શાવે છે.

અર્થ—હે અંબા ! સૂર્યની કાંતિ સરખા તેજોમય એવા તારા દ્વિતીય બીજની કલના કરે છું. જે બીજ ઉત્પત્તિ સ્થિતી વિગેરે કંટપ કંટિપત શરીરમાં આત્મ પ્રભાવથી ક્રિયા, જ્ઞાન અને ઇચ્છાદિ અનન્ત શક્તિવિભવની વ્યક્તિને સ્પષ્ટ દિખાવે છે. અને તે બીજને સૃષ્ટિ આદિ ક્રિયામાં યોજાયેલા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ મહેશ્વરાદિ, દેવોએ અત્યાદરથી ઇચ્છેલું છે. આમાં તે બીજાક્ષરોમાંથી આદિ અક્ષરનો ઉદ્ધાર નિકળી શકે છે.

ભાવાર્થ—આ શ્લોકમાં દ્વિતીય બીજના ત્રણ વર્ણમાંથી પ્રથમ વર્ણનું જ્ઞાન કરાવી તેનો મહિમાતિશય વર્ણન કર્યો અને મુખ્ય ત્રણ પ્રકારની શક્તિ જે ક્રિયા, જ્ઞાન અને ઇચ્છા એ ત્રણથી સમસ્ત બીજાક્ષરોનો પણ ઉદ્ધાર નિકળી શકે છે. એવી પદાનુક્રમથી કંટપના કરી શકાય છે. એ કામ

બીજની પ્રધાન ઇશ્વરી ઉત્પત્તિ સ્થિત્યાદિકને માટે કલ્પિત વિગ્રહ વડે અનન્ત વૈભવ દર્શાવે છે, અને તેને પ્રજ્ઞાદિક દેવો સ્વીકારી રહ્યા છે.

કામાન્કારણતાંગતાનગણિતાન્કાર્યૈરનન્તૈર્મહી
મુખ્યૈઃ સર્વમનોગતૈરધિગતાન્માનૈરનેકૈઃ સ્ફુટમ્ ।
કામક્રોધસલોભમોહમદમાત્સર્યારિષદ્કંચયત્
બીજં બ્રાજયતિપ્રજૌમિ તદહં તે સાધુકામેશ્વરિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—હે કામેશ્વરી! અનન્ત મહી મુખ્ય કાર્યવડે અગણીત કામનાઓ કારણતાને પામેલી તેને અને સર્વ મનોગત વાસનાઓ અનેક પ્રમાણથી પ્રાપ્ત થયેલી તેને અને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, અને મત્સર્ય એ અરીષડ્ વર્ગને જે બીજ સ્ફુટ રીતે બાળી નાંખે છે તે તારા દ્વિતીય બીજને હું અત્યાદરથી પ્રણામ કરું છું.

સાવાર્થ—આ શ્લોકમાં તે દ્વિતીય બીજના દ્વિતીય અક્ષરનો ઉદ્ધાર નિકળી શકે છે. અને સામાન્ય ત્રણે વર્ણનો શ્લોકમાં આવેલા શબ્દોનો એક દેશ લેવાથી પણ ઉદ્ધાર નિકળી શકે છે. વળી આ બીજના સામર્થ્ય વર્ણનમાં દર્શાવે છે કે મનોગત અનેક વાસનાઓ તથા કામ ક્રોધાદિ પરિપુને નષ્ટ કરવામાં આ બીજ મહા સમર્થ છે.

યજ્ઞક્તાશ્વિલકામપૂરણચણસ્વાત્મપ્રભાવં મહા
 જાઙ્યધ્વાન્તવિદારણૈકતરણિ જ્યોતિઃ પ્રબોધપદમ્ ।
 યદ્દેદેષુ ચ ગીયતેશ્રુતિમુખં માત્રાત્રયેણોમિતિ
 શ્રીવિદ્યેતવ સર્વરાજવશકૃત્તત્કામરાજં ભજે ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—હે લગવતી ! જે તારૂં કામ બીજ કે જેની
 ઉપાસના કરનાર અનેક ભક્તોની અનેક ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરવામાં
 અપણ આત્મ સ્વભાવ છે જેનો એવું અને મહા અજ્ઞાન રૂપ
 અંધકારને વિદારણ કરવામાં સૂર્ય પ્રકાશ રૂપ પ્રજોધ (જ્ઞાન)ને
 આપનારું છે અને વેદમાં ઉપનિષદ્ મુખથી ત્રિમાત્ર પ્રણવ
 રૂપે ગવાય છે માટે હે કામબીજાધિષ્ઠાત્રિ શ્રી વિદ્યા ! જે સર્વ
 રાષ્ટ્ર સમૂહને વશ કરનારા તારા કામરાજ બીજને પરમ
 આદરથી ભજું છું.

ભાવાર્થ—લગવતી કામેશ્વરીના કામરાજ બીજને જપ
 કરનાર ભક્ત જનોના સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થાય છે અને માયાથી
 આવૃત સમસ્ત વિશ્વનો મોહાંધકાર નાશ પામે છે અને તે
 બીજને વેદમાં દર્શાવેલા વૈદિક પ્રણવ રૂપે માન્યું છે અને
 રાષ્ટ્ર મંડળ તેથી સ્વાયત્ત રહે છે. આ સ્થળે રોચક રૂળ
 દર્શાવ્યું છે. એટલે તેવી ઇચ્છા રાખનારાઓની ઇચ્છાઓ
 ભક્તિ કરી તેની પ્રસન્નતા મેળવવાથી પૂર્ણ થાય છે.

યત્તે દેવિ તૃતીયબીજમનલજ્વાલાવલીસંનિભં
 સર્વાધાર તુરીયશક્તિપરમં બ્રહ્માભિધાશદ્વિતમ્ ।
 મૂર્ધન્યાન્તવિસર્ગભૂષિતમહૌકારાત્મકં તત્પરં
 બ્રાજદ્રૂપમનન્યતુલ્યમભિતઃ સ્વાન્તે મમચોતતામ્ ॥ ૧૧ ॥

આ શ્લોકમાં ત્રિપુરા ભગવતીના ત્રિજા બીજનો ઉદ્ધાર તથા તેનું વિવેચન દર્શાવે ૧૫ શ્લોક સુધી વ્યપ્તિ સમપ્તિ રૂપે વિશેષ વર્ણન કરે છે.

અર્થ—હે દેવિ ! જે તારૂં તૃતીય બીજ અગ્નિની જ્વાળા સરખું દીપ્તિમાન છે અને સર્વની આધારભુત જે તુરીય શક્તિ એજ પરબ્રહ્મ પર્યાયથી ઉચ્ચરીત છે અને ઉપમાક્ષરાન્તઃ પાતિ મૂર્ધન્ય વર્ણના અન્તે આવેલા સવિસર્ગથી ભૂષિત મહાન ઔકારાત્મક જેનો આત્મા છે એવું અને સર્વત્ર સ્વયં પ્રકાશિત જેનું રૂપ છે, અને કોઈ વસ્તુ કોઈ પણ પ્રકારથી તુલના કરી શકે નહિ તેવું તે તારૂં પરમોત્કૃષ્ટ તૃતીય બીજ સઘળી રીતે મારા અંતઃકરણમાં શુદ્ધ પ્રકાશ કરે.

ભાવાર્થ—આ શ્લોકમાં તૃતીય બીજ તેજઃ પુંજથી પરિપૂર્ણ છે. જે અનિર્વાચ્ય તુરીય શક્તિ બ્રહ્મ રૂપે વિકસિત છે જે મૂળમાં સંકેતથી દર્શાવેલા તૃતીય બીજનું સાંકેતિક વિવેચન કર્યું છે તથા સ્વપ્રકાશ, અનન્યતા વિગેરે તૃતીય બીજની સર્વોત્કૃષ્ટતા વર્ણવી છે.

सर्वं सर्वतत्त्वसर्गसमये कार्येन्द्रियाण्यन्तरा ।
 तत्तद्विव्यहृषीककर्मभिरियं संव्यञ्जुवाना परा ।
 'वागर्थव्यवहारकारणतनुः शक्तिर्जगद्रूपिणी
 यद्वीजात्मकतांगता तव शिवेतनौमि बीजंपरम् ॥ १२ ॥

શ્રી ભગવતી બીજાત્મપણાને પામી તેને અત્યંત ટુંકા
 બીજ રૂપે નામોચ્ચારનો વિધિયુક્ત જપાદિ અનુષ્ઠાન કરનાર
 ઉપાસકના યજ્ઞાનુસાર યથોક્ત ક્ષણ આપનારી બીજ રૂપ
 ભગવતીને નમન કરે છે.

અર્થ—હે શિવે (દેવી) ! સૃષ્ટિ કાળમાં તત્તદનુકુળ દિવ્ય
 અને શ્રેષ્ઠ કર્મ વડે તે ત્રિપુરા ભગવતિ કાર્યેન્દ્રિયો વિષે અને
 સર્વ પ્રકારે વિશ્વમાં સમ્યક્ વ્યાપ્તિ કરનારી પરા ભગવતી
 વાણી અને અર્થના વ્યવહારનું કારણ શરીર જગદ્દૂષીણી
 શક્તિ જે બીજ મંત્રપણાને પામે તે તારા શ્રેષ્ઠ બીજને હું
 નમન કરું છું.

ભાવાર્થ—અહીં પરાશક્તિ સર્વ વાગર્થનું કારણ છે એટલે
 પરાવાણી અવ્યક્ત છે અને અતુર્વિધ વાણીનું મૂળ બીજ છે
 તેમાં સર્વ વ્યવહાર સૂક્ષ્મ રૂપે વ્યાપ્ત છે. જેમ વૃક્ષ બીજમાં
 શાખા પત્રાદિ પ્રચ્છન્ન રૂપે અદૃશ્ય રહેલાં છે તેમજ બીજ
 મંત્રમાં જગદ્ રૂપે અદૃશ્ય છે.

અગ્નીન્દુચુમણિપ્રમહાનધરાનીરાન્તરસ્થાયિની
 શક્તિર્બ્રહ્મહરીશવાસવમુશ્વામર્ત્યામુરાત્મસ્થિતા ।
 સૃષ્ટિસ્થાવરજઙ્ગમસ્થિતમહાચૈતન્યરૂપાચયા
 યદ્વીજ સ્મરણેન સૈવભવતી પ્રાદુર્ભવત્યમ્બિકે ॥ ૧૩ ॥

જગતના થાવત સ્થાવર જંગમ પદાર્થની તેમજ દેવો,
 મનુષ્યો અને અસુરો વિગેરેમાં મહા ચૈતન્ય રૂપે સ્થિતિ કરીને
 રહેનારી ભગવતી બીજ મંત્રના સ્મરણથી પોતે પ્રાદુર્ભાવને
 પામે છે.

અર્થ—હે અંબીકા ! અગ્નિ, અંદ્રમા, સૂર્ય, વાયુ, પૃથ્વી,
 જળ અને આકાશમાં સ્થિતિ કરીને રહેનારી મહાશક્તિ તથા
 બ્રહ્મા, હરિ, શંકર અને ઈંદ્ર જેમાં મુખ્ય છે એવા સઘળા
 દેવતાઓ, મનુષ્યો તથા અસુરો વિગેરેમાં આત્મ તત્વથી
 રહેલી, તેમજ તે ઉત્પન્ન કરેલી સ્થાવર જંગમ વસ્તુ માત્રમાં
 જેનું મહા ચૈતન્ય રૂપ રહેલું છે એવી મહામાયા તારા બીજ
 મંત્રના પ્રતિક્ષણ, સ્મરણથી તું પોતેજ પ્રાદુર્ભાવ પામી
 પ્રત્યક્ષ થાય છે.

ભાવાર્થ—જે ભગવતી અંબીકાના બીજ મંત્રમાં એવી
 અર્પૂર્વ શક્તિ દર્શાવી છે કે તેનું નિરંતર સ્મરણ કરી તન્મયતાને
 પામેલા અધીકારી જનને શ્રી ભગવતીનો સાક્ષાત્કાર થાય છે.

સ્વાત્મશ્રીવિજિતાજવિષ્ણુમધવશ્રીપૂરણૈકવ્રતં
 , સદ્વિદ્યાકવિતાવિલાસલહરીકલ્લોલિનીદીપકમ્ ।
 બીજંયત્રિગુણપ્રવૃત્તિજનકં બ્રહ્મેતિયયોગિનઃ
 શાન્તાઃ સત્યમુપાસતે તદિહતે ચિત્તેદધેશ્રીપરે ॥ ૧૪ ॥

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ વિગેરે દેવતાઓ તથા બ્રહ્મનિધાને પામેલા
 યોગીઓ તને નિરંતર બ્રહ્મ રૂપે ભજે છે.

અર્થ—હે પરાભગવતી ! આત્મપ્રભાવથી જીતેલા બ્રહ્મા,
 વિષ્ણુ, ઇંદ્ર ઇત્યાદિને શ્રી (શોભા, લક્ષ્મી, પદ્માદિ વિગેરે)
 પૂર્ણ કરવામાં જેનું એકજ વ્રત છે એવું જે તારૂં બીજ તે
 સદ્વિદ્યા, કવિતાના વિલાસની લહોરોના આનંદને લીધાવનાર,
 અને સાત્વિકાદિ ગુણમયની પ્રવૃત્તિનું જનક એવા તારા બીજને
 શાન્ત દશાને પામેલા મહા યોગી જનો સત્ય, બ્રહ્મ ભાવથી
 ઉપાસે છે તે તારા બીજ મંત્રને ચિત્તમાં ધારણ કરે છું.

ભાવાર્થ—નિરંતર ધ્યાનાવસ્થિત થઈ બીજ મંત્રગત
 દેવતાના સ્વરૂપનું ધ્યાનથી સાક્ષાત્કાર કરવા ઇચ્છું છું.

एकैकंतवमातृके परंतरं संयोगिवा योगिवा
 विद्यादिप्रकटप्रभावजनकं जाड्यान्धकारापहम् ।
 यन्निष्ठाश्चमहोत्पलासनमहाविष्णुप्रहर्त्रादयो
 देवाः स्वेषुविधिष्वनन्तमहिमस्फूर्तिंदधत्येवयत् ॥ १५ ॥

તે બીજત્રયના અવ્યવહીત સંયોગોથી એટલે ત્રણે બીજ મંત્રના જપાદિ અનુષ્ઠાનથી અથવા લિખ્ત લિખ્ત બીજ મંત્રો-પાસનાથી નીચે પ્રમાણે ફળમાં તારતમ્ય છે.

અર્થ—હે માતૃકા ભગવતી ! તારું એક એક બીજ પરથી પણ પરતર છે તે સંયોગી હોય અથવા પૃથક્ પૃથક્ હોય પણ ઉપાસકે જેને ઉપાસ્ય તરીકે ગ્રહણ કરી લીધું છે. તેવી ઉપાસના કરનાર ભક્તને વિદ્યાદિના પ્રસિદ્ધ મહિમાનું જનક છે અને મહા અજ્ઞાન રૂપ અન્ધકારને સર્વથા નાશ કરનારું છે. વળી જેમાં નિષ્ઠા રાખનારા મોટા કમળ આસન ઉપર બેસનારા પ્રભા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર વિગેરે દેવો પોતપોતાના કાર્યમાં મહિમા સાથે સ્ફુરતીને ધારણ કરી શક્યા છે. તેવા તારા બીજ મંત્રને ભજનાર ભક્તજનોને તું શું નથી આપી શકતી ?

ભાવાર્થ—સર્વની ઇચ્છાઓ ભજનના પ્રમાણમાં ભગવતી પરિપૂર્ણ કરે છે. એ પ્રમાણે ત્રિપુરા ભગવતીના બીજત્રયનો ઉદ્ધાર અને તેનો મહિમા વિગેરે દર્શાવ્યો.

इत्थं त्रीण्यपि मूलं बाग्भवमहा श्रीकामराजस्फुर-
च्छत्तयाख्यानि चतुःश्रुतिप्रकटितान्युत्कृष्टकूटानिते ।

भूतर्तुश्रुतिसंख्यवर्णविदितान्यारक्तकान्ते शिवे

योजानाति स एव सर्वजगतां सृष्टिस्थितिध्वंसकः ॥ ૧૬ ॥

હવે તે વાગ્ભવ, કામરાજ અને શક્તિ એ ત્રણે બીજને બીજ રીતે વિસ્તારથી નીચે પ્રમાણે કૂટત્રયથી વર્ણવે છે.

અર્થ—જેની સઘળી બાબતી રક્તક્રાંતિ વિસ્તૃત છે એવી હે શિવા, ભગવતી; એ પ્રમાણે તારાં મૂલ ત્રણ બીજ કે પ્રથમ વાગ્ભવ, બીજું કામરાજ અને ત્રીજું અતિસ્ફુરણાયમાન શક્તિ બીજ, ભૂત ૫, ઋતુ ૬, શ્રુતિ ૪ ની સંખ્યાના વર્ણથી વિહિત, શ્રુતિમાં ફૂટત્રયથી પ્રસિદ્ધ છે, જે ઉપાસક તે ફૂટત્રયને જાણે છે. તેજ સર્વ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને વિલયનો નિમિત્ત બને છે.

ભાવાર્થ—જે મૂલ ત્રણ બીજને આગળ દર્શાવેલા વર્ણ-સંસારી ઉપર પ્રમાણે પાંચ, છ ને ચારના વર્ણ વિભાગથી ત્રણ ફૂટ (વિભાગ) પાડ્યા. તેની બ્રહ્મવિદ્યા ગાયત્રી મહામંત્રની સાથે ત્રિપુરા તાપિની ઉપનિષદમાં એક વાક્યતા કરી છે. એટલે તે બ્રહ્મવિદ્યા મહામંત્રની ઉપાસના કરનાર ઉપાસક બ્રહ્માદિ દેવોના સરખું સામર્થ્ય ધરાવી શકે છે. તેમાં શુરની અપેક્ષા રહે છે, તે આગળ કહેવામાં આવશે. કેમકે શુરએ ઉપદ્રિષ્ટ કરેલી આત્માય પરંપરાનું યથાર્થ પાલન કરી ભગવતીની ભક્તિના પ્રતાપથી તેવું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

ब्रह्मायोनिरमासुरेश्वरसुहृत्स्वाभिरुक्तैस्तथा
मार्तण्डेन्दुमनोजहंसवसुधामायाभिरुक्तंसितैः
सोमाम्बुक्षितिशक्तिभिः प्रकटितैर्बाणाञ्जवेदैः क्रमा-
दूर्णैः श्रीशिवदेशिकेन विदितां विद्यांतवाम्बाश्रये ॥ १७ ॥

આ સ્થળે સંખ્યા પ્રમાણે વર્ણોની સાંકેતિક યોજના દર્શાવી છે.

અર્થ—હે અંબા! બ્રહ્મા, યોનિ, રમા, સુરેશ્વર અને હૃદયેષા એ સંજ્ઞાથી પ્રથમ કૂટના પાંચ વર્ણ છે તથા માર્તંડ, ઇન્દ્ર, મનોજ, હંસ, વસુધા, અને માયા એ સંજ્ઞાથી બીજા કૂટના છ વર્ણોનો સંકેત દર્શાવ્યો છે, અને સોમ, અંબુ, ક્ષિતી ને શક્તિ એ ત્રીજા કૂટના ચાર વર્ણોનો સંકેત છે. તે ત્રણેના અનુક્રમે બાહ્ય, અંતર અને વેદની સંખ્યાના વર્ણથી પ્રસિદ્ધ મહામંત્ર રૂપ શ્રી વિદ્યા સાક્ષાત શંકર પરમાત્મા સમસ્ત જગતના ગુરુ તેમણે યથાર્થ રીતે બાણી છે તે મહા વિદ્યાનો હું આશ્રય કરું છું.

ભાવાર્થ—આ ‘લોકમાં પારિભાષિક સંજ્ઞાવાચક શબ્દોથી મંત્રગત વર્ણોનો સંકેત દર્શાવ્યો છે. તેને સ્પષ્ટ બાણવા, સારા ગુરુનો આશ્રય લઈ શુદ્ધ પરંપરાને બાણી ભગવતીની ઉપાસના દ્વારા શ્રેયઃ સંપાદક થવાનું છે.

નિત્યં યસ્તવ માતૃકાક્ષર સર્વીં સૌભાગ્યવિદ્યાં જપેત્
સંપૂજ્યાત્વિલચક્રરાજનિલયાં સાયંતનાગ્નિપ્રભામ્ ।
કાયાલયં શિવનામત્તત્ત્વ ધ્રુમયં વ્યાપ્યાત્મના સર્વતો
દીવ્યન્તી મિદ્ તસ્ય સિદ્ધિર ચિરાત્સ્યાત્તત્સ્વરૂપૈકતા ॥ ૧૮ ॥

શ્રી ભગવતીનું ચક્રરાજમાં પૂજન તથા સૌભાગ્ય વિધાનો જપ અને કામેશ્વર વિધાની ઉપાસના વિગેરેથી શિવ શક્તિની ઐક્યતા દ્વારા સ્વસ્વરૂપૈક્ય થવાનું દર્શાવે છે.

અર્થ—ભગવતી પરામ્પાના અનેક નામ લેઈથી બુદ્ધા બુદ્ધા વિગ્રહો તથા ઘણા યંત્રો હોય છે. એ સઘળામાં ચક્રરાજ સંજ્ઞા શ્રી ચક્રમાં અધિષ્ઠિત છે. તે શ્રી ચક્રરાજમાં અધિષ્ઠાન કરીને રહેનારી સાયંકાલે પ્રદીપ્ત થયેલા અગ્નિની કાંતિના સરખી બળવલ્લભાન જેની કાંતિ છે એવી, ભગવતીનું ચક્રરાજમાં પૂજન કરીને માતૃકા ક્ષર સરખી સૌભાગ્ય વિધાનો જે ઉપાસક જપ કરે અને સર્વત્ર વ્યાપ્ય (આત્મતત્ત્વથી) કામેશ્વર એ પ્રમાણે જેની આજ્ઞા છે. એવું બે પ્રકારનું શિવતત્ત્વ (કામેશ્વર, મહાકામેશ્વર) જે આ જગતમાં પ્રકાશી રહ્યું છે તેને ભજનારને થોડાજ વખતમાં દેવતા સાક્ષાત્કારની સિદ્ધિ થાય છે. અને તે દેવતાના પ્રસાદથી સ્વસ્વરૂપૈક્યતા પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ—આ સ્તોત્રમાં ઘણાખરો ભાગ શ્રી વિધાની ઉપાસનાનો છે. જેમાં મહામુનીએ શ્રી બાલાવિધાના બીજ મંત્રથી ઉપક્રમ કરી તે મંત્ર, બીજના ઉદ્ધાર તથા જપ વિગેરેનો પ્રકાર દર્શાવી શ્રી સૌભાગ્ય વિદ્યા કામેશ્વર વિદ્યા ચક્રરાજનું પૂજન વીગેરે જણાવે છે તેથી શ્રી વિધાના ઉપાસકને આ સ્તોત્ર ઘણું ઉપયુક્ત છે.

કાવ્યૈર્વા પઠિતૈઃ કિમલ્ય વિદુષાં જોષુષ્યમાર્જૈઃ ષુનઃ
 કિંતૈર્વ્યાકરણૈર્વિંબોબુધિષયા કિંત્રાઽભિધાનશ્રિયા ।
 एतैरम्बनबोभवीति मुकविस्तावत्तव श्रीमतो
 र्यावन्नाजुसरीसरीति सरणिं पादाब्जयोः पावनीम् ॥१९॥

કાવ્ય વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રાધ્યનથી સંપન્ન વિદ્વાનો તેના
 સ્વરૂપને જાણે નહિં તો તેમનો તે પરિશ્રમ વૃથા છે એ
 જણાવે છે.

અર્થ—હે અંબા; તારા મૂળ તત્વને નહિ જાણનાર એવા
 અદ્ય વિદ્વાનોના કાવ્ય વિગેરેના પાઠથી શું ફળ, તેમજ
 શબ્દ સમૂહને પ્રકૃતિ પ્રત્યયના વિજ્ઞાન સાથે. શબ્દ શાસ્ત્રને
 જાણવાની ઇચ્છાથી વારંવાર ઘોત્રણના મહાન્ પ્રયાસથી તૈયાર
 કરેલા વ્યાકરણાધ્યયનથી શું ફળ, અથવા કેવળ ઉચ્ચ પ્રકારના
 અમુક અભિધાન (નામોચ્ચાર) ની શોભાથી શું ફળ એ
 સઘળા પ્રયત્નો કર્યા છતાં હે ભગવતિ; તારા ચરણકમળની
 પવિત્ર સરણીને જ્યાંસુધી ના અનુસરે ત્યાંસુધી મુકવિ થતો
 નથી અર્થાત્ સારા વિદ્વાનમાં જાણના થતી નથી.

ભાવાર્થ—વિદ્વતા મેળવી છે છતાં દૈવી સંપત્તિ પ્રાપ્ત
 કરી નથી તો તેટલા અંશમાં વિદ્વતાના પ્રભાવમાં ખામી

રહે છે, એટલે વિદ્વતા સાથે તપશ્ચર્યાની જરૂર છે. વિદ્યા અને તપ એક સ્થળે એક વ્યક્તિમાં હોય તેની પાત્રતા શાસ્ત્રકારે માની છે એ તાત્પર્ય ઉપર દર્શાવ્યું છે.

गेहनाकतिगर्वितः प्रणमति स्त्रीसङ्गमोमोक्षति

द्वेषी मित्रति पातकं सुकृततिष्मावल्लभोदासति ।

मृत्युर्वैद्यति दूषणं सुगुणतित्वत्पादसंसेवनात्

त्वां वन्दे भवभीति भञ्जन करीं गौरीं गिरीशप्रियाम् ॥ ૨૦ ॥

શ્રી ભગવતી જગદંબાના ચરણ સેવનથી અસંભવિત પ્રકારે સંભવિત થાય છે તે દર્શાવે છે.

અર્થ—હે દેવી તારા ભજનથી ધરસંસાર સ્વર્ગ તુલ્ય બને છે. ગર્વિષ્ટ જનો નમન કરતા આવે છે, પ્રતિક્ષણ સ્ત્રીસંગ કરનાર કામીજનો કામવાસનાથી મુક્ત થાય છે. દ્વેષ કરનારા શત્રુજનો મિત્ર સમાન વર્તે છે. મન, વાણી અને કાયાથી બનેલાં પાતક સુકૃતની પેઠે થાય છે. પૃથ્વીપતિ રાજાઓ સેવક સરખા બને છે. મૃત્યુ પોતેજ વૈદ્યની પેઠે વર્તે છે. અને દ્રુષણો બદલાઈ સદ્ગુણની પેઠે થાય છે. એ સઘળા પ્રકારે તારા ચરણના સંસેવનથી થાય છે. માટે સંસ્કારના જન્મ મરણાદિ લયને ભંજન કરનારી શંકર પરમાત્માને પ્રિય એવી ગૌરીમાતાને નમસ્કાર કંઈ છું.

ભાવાર્થ—ઉપરના તમામ પ્રકારો ભગવતીના ભજનથી તથા તેના ચરણ સેવનથી અને નમનથી અશક્ય છતાં શક્ય થાય છે. તેમાં પાતક કર્મનું ફળ અનિષ્ટ છે છતાં સુકૃતની પેઠે ફળદાયી નિવડે છે. એટલે પાતક કરનારને પાપ કર્મનું સ્વરૂપ ભજનથી સમજાય છે જેથી તે કર્મથી છુટો થાય છે. પછી તેને પાપ સ્પર્શ કરી શકતું નથી. એજ ભાવ ભગવદ્ ગીતામાં વર્ણવ્યો છે કે, અત્યંત દૂરાચારી હોય પણ મારી અનન્ય ભક્તિ કરે તો તેને સાધુ માનવો અર્થાત્ દૂરાચાર સમજ્યા પછી તેથી છુટી જાય છે, જેથી તેમાં પુનઃ પ્રવૃત્તિ કરતો નથી ને એકજ શુદ્ધ નિષ્ઠા તેની થાય છે.

આદ્યૈરગ્નિરવીન્દુવિસ્વનિલયૈ રમ્ભ ત્રિલિંગાત્મભિ

મિશ્રારક્તસિત્તમૈ રનુપમૈર્યુષ્મત્તૈસ્તૈ સ્ત્રિભિઃ ।

સ્વાત્મોત્પાદિત કાલ લોક નિગમાવસ્થામરાદિત્રયૈ

રુદ્ધુતં ત્રિપુરોતિ નામ કલયેદ્યસ્તે સધન્યો બુધઃ ॥ ૨૧ ॥

આ શ્લોકમાં શ્રી દેવીને ત્રિપુરા નામથી કહેવામાં આવી છે. તે વર્ણન જોતાં સઘળા ત્રિતયમાં વ્યાપ્ત હોવાથી યથાર્થ છે.

અર્થ—હે અંબા; અ, ઉ, મ, વર્ણત્રયથી અગ્નિ, સૂર્ય, ચંદ્રમાં સ્થાન કરનારી હોવાથી તથા મિશ્ર, રક્ત ને ધવલ જેની પ્રભા છે એવી. અને ત્રિલિંગમાં (પુંજીનપુંપક) આત્મ સ્વરૂપ જેનું છે એવી, અને તારાં અનુપમ સત્, ચિદ્, તત્

એ ત્રણ પદ છે એવી. અને તે પોતાના સ્વરૂપમાંથી ઉત્પન્ન કરેલા કાલત્રય (ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન) લોકત્રય (ભૂલોક, ભુવલોક, સ્વલોક) વેદત્રય (ઋગ્, યજુ, સામ) અવસ્થાત્રય (જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ) અમરત્રય (બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ્વર) ઇચ્છા, ક્રિયા, જ્ઞાન, શક્તિત્રય ઇત્યાદિ સદ્ધર્મા ત્રિતયમાં વ્યાપ્ત હોવાથી તાં ત્રિપુરા એવા નામથી ભજન, સ્મરણ, વિગેરે કરે તે જ્ઞાની કૃતાર્થ છે.

ભાવાર્થ—ઉપર દર્શાવેલા પ્રત્યેક ત્રિતયમાં શક્તિચૈતન્ય અનુસ્યૂત છે એ સર્વ ત્રિતય વિશ્વરૂપે તથા દેહરૂપે કલ્પિને ત્રિપુરા નામ યથાર્થ માનીને જે તેનું ભજન કરે તે ધન્ય છે.

આદ્યો જાપ્યતમાર્થવાચકતયા રુદઃ સ્વરઃ પञ्चमः
 सर्वोत्कृष्टतमार्थवाचकतया वर्णः पवर्गान्तकः ।
 वक्तृत्वेन महाविभूति सरणिस्त्वाधारगोह्वरतो
 भ्रूमध्ये स्थितइत्यतः प्रणवता ते गीयतेऽम्बागमैः ॥ २२ ॥

શ્રી ભગવતીને પ્રણવ રૂપે વર્ણન કરે છે.

અર્થ—આદ્ય, અકાર અતિશય જપવા યોગ્ય અર્થ વાચકતાથી રૂદ છે. તથા પાંચમો સ્વર ઉકાર અત્યંત શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ અર્થ વાચકતાથી રૂદ છે. અને પવર્ગનો પાંચમો વર્ણ મકાર વક્તૃત્વપણાથી રૂદ છે. એ ત્રણ વર્ણ અ, ઉ, મ મહાન

ઐશ્વર્યની પરંપરા છે. આધારમાં અકાર, હૃદયમાં ઉકાર અને બ્રૂમધ્યમાં મકાર એ પ્રમાણે સ્થાન ત્રયમાં રહેલા છે. એથી આગમ શાસ્ત્રમાં તેનો પ્રણવ ધર્મ ગાયો છે.

ભાવાર્થ—પ્રણવના વર્ણત્રયની ઉપર પ્રમાણે યોજના આગમ શાસ્ત્રના આધારે દર્શાવી છે. ઉચ્ચારકાલમાં આધાર સ્થાનમાંથી અકારનો સ્વરોદ્ભવ થઇને હૃદયના ઉકાર સાથે મળી તે બન્ને બુકુટીમાં રહેલા મકારની સાથે એ ત્રણનો ત્રીપુટી યોગ બ્રૂમધ્યમાં થાય છે. વળી ત્યાં ઇડા પિંગળા અને સુષુમ્ણાનો યોગ છે, એટલે ત્યાં ત્રિકોણાકાર ચિત્ચક્તિ ચૈતન્યમાં મધ્યે પ્રણવરૂપ શિવસ્વરૂપિંદુ રૂપે સ્થિત થાય છે. જેથી આ સ્થળે શિવશક્તિ સમાયોગનું સામરસ્ય આ પ્રમાણે ઘટે છે. બ્રહ્માકાર દષ્ટિ ઇંદુ ત્યાં સ્થિર કરવાનું ગીતા વિગેરેમાં દર્શાવે છે કે બ્રૂમધ્યમાં પ્રાણનો પ્રવેશ કરીને પરમ દિવ્ય પુરૂષને પામે છે.

ગાયત્રીસશિરાસ્તુરીયસહિતા સન્ધ્યામયીત્યાગમે

રાઘ્યાતા ત્રિપુરે ત્વમેવ મહતાં શર્મપ્રદા કર્મણામ્ ।

તત્તદર્શનમુખ્યશક્તિરપિ ચ ત્વં બ્રહ્મકર્મેશ્વરી

કર્તાઽઈન્પુરુષો હરિશ્ચ સવિતા બુદ્ધઃ શિવસ્ત્વં શુભઃ ॥ ૨૩ ॥

ત્રિપુરા લગવતીને ગાયત્રી રૂપે, સંધ્યારૂપે, અને દર્શન શાસ્ત્રરૂપે અને સર્વ કર્મની ઇશ્વરી એ રૂપે વર્ણવે છે.

અર્થ—હે ત્રિપુરા લગવતિ; શિરોમંત્ર તથા તુરીયપાદ સહિત ગાયત્રી રૂપે અને ત્રિકાલ ઉપરાંત તુરીયકાલ સહિત ચારે કાલની સંધ્યા રૂપે આગમ શાસ્ત્રમાં કહી છે. અને મોટા થસ, વ્રત, તપ દાનાદિ કર્મનાં સુખશાંતિરૂપ ફળ આપનારી બ્રહ્મ કર્મની ઇશ્વરી તુંજ છે, પરમ બ્રહ્મ વસ્તુ તત્વને શાસ્ત્ર સિદ્ધ ઓળખાવનારાં દર્શન શાસ્ત્રની મુખ્ય શક્તિ પણ તુંજ છે ન્યાય, જૈન, સાંખ્ય, વૈષ્ણવ, સૌર, બુદ્ધ અને શૈવ એ વીગેરે શાસ્ત્રની તું ગુરૂ છે, તેમાં તારૂં સ્વરૂપ રહેલું છે.

ભાવાર્થ—આગમ શાસ્ત્રમાં તુરીયપાદ સાથે ગાયત્રી મંત્ર સાથે જોડયો છે પણ તેનો ઉપાસક તેટલા અધિકારે ગયો હોયતો તેણે તુરીયપાદ સાથે ગાયત્રી જપ કરવો. આ શાસ્ત્રમાં ચાર કાલમાં સંધ્યા વર્ણવી છે. એટલે ચોથી તુરીય સંધ્યા જે મધ્યરાત્રે કરી શકાય તે તંત્ર દીક્ષાના ઉપાસકે અવશ્ય કરવાની છે. વળી તુરીયપાદ સહિત ગાયત્રી - જપ કરવાનો વિધી ગાયત્રી પુરસ્ચરણના પ્રકરણમાં દર્શાવ્યો છે. તેમાં પણ અમુક જપ થયા બાદ તુરીયપાદ જોડીને જપવાના ઉલ્લેખ છે.

અજમાણમનઃપ્રબોધપરમાનન્દૈઃ શિરઃ પક્ષયુક્
 પુરુષાત્મપ્રકટૈર્મહોપનિષદાં વાગ્મિઃ પ્રસિદ્ધી કૃતૈઃ ।
 કોશૈઃ પશ્ચભિરેભિરમ્બ ભવતીમેતત્પલીનામિતિ
 જ્યોતિઃ પ્રજ્વલદુર્જ્જ્વલાત્મચપલાંયોવેદસ વ્રહ્મવિત્ ॥ ૨૪ ॥

પંચકોશ અને તેમાં સ્થિતિ કરીને રહેલી લગવતીનું
 કોશરૂપે વર્ણવે છે.

અર્થ—હે અંબા; અજ્ઞમય, પ્રાણમય, મનોમય, વિજ્ઞાનમય
 અને આનંદમય એ પંચકોશ ઉપનિષદ પક્ષયુક્ત બ્રહ્માત્મ
 ભાવ પ્રકટ કરનાર મોટા ઉપનિષદોનાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં વચનોથી
 એ પંચકોશમાં પ્રલીન પ્રચ્છન્ન રૂપે રહેલી. પ્રજ્વલિત અગ્નિના
 પ્રકાશ સરખી ઉજ્જ્વલ અને સ્વભાવથી વિદ્યુત સરખી ચંચળ
 એ પ્રમાણે તારા સ્વરૂપને અધ્યાત્મ દૃષ્ટિથી જે જાણે તેજ
 બ્રહ્મવિદ્ અર્થાત્ બ્રહ્મને જાણનાર છે.

ભાવાર્થ—સામાન્ય વાચ્યાર્થથી બ્રહ્મનિષ્ઠા પ્રાપ્ત થતી
 નથી. પણ ઉપનિષદકાંડમાં દર્શાવેલા પંચકોશમાં રહેલી
 ચિત્ક્રિત અનિર્વાચ્ય મહામાયા લગવતીની શ્રદ્ધા યુક્ત કરેલી
 ઉપાસનાના બળથી ઇષ્ટપ્રસાદ મેળવી યોગમાં દર્શાવેલા
 પ્રાણાયામ પ્રત્યાહારાદિ યોગનાં અંગને સિદ્ધ કરતાં ઉત્તરોત્તર
 આગળ વધીને નિર્વિકલ્પ સમાધિ સુધી પહોંચેલા યોગીઓ

આનંદમય કોશનેા અનુભવ કરી શકે છે એટલે અજ્ઞમય કોશને અભ્યાસક્રમથી જીત્યાબાદ પ્રાણાયામાદિ ક્રિયાથી પ્રાર્થારોધન કરી પ્રાણમય કોશને જીતીને મેનોમય કોશ ને પવનરોધ થવાથી મન કળજે પડ્યાથી જીતી શકાય છે. સંકલ્પ વિકલ્પ ને અવકાશ રહેતો નથી. પશ્ચાત્ એક નિશ્ચયાત્મક સ્થિતિ ઉપર આવી વિજ્ઞાનમય કોશને જીતી સ્વાનુભવ સિદ્ધ એકજ આત્મ તત્ત્વનું સંપૂર્ણ વિજ્ઞાન થયા પશ્ચાત્ અનિર્વાચ્ય આનંદમય પ્રલ્લાકાર વૃત્તિ થવાથી સ્વરૂપનું લાન ભૂદ્ધી તદ્દાકાર વૃત્તિને પામેલા યોગીઓ તથા જ્ઞાનીઓ આત્મવિદ્ હોય છે.

સચ્ચિત્ત્વમસીતિ વાક્યવિદિતૈ રધ્યાત્મવિદ્યાશિવં

બ્રહ્માભ્યૈ રશ્વિલપ્રમાવસહિતૈસ્તત્ત્વૈ સ્ત્રિભિઃ સદ્ગુરોઃ ।

ત્વદ્રૂપસ્ય મુશ્વારવિન્દવિવરાત્સંપ્રાપ્ય દીક્ષામતો

યસ્ત્વાં વિન્દતિ તત્ત્વતસ્તદહમિત્યાર્યે સમુક્તો ભવેત્ ॥ ૨૫ ॥

શ્રી ભગવતીના સ્વરૂપને પામેલા ગુરૂ પાસે દીક્ષા મેળવી તેમણે દર્શાવેલા માર્ગથી પ્રયત્નશીલ થઈ શ્રીદેવી સ્વરૂપ થવાની મુક્ત દશા વર્ણવે છે.

અર્થ—હે આર્યા ભગવતિ; સદ્, ચિદ્, તદ્, સદ્પા, ચિદ્પા અને તદ્પા તું પોતેજ છે. એ પ્રમાણે મહા વાક્યથી વિદિત, આત્મ, વિદ્યા, અને શિવ, એ બ્રહ્મ સમવેત હોવાથી બ્રહ્મ એ પ્રમાણે જેની આખ્યા છે અને અખિલ પ્રભાવ સાથે પૂજેલાં ત્રણ તત્વથી પરિપૂર્ણ સચ્ચિદ્રૂપ તારા સ્વરૂપને પામેલા સદ્ગુરના મુખકમલ દ્વારા. યથાવિધિ દીક્ષા પામીને ગુરુએ ઉપદેશ કરેલા મંત્રાનુષ્ઠાનના પરિણામે તત્વદૃષ્ટિથી તે ચિત્ચક્તિ તેજ હું પોતે છું એ પ્રમાણે તને જે જાણે તેજ માયા પાશથી મુક્ત થાય છે.

ભાવાર્થ—સદ્, ચિદ્, તદ્ અને આત્મ, વિદ્યા અને શિવ એ પ્રમાણે બ્રહ્માખ્ય ત્રણ તત્વ દર્શાવ્યાં છે. તેની સમજુતી આ પ્રમાણે છે. શાક્ત સિદ્ધાંતમાં શિવથી આરંભી ક્ષિતિ પર્યંત છત્રીસ તત્વ વિશ્વ વ્યાપ્ય છે. તેમાં પ્રથમ પ્રકૃતિથી ક્ષિતિ પર્યંત ચોવીસ તત્વ યુક્ત, સદ્રૂપ આત્મતત્વ, ને માયાથી પુરુષ પર્યંત સાત તત્વ યુક્ત ચિદ્રૂપ વિદ્યાતત્વ, અને શુદ્ધ વિદ્યાથી શિવ પર્યંત પાંચ તત્વ યુક્ત તદ્રૂપ શિવતત્વ છે, તે અંતિમતત્વ છે તેજ પરબ્રહ્મ તત્વમાં તાદાત્મ્ય સંબંધથી શક્તિ શક્તિમાનના અલોદ સંબંધે રહેલી મહામાયાથી હું પૃથક્ નથી એમ જાણે તેજ જન્મ મરણના બંધનથી મુક્ત થાય છે.

સિદ્ધાન્તૈર્બહુભિઃ પ્રમાણગદિતૈરન્યૈરવિદ્યાતમો
 નક્ષત્રૈરિવ સર્વમન્થતમસં તાવન્ન નિર્મિચતે ।
 યાવત્તે સવિતેવ સંપતમિદંનોદેતિ વિશ્વાન્તરે
 જન્તોર્જન્મવિમો ચનૈકભિદુરં શ્રી શામ્ભવં શ્રી શિવે ॥ ૨૬ ॥

જગતમાં ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યોના હૃદયમાં જ્યાંસુધી શાંતવ
 તેજ ઉદય પામે નહિ ત્યાંસુધી અજ્ઞાનાંધકાર દૂર થતો નથી.

અર્થ—હે શિવા લગવતિ ઘણા પ્રકારનાં શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત
 વાઙ્મયથી તથા પ્રમાણથી કહેવાયેલા અન્ય દૃષ્ટાંતાદિકથી જેમ
 તારાગણથી અંધકાર, અને બીજા પક્ષમાં અવિદ્યા જન્ય અજ્ઞાન
 ત્યાંસુધી ભેદાતું નથી, નાશ પામતું નથી. કે જ્યાંસુધી સૂર્યના
 પ્રકાશ સરખું તે સ્વીકારેલું શાંતવ તેજ વિશ્વમાં ઉત્પન્ન
 થયેલા પ્રાણીઓના જન્મને વિમોચન કરનાર એક સમર્થ
 તેજ ઉદય પામે નહિ.

ભાવાર્થ—અર્થાત્ શાંતવ તેજમાં સમવેત તારા સ્વરૂપને
 જાણ્યું નથી ત્યાંસુધી અજ્ઞાન નષ્ટ થતું નથી તેને જન્મમરણ
 વારંવાર લાગુજ રહે છે માટે દ્વૈત પ્રપંચથી મુક્ત થઈ શિવ
 શક્તિ સમાયોગની પેઠે શિવ શક્તિતત્ત્વમાં અભેદ રહેલો છે.
 તેમ જીવ શિવના અદ્વૈત ભાવમાં જગતનો મોહાંધકાર નષ્ટ
 થાય છે માટે સર્વદા અભેદ ભાવના કાયમ રહેવી જોઈએ.

આત્માઽસૌ સકલેન્દ્રિયાશ્રયમનોબુદ્ધ્યાદિભિઃ શોચિતઃ
 કર્માવદ્ધતત્તુર્જનિં ચ મરણં પ્રૈતીતિ યત્કારણમ્ ।
 તત્તે દેવિ મહાવિલાસલહરી દિવ્યાયુધાનાં જય
 સ્તસ્માત્સદ્ગુરુ મમ્યુપેત્યં કલયેત્વામેત્ર ચેન્મુચ્યતે ॥ ૨૭ ॥

કર્મબદ્ધ શરીર જન્મ મરણને પામે છે. માટે તેનાં
 બીજને નષ્ટ કરનાર સદ્ગુરુનો આશ્રય લઈ મુક્ત થવા દશવિ છે.

અર્થ—હે દેવી; સમસ્ત જ્ઞાન કર્મેન્દ્રિયોનો આશ્રય અને
 મન બુદ્ધિ ઇત્યાદિથી કંટાળેલા દેહ પ્રતિબિંબિત જીવાત્મા,
 કર્મ બદ્ધ શરીરાધિષ્ઠાનને પામીને જન્મ મરણ દશાને પામે
 છે જેનું કારણ મહામાયાના નાના પ્રકારના વિલાસના અનેક
 તરંગો અને તારાં દિવ્ય આયુષો કામ ક્રોધાદિનો જય તેને
 સામા જીતવા માટે સારા કર્મનિષ્ઠ ગુરૂ પાસે જઈને તેમણે
 દશવિદી પરંપરાથી તારા સ્વરૂપની કલના કરે તો ઉપર
 દશવિદી ઉપાધીથી મુક્ત થાય છે.

ભાવાર્થ—જન્મ મરણના મહા લયને ઉત્પન્ન કરનાર
 કામ ક્રોધાદિની વાસનારૂપ સૈન્ય મનોરાજ્યને જીતી લે છે.
 તેના સામા જીતવા માટે મહા સેનાધિપતી શ્રી સદ્ગુરુનો
 આશ્રય લઈ વિવેક વિચારાદિ સૈનિકોના બળથી સદ્ ઉપાસના
 દ્વારા શ્રી ભગવતીના પ્રસાદથી મુક્તિનું સામાન્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

નાનાયોનિસહસ્રસંભવવશાજ્ઞાતાજનન્યઃ કતિ
 પ્રભુયાતાજનકાઃ કિયન્ત ઇતિમે સેત્સ્યન્તિ ચાગ્રેક્રતિ ।
 એતેષાં ગણનૈવ નાસ્તિ મહતઃ સંસાર સિન્ધોર્વિધે
 ભીતિમાનિતરામનન્યશરણં રક્ષાનુકમ્પાનિધે ॥ ૨૮ ॥

સંસારચક્રમાં સપડાયેલા પ્રાણીઓ વારંવાર જન્મ મરણના
 કંટાળાથી ત્રાસ પામેલા દેવીનું શરણુ ઇચ્છે છે.

અર્થ—હે દયાસાગર ભગવતિ; અનેક પ્રકારની હબરો
 યોનીઓમાં ઉત્પન્ન થવાના કારણથી કેટલી બધી માતાઓ
 થઈ ગઈ અને કેટલાંએ પિતા થઈ ગયા. અને એ પ્રમાણે
 હવે પછી પણ કેટલાંએ માતા પિતા થશે, કે જેની ગણનાજ
 થઈ શકતી નથી માટે આ મોટા સંસાર સમુદ્રના આવા
 અનુક્રમથી અત્યંત ભય પામેલા મને તારા સિવાય અન્ય
 શરણુ કોઈ છેજ નહિ.

એટલે તારે શરણુ આવેલા મને જન્મ મરણના મોટા
 ભયથી મુક્ત કર એ માગણીની પ્રાર્થના છે.

દેહસોમકરૈર્વ્રતૈર્બહુવિધૈર્દાનૈશ્ચ હોમૈર્જપૈઃ
 સંતાનૈર્હ્યમેધમુલ્યમુમસ્વૈર્નાનાવિધૈઃ કર્મભિઃ ।
 યત્સંકલ્પવિકલ્પજાલમલિનં પ્રાપ્યં પદં તસ્યતે
 દૂરાદેવ નિવર્તતે પરતરં માતઃ પદં નિર્મલમ્ ॥ ૨૯ ॥

દેહને કષ્ટદાયી વ્રત તથા દાન, જપ, હોમ વિગેરે કર્મ કર્યા છતાં મલીન વૃત્તિ દૂર ન થાય ત્યાંસુધી તેનું પદ દૂર છે.

અર્થ—હે માતા ! દેહને ક્ષોભ કરાવનાર વ્રત, ઘણા પ્રકારના દાન, હવનકીયા, પ્રત્યેક્ષતિ તથા નાના પ્રકારના વિધાનથી પણ જે સંકલ્પ વિકલ્પ જાળથી ઉત્પન્ન થતા મલીન સંકસરો નષ્ટ થાય નહિ તો વારંવાર જન્મ મરણાદિનું મલિનપદ પ્રાપ્ત થાય છે. તેને તારૂં પરથી પણ પર એવું નિર્મળ પદ દૂરથી નિવૃત્ત થાય છે; એટલે તે પદ મળતું નથી.

ભાવાર્થ—વ્રત કરવાથી અંતઃ શુદ્ધિ થાય નહિ તો માત્ર દેહસંતાપ સિવાય કંઈ ફળ નથી. પરોપકારથી દાન અપાય નહિ ને પ્રત્યુપકાર બુદ્ધિથી આપેલાં દાન યથોક્ત ફળ આપનારાં હોતાં નથી. અગ્નિહોત્રાદિક ક્રિયાથી અહુકૃતિ વિગેરે દૂર થાય નહિ તો તે વૃથા છે. જપાનુષ્ઠાનથી મનોવૃત્તિ વિરામ પામે નહિ તો તે જપ નિષ્ફળ છે. સંતાનોત્પત્તિ કર્યા છતાં સમ્યગ્ચિન્ત્યવાન સંતતિ હોય નહિ તો તે ઉલટી ત્યાંસુધી દુઃખદ છે કે જે પુત્રોત્પત્તિથી સ્વર્ગીય સુખ પ્રાપ્ત કરવાનું તેને બદલે દુષ્ટ સંતતિના યોગે નરકાવાસ થાય છે. અશ્વમેધાદિ મહા યજ્ઞોથી અહમ્મ ભાવ છુટીને નિર્મલાંતઃકરણ થાય નહિ તો યજ્ઞીય પશુઓના ધ્વંસના પ્રાયાશ્રિત સિવાય અન્ય સાફ ફળ નથી માટે ઉપરના અંતઃશુદ્ધિ કરાવનારા શાસ્ત્રોક્ત વિધિ

વિધાન કર્યા છતાં માયાના આવરણ કાયમ રહે તો વારંવાર સંકલ્પ વિકલ્પ જાળનું મલિનપદ તેને પ્રાપ્ત થાય છે અને શુદ્ધસત્વ પ્રધાન વૃત્તિવાળા અધિકારી તારા પરમપદને પામે છે. જે પામ્યા પછી પાછા ફરતું નથી તેવું તારું શ્રેષ્ઠ મદ છે.

પંચાશન્નિજદેહજાક્ષરમયૈર્નાનાવિઘૈર્ઘાતુભિ

ર્વદ્વૈઃ પદવાક્યમાનજનકૈરર્ચાવિનાભાવિતૈઃ ।

સામિપ્રાયવદર્થકર્મફલદૈઃ રવ્યાતૈરનન્તૈરિદં

વિશ્વં વ્યાપ્ય ચિદાત્મનાહમહમિત્યુજ્જમ્મૃસે માતૃકે ॥ ૩૦ ॥

વર્ણુ માતૃકારૂપે બહુવર્થ ધાતુરૂપે ચિદાત્મ વડે સમસ્ત વિશ્વમાં વ્યાપ્તિ કરીને સર્વમાં હું જ છું એમ પ્રકાશ કરે છે.

અર્થ—હે માતૃકા ભગવતી ! સ્વદેહથી પ્રગટ થયેલા પચાસની સંખ્યાથી અક્ષરમય માતૃકાવર્ણુ રૂપે અને ઘણા જેમાં અર્થ રહેલા છે એવા અનેક પ્રકારના ધાતુરૂપે અને પદ, વાક્ય પ્રમાણના જનકરૂપે અતુર્વિધ પુરૂષાર્થના અવિના ભાવ (નિત્ય સંબંધરૂપે) રૂપે, પોતાની ઇચ્છાનુસાર પુરૂષાર્થ જન્મ કર્મ ફળને આપવા રૂપે અનન્ત ખ્યાતિથી આત્મ ચૈતન્યની સમસ્ત વિશ્વમાં વ્યાપ્તિ કરીને સર્વત્ર હું છું, વસ્તુ માત્રમાં માફે ચૈતન્ય પ્રકાશ કરી રહું છે.

ભાષાર્થ—વાણીના ઉચ્ચારમાં મુળ સાધન ભુત પચાસ માતૃકાના વર્ણથી આરંભીને વાણીનો અર્થ સમજાવનાર અમેક અર્થના ધાતુઓ કે જેનાથી અનેકવિધ શબ્દરચના થાય છે અને તેવા અર્થવાને શબ્દોના સમુદાયથી વ્યાકરણ, ન્યાય, મિમાંસા વિગેરે શાસ્ત્રરચના થઇ છે. અને તે શાસ્ત્રના મુખ્ય સિદ્ધાંત જીવ પ્રભૈક્યતાના છે. અને તે સર્વમાં તારૂં ગૂઢ સ્વરૂપ રહેલું છે ને સર્વ કર્મનું ફળ આપનારી તુંજ છે. સર્વ જગત તારાથી પ્રકાશીત રહ્યું છે.

શ્રીચક્રંશ્રુતિમૂલકોશ્વરિતે તે સંસારચક્રાત્મકં
વિરુપાતં તદધિષ્ઠિતાક્ષરશિવજ્યોતિર્મયં સર્વતઃ ।
एतन्मन्त्रं मयात्मिकाभिररुणं श्रीसुन्दरीभिर्वृतं
मध्येबैन्दवसिंहपीठललितेत्वं ब्रह्मविद्यां शिवे ॥ ૩૧ ॥

શ્રી ભગવતીનું સર્વત્ર વ્યાપક સ્વરૂપ સંસાર ચક્રમાં વ્યાપ્ત છે, તેજ સ્વરૂપ શ્રી ચક્રમાં સૂક્ષ્મ રીતે રહેલું છે. અને તે શ્રી ચક્ર શ્રુતિમૂલક છે વિગેરે કહે છે.

અર્થ—હે શિવા ભગવતી ! શ્રી ચક્ર એટલે સમસ્ત સંસાર સામગ્રી સાથે અને સર્વયોગિનીગણ સાથે શિવશક્તિનું જેમાં અધિષ્ઠાન છે તે. અથર્વ વેદની શ્રુતિમુલક સંસાર ચક્રાત્મક તે શ્રી ચક્ર છે. તેમાં અધિષ્ઠિત અવિનાશી શિવ જ્યોતિઃ

પ્રકીર્ણ છે અને એ શ્રી ચક્ર મંત્રમયાત્મક હોવાથી અરૂણ છે. અને કામેશ્વરી આદિ શ્રી સુંદરી દેવી ગણથી વેષિત છે એ પ્રમાણે સર્વત્ર વિખ્યાત શ્રી ચક્રના મધ્ય ત્રિકોણાંતર્ગત બિંદુ એજ સિંહ પીઠ ઉપર લલિત આસન મધ્યે શિવા લિન્ગ શ્રી મહા ત્રિપુર સુંદરી અધિષ્ઠીત છે અને તું પોતેજ બ્રહ્મવિદ્યા છે.

ભાવાર્થ—આ શ્રી ચક્રમાં નવ ચક્ર છે તેમાં ચાર શિવ ચક્ર છે અને પાંચ શક્તિ ચક્ર છે તે નવ ચક્ર સમસ્ત બ્રહ્માંડ સાથે ઘટાવ્યાં છે અને તેની ઉપાસના કરનાર ઉપાસકના દેહ ઉપર તે નવ ચક્ર ઘટાવ્યાં છે. એ પ્રથમ દેહ બ્રહ્માંડની ઐક્યતા સ્થૂલ પ્રપંચના સાધનથી સ્થૂલ દૃષ્ટિમાં અધિકાર પરત્વે સાધક દશામાં વર્ણવ્યાં છે તેનું બાહ્યોપચારથી પુજન થાય છે. અને તેજ નવ ચક્ર સ્વદેહાંતર્ગત છે તેને સૂક્ષ્મ અંતર દૃષ્ટિ દ્વારા અંતઃસાધનથી અંતર્યજન દ્વારા ધ્યાનયોગમાં સાક્ષાત્કાર કરી યોગી લોકો અંતર્યાગ કરે છે. તે પ્રમાણે ધ્યાતા, ધ્યાન, ધ્યેયનો, પૃથકસંબંધ સ્વાભાવિક છુટી જઈ તાદાત્મ્ય દશાને પામે તેજ શ્રી ચક્રના પૂજનનું મુખ્ય ફળ છે.

ચિન્દુપ્રાણવિસર્ગજીવસહિતં ચિન્દુત્રિર્બીજાત્મકં
 ષટ્કૂટાનિવિષયયેણ નિગદેત્તારત્રિવાલાક્ષરૈઃ ।
 ઇમિઃ સંપુટિતં પ્રજપ્ય વિહરેત્પ્રાસાદમન્ત્રપરં
 શુદ્ધાદ્ભુતમંસયોગજનિતં સન્ધોગમોક્ષમદમ્ ॥ ૩૨ ॥

પ્રાસાદ મંત્રનું વિવર્ણ દર્શાવે છે.

અર્થ—હે ભગવતી ! બિન્દુ, પ્રાણ, વિસર્ગ અને જીવ એ સંજ્ઞાથી યુક્ત અને બિન્દુયુક્ત ત્રિબિજાત્મક ત્રિસ્તાર, મહા વિદ્યાના ષટકૂટને પ્રાણ સાથે બાહ્યાવિદ્યાના ત્રણ અક્ષરના હેર ફેરથી ઉચ્ચાર કરે અને એ સર્વથી સંપૂર્ણ અત્યંત ગોખ્ય મંત્ર જગદમ્બાની પૂર્ણ કૃપા દ્વારા ગુરૂના યોગથી ઉત્પન્ન થયેલા પરા પ્રાસાદ મંત્રનો જપ કરીને વર્તન કરે તો ઐહિક સારા ઉત્તમ ભોગ ભોગવીને અંતે મોક્ષ પદને આપનાર એ મંત્ર છે.

ભાવાર્થ—શ્રી જગદમ્બાની પૂર્ણ કૃપાથી તથા સારા સદ્ગુરૂ પાસેથી વિદ્યાન સાથે પ્રાપ્ત કરવાના મંત્રનું સ્પષ્ટિકરણ કરવામાં આગમ શાસ્ત્રની આજ્ઞા નશી એટલે શ્લોકમાં દર્શાવેલી સંજ્ઞા માત્ર આ સ્થળે દર્શાવી છે તેવા મંત્રોનું ખરૂં સ્વરૂપ જાણવા માટે તેટલા અધિકારે પહોંચેલા અધિકારીએ દીક્ષા વિધાનથી ઉપદિષ્ટ થઈ ગુરૂ મુખથી સાંકેતિક મંત્રો ગ્રહણ કરવાથી દર્શાવેલું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

આતામ્રાર્કસહસ્રદીપ્તિપરમા સૌન્દર્યસારૈરલં
લોકાતીતમહોદયૈરુપયુતા સર્વોપમાગોચરૈઃ ।
નાનાનર્ચ્યવિમૂષ્ણૈરગણિતૈર્જાજ્વલ્યમાનાભિત
સ્ત્વં માતસિપુરારિમુન્દરિ કુરુસ્વાન્તેનિવાસંમમ ॥ ૩૩ ॥

શ્રી ભગવતીનું લોકોત્તર સૃષ્ટિ સૌન્દર્ય વર્ણન સાથે અંતઃકરણમાં નિવાસ કરવાની પ્રાર્થના કરે છે.

અર્થ—હે ત્રિયુગસુરનો નાથ કરનાર શંકરની પ્રીય મુન્દરી! હે જગતમાતા! ચારે તરફથી લાલચોળ, સૂર્યના હબરો કિરણોની કાંતિ સરાખી પ્રકાશ પામતી અને લોકાતીત મહા શોભાથી યુક્ત અને સર્વ પ્રકારની ઉપમાઓમાં અગોચર એવાં અનેક નાના પ્રકારના અમુદ્ય અભુષણોથી સમસ્ત ભાગમાં જાજ્વલ્યમાન એવી હે માતા મારા અંતઃકરણમાં તું નિવાસ કર.

ભાવાર્થ—આ પ્રાર્થનામાં મૂળ આશય એવો છે કે જેમ અનુપમ તેજોમય સામગ્રીથી સમસ્ત વિશ્વમાં તારું તેજઃપુંજ પ્રકાશી રહ્યું છે. તેજ પ્રમાણે મારા અંતરનો અંધકાર (અજ્ઞાન) દૂર થવા માટે તારું શુદ્ધ તેજસ્ ચૈતન્ય મારા અંતઃકરણમાં સર્વદા સ્થિત રહે.

શિજ્ઞન્નૂપુરપાદકઙ્કણમહામુદ્રામુલાક્ષરસા

લંકારાક્ષિતપાદપદ્મજયુગં શ્રીપાદુકાલંકૃતઃ ।

ઉદ્ગાસ્વઘ્નચ્ચન્દ્રચ્ચરુચિરં રાજજ્ઞાસાંનિર્મલં

બ્રહ્માદિ ત્રિદશામુરાર્ચિતમદં મૂર્ધ્નિસ્મરન્મુક્તિર્લક્ષ્મી ॥ ૩૪ ॥

શ્રી જગદ્ગુણના ચરણ પાદુકાના વર્ણન સાથે મસ્તક ઉપર તેનું કાયમ સ્મરણ દર્શાવે છે.

અર્થ—હે અંબીકા! જુમ જુમ શબ્દ કરતાં નૂકર (અંબર) અને પગનાં કદાં તથા કાંબીનાં મહા દેખાવમાં લાક્ષારસથી અંકિત ચરણકમળ યુગલ, શોભાયમાન પાદુકાથી અલંકૃત અને ઉજ્જવલ નખનાં દીપ્તિમાન ખંડથી પ્રકાશીત અને સુંદર જપા (જાસુદ) ના પુષ્પ સરખું રક્ત કાંતિવાળું અને બ્રહ્માદિ દેવતાઓએ પુજન કરેલું જે તારૂં ચરણયુગલ તેને મારા મસ્તક ઉપર સ્થરણ કરું છું.

ભાવાર્થ—શ્રી માતાજીના ચરણનું મસ્તકમાં ધ્યાન કરનાર ભક્તને માથે માતાજીના ચરણ હોવાથી સર્વત્ર તે નિર્ભય છે.

આરક્તચ્છવિનાતિમાર્દવયુજા નિઃશ્વાસદાયેણચૈ

કૌશેયેન વિચિત્રરત્નઘટિતૈર્મુક્તાફલૈરુજ્જ્વલૈઃ ।

કૂજત્કાશ્વનકિક્કિર્ણાભિરભિતઃ સંનદકાશ્ચીણૈ

રાદીપં મુનિમ્બવિમ્બમરુણં તેપૂજયામ્યમ્બિકે ॥ ૩૫ ॥

શ્રી માતાજીના નિતમ્બ લાગનું વર્ણન તથા પુજન દર્શાવે છે.

અર્થ—હે અંબિકા! સુંદર લાલ કાંતિવાળા અત્યંત માર્દવતાવાળા (સુંવાળા), શ્વાસથી હરણ કરી શકાય તેવા (કુંક મારતા ઉડી જાય એવા), રેશમી વસ્ત્રથી શોભાયમાન વળી ઉજ્જવળ મોટી તથા વિવિધ પ્રકારના રત્નથી જડિત

ધારણ કરવાથી સર્વતઃ દીપ્તિમાન તારા અંદર લાલ નિતમ્બ ભાગનું પુજન કરે છું.

ભાવાર્થ—નિતમ્બ પ્રદેશનું પુજન અસંભવિત તથા અપ્રસિદ્ધ છે તથાપિ મુનિશ્રી દુર્વાસા પુજન લખે છે તેમ દેવી સંકેત છે એટલે તે સંબંધી આ સ્થળે તે વિષે વિસ્તૃત કરવાનું પ્રયોજન નથી. પણ દેવતાઓના સઘળા અંગ પ્રત્યંગ પૂજ્ય અને વંદનીય છે તેથી અધિકારીએ તે ભાવ રાખવો તેથીજ આત્મ શ્રેય છે.

કસ્તૂરીઘનસારકુકુમરજોગન્ધોત્કટૈશ્ચન્દનૈ ।

રાલિપ્તં મણિમાલયાતિરુચિરં ગ્રૈવેયહારાદિભિઃ ।

દીપ્તં દિવ્યવિભૂષણૈર્જનનિતે જ્યોતિર્વિભાસ્વત્કુચ

વ્યાજસ્વર્ણઘટદ્વયં હરિહર બ્રહ્માદિપીતં ભજે ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—હે જનનિ! કસ્તુરી, કપુર, અને કેશર રજના ગંધયુક્ત ઉત્તમ ચંદનના લેપવાળા અને મણી રત્ન માળાથી અત્યંત શોભાયમાન અને કંકના હારથી તથા દિવ્ય આભુષણોથી દેદીપ્ત્યાન્ તથા હરીહર, બ્રહ્માદિ દેવોએ પાન કરેલા તારા સ્વતઃ સિદ્ધ કાંતિથી પ્રકાશતા કુચદ્વયના બહાનાથી જાણે સુવર્ણના ઘટદ્વય હોય એમ તેને ભળું છું.

ભાવાર્થ—શક્તિ તેજમાં પ્રતિબિંબિત બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવાદિ દેવતાઓ જન્ય જનક ભાવના નિમિત્તકારણ અને છે.

એમ માયામાં અઘટિત ઘટનાઓ અતર્ક્ય છે. પ્રજ્ઞા, વિષ્ણુ, શિવોદ્ભવા માયા છે. એમ પણ પ્રસંગવશાત્ શાસ્ત્ર લેખથી સિદ્ધ થાય છે તે સઘળો દૈવી સંકેત છે. તેમાં દૌઝિક દ્રષ્ટિ પાર પામી શકતી નથી. માટે તત્વજ્ઞ મહર્ષિના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખી લજ્જન કરવું એથી કંઈ સારો લાભ છે.

મુક્તારવસુવર્ણકાન્તિકલિતૈસ્તેવાહુવલીરહં
કેયૂરોત્તમવાહુદન્ડવલયૈર્હસ્તાક્કુલીભૂષણૈઃ ।
સંપૃક્તાઃ કલયામિ હીરમણિમન્મુક્તાફલાકીલિત-
ગ્રીવાપટ્ટવિભૂષણેન સુભગેકણ્ઠં ચ કમ્બુશ્રિયમ્ ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—મોક્ષિતક, રત્ન, અને સુવર્ણકાંતિથી કલિત અને કેયૂર નામના રત્નયુક્ત ઉત્તમ બાજુબંધ અને હસ્તના વલય-કંકણ કડાંઓ, તથા આંગળીઓનાં ભૂષણ (વીંટીયો છઠ્ઠા વીંગેરે) થી વિભૂષિત તારી બહુલતાને તથા હીરા, મણી, અને મોતીઓથી ખચિત રેશમના પટ્ટથી ગુંથેલા કંઠાભરણથી કંબુ (શંખ)ની શોભાને પામેલા કંઠને હું નિહાળું છું.

ભાવાર્થ—નાના પ્રકારના આભૂષણોથી સુશોભિત હસ્ત-દ્વય તથા અંગુલીયો તથા કંઠની અનુપમ શોભાને આ પ્રમાણે મારી યુદ્ધિ કળી શકે છે.

તપ્તસ્વર્ણકૃતોરુકુળલયુગં માખિક્યમુક્તોલ્લસ-

દ્વીરાનદ્વમનન્યતુલ્યમપરં હૈમંચચક્રદ્વયમ્ ।

• શુક્રાકારનિકારદક્ષમપરં મુક્તાફલં સુન્દરં

વિભ્રત્કર્ણયુગં નમામિલલિતં નાસાગ્રભાગં શિવે ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—હે શિવા ! સ્વચ્છ સુવર્ણથી બનાવેલાં મોટાં જે કુંડળ કે જે માણીક્ય મૌખિક અને હીરાથી જડિત અને જેની કેઇ સાથે તુલના થઇ શકે નહિ તેવાં અને કેવળ સુવર્ણનાં ચક્રદ્વય, શુક્રના તેજને ઢાંકી દે એવાં સુંદર મુક્તાક્ષણવાળાં ચોકડાંને ધારણ કરનાર બન્ને કર્ણને તથા લલિત નાસાગ્ર ભાગને સપ્રેમ નમસ્કાર કરે છું.

ભાવાર્થ—હીરા, રત્નથી જડિત કાંનનાં કુંડળ તથા અસલના રીવાજ પ્રમાણે જે જે મોતીવાળા કેવળ સોનાનાં કાનના ઉપર ચક્રાકૃતિના દેખાવવાળાં જેને ચોકડાં કહે છે તે વીગેરે ધારણ કરવાથી અત્યંત શોભાયુક્ત કાન અને નાસિકાના અલંકાર સાથે શોભતી સુંદર નાસિકાને ભક્તજન પ્રણામ કરે છે.

ઉચ્ચત્પૂર્ણકલાનિધિશ્રિવદનં મક્તપસન્નં સદા

સંફુલ્લામ્બુજપત્રચિત્રમુષુમાધિકારરદસેક્ષણમ્ ।

સાનન્દં કૃતમન્દહાસમસકૃત્પાદુર્ભવત્કૌતુકં

કુન્દાકાર સુદન્તપદ્મિશશિભા પૂર્ણસ્મરામ્યમ્બિકે ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—હે અંગિકા! ઉદય પામતા પૂર્ણ ચંદ્રની શોભા સરખું અને સર્વદા લક્ષ્મણ ઉપર પ્રસન્ન અને પ્રકુલ કમળપત્રથી ચિત્ર વિચિત્ર કાંતિને ઝાંખી કરવામાં ચતુર નેત્ર છે જોનાં, અને આનંદયુક્ત ને, મંદમંદ હાસ્ય કરતું તથા વારંવાર આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનારું તથા કુદ પુષ્પની સ્વચ્છ કળીઓ સરખી દંત પંક્તિથી ચંદ્રની કાંતિ સરખું પરિપૂર્ણ તારા મુખનું સ્મરણ કરે છું.

ભાવાર્થ—મુખને લગતી જે જે અનુપમ શોભા તે તારા મુખ ઉપર રહેલી છે તેવા મુખના સ્મરણથી તેના દર્શનથી કૃતાર્થતા માનું છું.

મૃગારાદિરસાલયં ત્રિભુવનીમાલ્યૈરતુલ્યૈર્વૃતં
 સર્વાંગીણસદક્ષરાગમુરભિ શ્રીમદ્વપુર્ણપિતમ્ ।
 તામ્બૂલારુણપલ્લવાધરયુતં રમ્યં ત્રિપુલ્લં દધ
 જ્ઞાલંનન્દનચન્દનેનજનનિ ધ્યાયામિ તે મક્કલમ્ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—હે જનનિ! તારું લલિત લાવણ્યાદિ શોભાયુક્ત શરીર શૃંગારાદિ નવ રસનું સ્થાન છે. તથા કોઈ પ્રકારે તુલના કરી શકાય નહિ તેવાં ત્રિભુવનનાં માલ્ય (પુષ્પ) થી આવૃત (વીંટાયેલું) અને સર્વ અંગને સારા સુગંધયુક્ત અંગરાગના લેપથી સુરભિત તથા ધૂપના સુંદર સુગંધથી સુવાસિત, અને તાંમ્બૂલ (પાન પીડા) ના રંગથી નવા પલ્લવના લાલ રંગ

જેવા અધરોષ છે જેના, અને નંદનવનમાં ઉત્પન્ન થયેલા ચંદનથી લલાટમાં ત્રિપુંડ્રને ધારણ કરનાર તારા સુમંગળ શરીરનું હું ધ્યાન કરું છું.

ભાવાર્થ—શરીરને લગતા લલિત ઉપચારોથી પરિપૂર્ણ રમણીય શોભા યુક્ત શ્રી ભગવતીના મહા મંગળ શરીરને ઉપાસક અંતર્બહિર્ધ્યાન દૃષ્ટિથી જોવાના અભ્યાસ કર્મે સાક્ષાત્કાર કરવાનો ચત્ન ફલીભૂત થવામાં ધ્યાનનું તાત્પર્ય છે.

જાતિચમ્પકકુન્દકેસરમહાગન્ધોદ્ગિરિત્ કેતકી
નીપાશોકશિરીષમુખ્યકુસુમૈઃ પ્રોત્તંસિતાધૂપિતા ।

આનીલાઙ્ગનતુલ્યમત્તમધુપશ્રેણીવવેણીતવ-

શ્રીમાતઃ શ્રયતાંમદીયદ્વદયામ્ભોજં સરોજાલયે ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—હે માતા ! જાતિ, ચંપો, કુંદ અને કેશર નામનાં પુષ્પો અને મહા સુગંધીને ફેલાવનાર કેતકી, (કેવડો) નીપ, અશોક અને શિરિષ વીગેરેથી ગુન્ધિત અને કેશને સુગંધીદાર ધૂપ દીધેલી તથા સઘળી બાળુથી કાજળ સરખા કાળા બ્રમર પંક્તિ સરખી કાળી એવી જે તારી વેણી (ગુથેલો ચોટલો) હે કમલાલયા ભગવતી ! મારા હૃદયકમલમાં સર્વદા સ્થાન કરે એમ ઇચ્છું છું.

ભાવાર્થ—ભગવતીના કેશ સંસ્કારનું સૃષ્ટિ સૌંદર્ય દર્શાવું અને ઉપર પ્રમાણે સુગંધી પુષ્પોથી, ધૂપના સુવાસથી સુરલિત

અને બ્રમર સદશ કૃષ્ણ કેશથી ગુંથેલી વેણી હૃદયમાં સ્થાન કરે એ યાચના ઉપરથી હૃદયમાં રહેલી પાપમય દુર્વાસના દૂર થઈને પુણ્યમય સુવાસથી વિશુદ્ધિ પામેલી અંતરિંદ્રિયો વેણીની પેઠે બ્રહ્માકાર વૃત્તિઓ સાથે ગુંદિત થાઓ એમ ભક્તજન ઇચ્છે છે.

લેખાલમ્બવિચિત્રવટિતં હૈમંકિરીટોત્તમં
મુક્તાકાશ્વનકિક્ષિણીગણમહાહીરમદ્ભોજ્જ્વલમ્ ।
ચશ્ચન્દ્રકલાકલાપમહિતંદેવદ્રુપુષ્પાર્ચિતૈ-
ર્માલયૈરમ્બવિલમ્બિતં સશિશ્વરં વિભ્રચ્છિરસ્તે મજે ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—હે અંબા! ભિન્ન ભિન્ન કાંતિવાળાં ચિત્ર વિચિત્ર રત્નોથી ઘટિત (જડેલો) અને મોતી તથા સોનાની ધુધરીયોથી ભરપુર તથા અમૂલ્ય હીરા માણેકની પંક્તિથી બાંધેલો મહા તેજસ્વી તથા સંપૂર્ણ પ્રકાશયુક્ત ચંદ્રની કલાના સમૂહ સરખો દીપ્તિમાન અને દેવી વૃક્ષોના પુષ્પોથી પૂજાયેલો, અને પુષ્પોના ગુથેલા તોરાઓ (ગુચ્છાઓ) ભરપુર લટકાવેલા છે જેને, અને ઉપરના ભાગમાં શિખરાકૃતિની કલગીવાળો ઉત્તમોત્તમ સુવર્ણ મુકુટ તેને ધારણ કરનાર તારા મસ્તકને હું ભળું છું.

ભાવાર્થ—માતાજીના સુવર્ણ મુકુટને અનુપમ દેવી સંપત્તિથી વર્ણવ્યો છે. તેવા મુકુટને ધારણ કરનાર માતાજીના મસ્તકને ભજવાનું દર્શાવે છે. એ ઉપરથી મસ્તકના છેક

ઉપરના ભાગને પ્રહારંધ કહે છે. ત્યાં સદા સર્વદા દેવી પ્રકાશ વ્યાપી રહ્યો છે જેમ ચંદ્રજ્યોત્સ્નાના યોગે ચંદ્રકાંત મણીમાંથી જળખિદુસ્તાવ થાય છે. તેમ પ્રહારંધ સ્થિત સહસ્રદલ કમલમાંથી ત્યાં રહેલા શીતરક્ષ્મીના સંબંધથી અમૃતસ્તાવ થાય છે. તેનું યોગીઓ ખેચરી મુદ્રાથી પાન કરી સદા તૃપ્ત રહે છે. તે સહસ્રદલ પદ્મમાં પરમાત્મ સ્વરૂપ પ્રકાશી રહ્યું છે તેમાં વૃત્તિઓ એકાગ્ર થયેથી જે પરમાનંદ ધન સ્વરૂપનો પ્રહૃકથ ભાવ થાય એવી ઔલોકિક દશાની પ્રાપ્તિ સાથે લૌકિક પ્રપંચ જાળથી મુક્ત થવા ભગવતીના શીરો ભાગના ભજનનું મુખ્ય તાત્પર્ય આ સ્થિતિએ પહોંચવા માટે છે. અને તેવી સ્થિતિએ પહોંચેલા ભાવિક ભજનાનંદી ભક્તોની સત્ કીર્તિ લોક પ્રસિદ્ધ છે.

ઉત્તિષ્ઠોચ્છર્ણદણ્ડકલિતં પૂર્ણેન્દુ વિમ્બાકૃતિ-
 ચ્છત્રંમૌક્તિકચિત્રરત્નચિતં ક્ષૌમાંશુકોત્તંસિતમ્
 મુક્તાજાલવિલમ્બિતં સકલશં નાનામ્મૂનાર્ચિતં
 ચન્દ્રોક્ષ્મામરચામરાણિદધતે શ્રીદેવિતે સ્વશ્રિયઃ ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—હે શ્રી દેવી ! ઉચ્ચ ધરવામાં આવતું સ્વચ્છ સુવર્ણના દંડથી સુશોભિત અને પૂર્ણ ચંદ્રખંખના સરખી આકૃતિવાળું, અને મોતી તથા વિચિત્ર રત્નોથી ખચિત, અને ઉત્તમ રેશમી વસ્ત્રના પટ (કળીયો) થી બનાવેલું, અને કિનારી ઉપર મોતીની ઝાલર લટકી રહી છે એવું, અને દેવ

ઉપર શીખરવાળું તથા અનેક પ્રકારના પુષ્પહારથી પૂજેલું, મુશોભિત છત્ર, અને ચંદ્રની કાંતિ સરખાં ઉજ્જ્વળ ચામરો તારી કાંતિ તથા શોભાને ધારણ કરે છે.

ભાવાર્થ—ઉપર પ્રમાણે અલૌકિક સાહિત્યના સમૂહથી પરિપૂર્ણ સ્વકાંતિને ધારણ કરનાર છત્ર ચામરો એકાકાર દેખાવવાળાં થાય છે. એટલે શ્રી ભગવતીની કાંતિ તથા છત્ર ચામરોની કાંતિના ઐક્યતાનું વર્ણન જેમ દર્શાવે છે. તેમ સ્વદેહાંતર્ગત ચૈતન્ય શ્રી શક્તિ ચૈતન્યથી ભિન્ન નથી એમ સર્વદા ભાન થવામાં તાત્પર્ય છે.

વિદ્યામન્ત્રરહસ્યવિન્મુનિગણક્રમોપચારાર્ચનાં

વેદાદિસ્તુતિગીયમાનચરિતાં વેદાન્તતત્ત્વાત્મિકામ્ ।

સ્ર્વાસ્તાઃ સ્વહુ તૂર્યતામુપગતા સ્ત્વદ્રશ્મિદેવ્યઃ ।

પરાસ્ત્વાં નિત્યં સમુપાસતે સ્વવિભવૈઃ શ્રીચક્રનાયે શિવે ॥૪૪॥

મુનીગણ અને યોગિનીગણ શિવા ભગવતીની ઉપાસના કરે છે. અને વેદ તથા શાસ્ત્રમાં વર્ણન કરેલા ચરિત્રથી ગાય છે એવી વેદાંત તત્ત્વાત્મિક તું પોતેજ છું એમ વર્ણવે છે.

અર્થ—હે ચક્રનાથ શિવા ભગવતી ! સમસ્ત વિદ્યા અને સમગ્ર મંત્રોના રહસ્યને બાણનારા મુની ગણોએ કદિપત ઉપધારોથી પૂજન કરેલી તથા વેદ અને શાસ્ત્રગ્રંથોમાં સ્તુતિ રૂપે બાંધે છે ચરિત્ર જેનું એવી, અને વેદાંત તત્ત્વાત્મક

અદ્વિતીય બ્રહ્મરૂપ ભગવતી મહામાયાના તેજમાંથી કિરણરૂપે પ્રકટ થયેલી યોગિનીઓ જે તુર્યાવસ્થાને પામેલી શ્રેષ્ઠ દેવીઓ પોતાના વૈભવ પ્રમાણે નિરંતર તારી ઉપાસના કરે છે.

ભાવાર્થ—શ્રી ચક્રમાં સમસ્ત વિશ્વ સમષ્ટિ રૂપે વ્યાપ્ત છે. એવા વિશ્વરૂપ શ્રી ચક્રમાં અધિષ્ઠિત શિવાલિન્ન ભગવતીને મંત્ર તંત્ર વિદ્યાના પારંગત મહામુનીઓ અને તુરીયપદને પામેલી રશ્મિરૂપ યોગિની ગણ પૂજનાદિ ક્રિયાઓથી તારા સ્વરૂપને ભજે છે.

एवं यः स्मरतिप्रबुद्धसुमतिः श्रीमत्स्वरूपं परं
बुद्धोऽप्याशुयुवाभवत्यनुपमः स्त्रीणामनङ्गायते ।
सोऽष्टैश्वर्यतिरस्कृताखिलसुरश्रीजृम्भणैकालयः
पृथ्वीपालकिरीटकोटिवलभीपुष्पार्चिताङ्घ्रिर्भवेत् ॥४५॥

શ્રી દેવીની ઉપાસનાનું ફલ વર્ણન કરે છે.

અર્થ—એ પ્રમાણે સગુણ નિર્ગુણ રૂપે વર્ણવેલી શ્રી જગદંબાને અધિકારાનુસાર જાગૃત થઈ છે સદૃશ્યુદ્ધિ જેની એવો જે અધિકારી શ્રી જગદંબાના પરમેત્કૃષ્ટ સમસ્તૈશ્વર્ય સંપન્ન સ્વરૂપનું સ્મરણ કરે છે તે વૃદ્ધ હોય તો યુવક સરખો થાય છે. (યુવાવસ્થા જેટલું સામર્થ્ય ધરાવે છે) અને અનુપમ દેખાવવાળો હોઈ સ્ત્રીઓને કામદેવ સરખો ભાસે છે. અને સમસ્ત દેવતાઓની શોભાના વિકાસનું એક સ્થાન (સ્વર્ગ)

તે જેણે અભિમાદિ અષ્ટ સિદ્ધિઓથી તુચ્છ કર્યું છે. અને રાજાઓના સુકુટના છેડે લટકાવેલાં પુષ્પોના સમૂહથી પૂજીત થયેલા ચરણ યુગલ જેના છે એવો મહા પ્રતાપી થાય છે.

ભાવાર્થ—શ્રી પરામ્બાના પરમ લક્ષ્મણે ઉપર દર્શાવેલાં ઔદિક સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. જેને અભિમાદિ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ છે કે જે સિદ્ધિના બળથી જે સમયે જે કંઈ ઇચ્છા થાય તેજ પ્રમાણે પોતાની ઇચ્છાનુસાર સ્વર્ગીય વસ્તુ પ્રાપ્તિ કરી શકે છે એટલે તેને સ્વર્ગસ્થ દેવોનો વૈભવ તુચ્છ સરખો છે. અને પૃથ્વીપતિઓ તેના ચરણમાં મસ્તક ઝુકાવે છે જેથી રાજાના સુકુટ ઉપરનાં પુષ્પો તેના ચરણમાં પડે છે. એવા મહાન્ ઐશ્વર્યની સમૃદ્ધિ તેની પૂર્ણ કૃપાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

अथ तवधनुःपुण्ड्रेक्षुत्तात्मसिद्धमतिद्युति

त्रिभुवनवधूमुद्यज्ज्योत्स्नाकलानिधिमण्डलम् ।

सकलजननिस्मारं स्मारं गतः स्मरतांनर-

त्रिभुवनवधूमोहाम्भोधेः प्रपूर्णविधुर्भवेत् ॥ ૪૬ ॥

અહીંથી પાંચ શ્લોક સુધી શ્રી ભગવતીના ધનુષ, પાશ, અંકુશ અને આપનું વર્ણન દર્શાવે છે.

અર્થ—હે સકલ જનનિ ! પુંડ્રેક્ષુપણાના ધર્મથી પ્રસિદ્ધ, ત્રિભુવન વધુને અને પ્રકાશ પામતી અદ્રિકા યુક્ત કલાનિધિ (અંદ્ર) મંડળની કાંતિને અતિકંભણ કરનાર એવા તારા

ધનુષનું વારંવાર સ્મરણ કરનાર કામદેવના સ્વરૂપને પામેલો મનુષ્ય, ત્રિભુવનની સ્ત્રીઓ સંબંધી મોહ સાગરનો પૂર્ણ ચંદ્ર બને છે.

ભાવાર્થ—દેવીના ધનુષમાં રહેલી શક્તિની ચમત્કૃતિ એવી વર્ણવે છે કે તે ધનુષ ગત શક્તિનું સ્મરણ કરનાર ત્રિભુવનની સ્ત્રીઓના મોહસાગર રૂપ અંતઃકરણને બળબળાવનાર પૂર્ણ ચંદ્ર જેમ સમુદ્રને બળબળાવી નાંખે છે તેવો ચંદ્ર સમાન તેજસ્વી બને છે. અને સ્વયંપ્રકાશ હોવાથી મોહાંધકારનો નાશ કરી જ્ઞાનનો પ્રકાશક થાય છે.

પ્રમૂનશરપશ્ચક પ્રકટ જૃમ્ભણાશુષ્પિત

ત્રિલોકમવલોકયત્યમલચેતસા ચચ્ચલમ્ ।

અક્ષેષતરુણીજનસ્મરવિજૃમ્ભણે યઃ સદા

પદુર્ભવતિ તે શિવેત્રિજગદ્ગુણાક્ષોભણે ॥ ૪૭ ॥

અર્થ—હે શિવા ભગવતિ ! પુષ્પબાણ પંચક (કામદેવ) ના પ્રસિદ્ધ વિકાસથી ચારે તરફથી ગુંથાયેલું ત્રિલોક ચલાયમાન છે એમ જે પુરૂષ નિર્મળ ચિત્તથી અવલોકન કરે છે તે પુરૂષ સમગ્ર રમણીજનના કામ વિકાસમાં અને ત્રિલોકની અંગનાઓને હોલ ઉત્પન્ન કરવામાં સર્વદા ચતુર હોય છે.

ભાવાર્થ—શ્રી ભગવતીના બાણના પ્રભાવ વર્ણનમાં દર્શાવે છે કે પુષ્પબાણના (કામના) વિકાસથી જગત ગુંથાયેલું

છે. તેમાં સપડાયેલો લક્તજન ત્રિલોકનેજ વિવેક બુદ્ધિથી નરવર માને છે. તે ભાવિકજન ત્રણ લોકની માયાના વિક્ષસને અને માયા કલ્પિત વાસનાઓને જ્ઞાનના પ્રબળ સાધનથી દ્વેષ (નિર્બળ) કરવામાં હંમેશાં દક્ષ હોય છે એટલે તેમાં પોતે સપડાતો નથી અને મહા મોહાત્મક પ્રપંચ જાળનો તટસ્થ રીતે દ્રષ્ટા બને છે તેજ ચતુર છે.

પાશંપૂરિતમહા સુમતિપ્રકાશો

યો વા તવ ત્રિપુરસુન્દરિ સુન્દરીણામ્ ।

આકર્ષણેઽસ્થિલવશીકરણે પ્રવીણં

ચિત્તે દષાતિસજગત્રયવશ્યકૃત્સ્યાત્ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—હે ત્રિપુર સુંદરિ! સંપૂર્ણ રીતે મહાન્ બુદ્ધિનો પ્રકાશ બેને છે એવો જે પુરૂષ, સ્ત્રીઓને આકર્ષણ કરવામાં અથવા સમગ્ર વસ્તુને વશીકરણ કરવામાં પ્રવીણ એવા તારા પાશને ચિત્ત વિષે ધ્યાનથી ધારણ કરે છે તે ત્રણ જગતને વશ કરનારો થાય.

ભાવાર્થ—જે પુરૂષ વિવેક વિચારથી સત્યાસત્યને સમજનાર, બુદ્ધિના પ્રકાશથી માયારૂપ સ્ત્રીઓનું આકર્ષણ કરવામાં અથવા માયા કલ્પિત વિવિધ પ્રપંચ જાળને વશ કરવામાં જ્ઞાન પાશને ધારણ કરે તો માયાવશથી મુક્ત થઈ

ત્રિલોકને વશ કરનાર થાય છે. અર્થાત્ તેના બંધનમાં નહિ આવતાં પોતે તેને બાંધીને આત્મ સ્વરૂપમાં લય કરે છે.

यः स्वान्ते कलयति कोविद त्रिलोकी-
स्तम्भारम्भणचणमत्युदारवीर्यम् ।
मातस्ते विजयनिजाङ्कुशं सयोषा
देवांस्तम्भयति च भूभुजोऽन्यसैन्यम् ॥ ४९ ॥

અર્થ—હે માતા જે દક્ષ પુરૂષ, ત્રણ લોકને સ્તંભન કરવામાં ચપલ અને અત્યુન્નત પરાક્રમ જેતું છે, એવા તારા વિજય આંકુશને અંતઃકરણમાં સ્વરૂપથી બુદ્ધિ છે તે આંગના સહિત દેવોને સ્તંભન કરે છે અને રાજાઓ બીજાના સૈન્યને સ્તંભન કરે છે.

ભાવાર્થ—જે જ્ઞાની પુરૂષ ત્રણ લોકમાં ભ્રમણ કરનાર ચંચળ મનને સ્થિર કરવા માટે ધ્યાનદ્વારા વિજય આંકુશ ગત શક્તિના સ્વરૂપને અંતઃકરણમાં એકાગ્રતાથી બુદ્ધિ છે. તે જ્ઞાન નિષ્ઠ અધિકારીના સ્થિર ચિત્તને દેવો તથા દેવાંગનાઓ મનોવિભ્રમ કરવા રૂપ વિદ્ય કરી શક્તા નથી અર્થાત્ તે દેવો ત્યાં સ્તબ્ધતાને પામે છે અને એવાજ નિશ્ચયવાળા રાજાઓ પોતાના આત્મબળથી તથા સૈન્ય અને કોશ બળથી અન્યના સૈન્યને સ્તબ્ધ કરી શકે છે.

ચાપધ્યાનવશાદ્ભવોદ્ભવમહામોહમહાજૃમ્ભણં
 પ્રવ્યાતં પ્રસવેષુચિન્તનવશાત્તત્તચ્છરવ્યંસુધીઃ ।
 પાશધ્યાનવશાત્સમસ્તજગતાં મૃત્યોર્વશિત્વં મહા
 દુર્ગસ્તંભમહાકુશસ્યમનનાન્માયામપ્રેષાંતરેત્ ॥ ૫૦ ॥

ચારે આયુધોનાં બુદ્ધાં બુદ્ધાં ધ્યાનથી લિપ્ત લિપ્ત કૃણ
 શ્રુતિ કહે છે.

અર્થ—હે દિવ્યાયુધને ધારણ કરનારી મહા દેવિ; તારા
 ધનુષ અને પ્રત્યંચાના ધ્યાનથી મહા વિસ્તૃત સંસારમાં ઉત્પન્ન
 થયેલા મહા મોહને ભક્તજન તરે છે. અને બાણના ચિંતનથી
 પ્રખ્યાત ભાથારૂપ મોહજન્ય તે તે અજ્ઞાનાવરણને તરે છે.
 અને પાશના ધ્યાનથી સમસ્ત જગતના મૃત્યુને સ્વાધીનપણું
 કરે છે અને વિશ્વરૂપ મહાન્ કિલ્લાના સ્તંભરૂપ મહાકુશના
 મનનથી ભારી ઉત્પન્ન કરેલી માયાને બુદ્ધિમાન તરે છે.

ભાવાર્થ—ધનુષબાણ, પાશ, અંકુશ એ શસ્ત્રોના સામા
 આવેલા શત્રુના તરફ ઉપયોગ કરવાથી તે તાણે થાય છે,
 અથવા નાશ પામે છે. તેજ પ્રમાણે આયુધ ગત શક્તિનું
 ધ્યાન ચિંતન કરવાથી સ્વદેહાંતર્ગત રહેનારા અને પરમ
 પુરૂષાર્થ સામા શત્રુનું કામ કરનારા કામ ક્રોધાદિ નિત્ય નિકટ
 વાસ કરનારાને વારંવાર જન્મ મરણના ભયને ઉત્પન્ન કરાવનારા
 શત્રુઓ નાશ પામે છે અને એમનો નાશ થવાથી માયા
 કલ્પિત સંસારને વિવેક વિચારશીલ બુદ્ધિમાન તરી જાય છે.

ન્યાસં કૃત્વા ગણેશગ્રહમગણમહાયોગિનીરાશિપીઠૈઃ
 ષડ્ભિઃ શ્રીમાતૃકાર્ણૈઃ સહિતવહુકલૈરષ્ટવાગ્દેવતાભિઃ ।
 સત્રોકણ્ઠાદિયુગ્મૈર્વિમલનિજતનો કેન્દ્રવાયૈશ્વતત્ત્વૈઃ
 ષટ્ત્રિંશદ્વિશ્વતત્ત્વૈર્મગવતિ મવર્તી યઃ સ્મરેત્સત્ત્વમેવ ॥૫૧॥

નીચે દર્શાવેલા ન્યાસ વિધાનથી દેવી સ્વરૂપ ઉપાસક થાય છે.

અર્થ—હે ભગવતિ, ગણેશ, અહુ, નક્ષત્ર, યોગિની, મેષાદિદ્વાદશ રાશી, પીઠ, એ ષટ્ અને માતૃકા વર્ણુ સહિત કલા, વશિન્યાદિ વાગ્ દેવતા, શ્રીકંઠાદિ યુગલ, કેશવકીર્ત્યાદિ, ષટ્ત્રિંશત્ તત્ત્વ, એ સમસ્ત તત્ત્વથી ન્યાસ વિધાનમાં દર્શાવેલા નિર્ધી પ્રમાણે ન્યાસ કરી નિર્મલાંતઃકરણથી જે ઉપાસક શ્રી ભગવતીનું સ્મરણ કરે તે સાક્ષાત્ ભગવતી રૂપજ છે.

ભાવાર્થ—ન્યાસ એટલે એક વસ્તુનો વસ્ત્વંતર સંયોગ કરવો તે સામાન્ય અર્થ છે. આ સ્થળે, ઉપર દર્શાવેલા નામના અનુક્રમે તે તે ગણના જે જે દેવતાઓનાં દૈવી તત્ત્વ સ્વતનુમાં દર્શાવેલા અંગ પ્રત્યંગ ભાગમાં અંગ પરત્વે હસ્તાંશુલિની વિકૃતિથી આગમ શાસ્ત્રમાં દર્શાવેલી મુદ્રાથી સ્પર્શ કરી નિવિષ્ટ થયાની શુદ્ધ ભાવના કરવી અને તેની આશે તે તે અંગમાં પરમાર્ણુ રૂપે અદૃશ્ય મલીન તત્ત્વ દ્વર દેવતા શારીરિક માનસિક અનુભવ માલમ પડે અને હું શુદ્ધ તત્ત્વ પ્રધાન દૈવી શરીરને પામ્યો, એવો નિશ્ચય જે ઉપાસકને

સર્વદા કાયમ રહે તેજ દેવી રૂપ છે. અને તે માનવ ધર્મથી મુક્ત હોય છે એવી અતિમાનુષિક ચમત્કૃતિ ન્યાસ વિધાન દ્વારા સિદ્ધિ પામેલા ઉપાસકની આમળ શાસ્ત્રમાં દર્શાવી છે.

સુરપતિપુરલક્ષ્મીજૃમ્ભણાતીતલક્ષ્મીઃ

પ્રભવતિ નિજગેહે यस્ય દૈવં ત્વમાર્યે ।

વિવિધતવકલાનાં પાત્રભૂતસ્ય તસ્ય

ત્રિભુવનવિદિતા સા જૃમ્ભતે કીર્તિરચ્છા ॥ ૫૨ ॥

જેના શરીરમાં શક્તિ તત્વ પ્રકાશી રહ્યું છે તેના મહીમા કહે છે.

અર્થ—હે આર્યા (પૂજ્યા) ભગવતિ, જે ઉપાસકને તુજ પરમ દૈવત્ય છે. એટલે તારા સ્વરૂપની સાયુજ્યતાને પામેલો છે. તેના આશ્રમમાં સમસ્ત દેવતાઓના રાજા, ઈંદ્રના સર્વ સમૃદ્ધિથી પરિપૂર્ણ નગરની લક્ષ્મીના સુંદર વિકાસને અતિક્રમણ કરનારી લક્ષ્મી સ્વેચ્છાથી થાય છે, અને વિવિધ પ્રકારની તારી કલા (ચેષ્ટા) ને ગ્રહણ કરવામાં પાત્રભૂત તે ઉપાસકની ત્રિભુવનમાં વિદિત એવી નિર્મળ કીર્તિ પ્રકાશ પામે છે.

ભાવાર્થ—જે ઉપાસક પૂજ્ય પૂજકના અલોદ ભાવને પામે છે. અને તારા સ્વરૂપમાં જે મળી ગયો છે તેના આશ્રમમાં લોકોત્તર દેવી સંપત્તિના તેજઃપુંજ આમળ ઈંદ્ર

નગરની સમૃદ્ધિ નિસ્તેજ છે. અર્થાત્ સ્વસ્વરૂપના પરમાનંદા-
નુભવ પ્રત્યે તેને તુચ્છ ભાસે છે. કેમકે તે સ્વર્ગીય સમૃદ્ધિ
પુણ્યનો પૂર્ણ યોગ હોય છે ત્યાં સુધી તે પ્રાપ્ત છે. પુણ્ય
ક્ષીણ થયા પશ્ચાત્ ત્યાંથી પતન દશા પ્રાપ્ત થાય છે. એટલે
તત્ત્વવિદ્ મહાત્મા તે ક્ષયિષ્ણુ સમૃદ્ધિને ઇચ્છતા નથી તેમાં
અખંડાનંદનો અવકાશ નથી. વળી તે ઉપાસક માયિક ચેષ્ટાઓ
પોતાની ઇચ્છાનુસાર કરી શકે છે. તેની સર્વત્ર સતકીર્તિ
પ્રકાશ પામે છે. એ સઘળું તારી સાથે તન્મયતા પામ્યાનું ફળ છે.

માતસ્ત્વંભૂર્ભુવઃસ્વર્મહરસિનૃતપઃ સત્યલોકૈશ્વસૂર્યે-
ન્દારજ્ઞાચાર્યશુકાર્કિભિરપિનિગમબ્રહ્મભિઃ પ્રોતશક્તિઃ ।
પ્રાણાયામાદિયત્નૈઃ કલયસિ સકલં માનસં ધ્યાનયોગં
યેષાં તેષાં સપર્યાં ભવતિ સુરકૃતા બ્રહ્મ તે જાનતે ચ ॥૫૩॥

અર્થ—હે માત ! ભૂલોક, ભુવલોક, સ્વલોક, મહલોક, જનલોક,
તપોલોક, અને સત્યલોક, એ પ્રમાણે સાતલોક તથા સૂર્ય, ચંદ્ર,
મંગળ, બુધ, શુક્ર, શુક્ર, અને શની, એ મુખ્ય સાત ગ્રહો અને
વેદ વાણીરૂપ શબ્દ બ્રહ્મરૂપે, સમસ્તલોક, તથા સૂર્યાદિ ગ્રહો, વેદ
વાણી વીગેરેથી ઓતપ્રોત શક્તિ તુંજ છે. અને પ્રાણાયામાદિ
પ્રયત્નો વડે જેમનાં સઘળા માનસ તથા ધ્યાન યોગને તું કળે
છે, (જાણે છે) ને દેવતાઓ કરેલી પૂજા તેમને પોહોંચે છે
કે, જેઓ તને સાક્ષાત્ બ્રહ્મરૂપ જાણે છે.

ભાવાર્થ—સર્વ વ્યાપક પૂર્ણ પ્રજ્ઞરૂપે તને જાણનારની દેવો પણ પૂજા કરે છે. એટલે તેના ઇચ્છિત કાર્ય મનમાં ધારવા સાથે દેવો પૂર્ણ કરે છે.

क्व मे बुद्धिर्वाचा परमविदुषो मन्दसरणिः

क्व ते मातर्ब्रह्मप्रमुखविदुषामाप्तवचसाम् ।

अभून्મે विस्फूर्तिः परतरमहिम्नस्तवनुतिः

प्रसिद्धं सन्तव्यं बहुलतरचापल्यमिह मे ॥ ૫૪ ॥

સ્તોતા પોતાનો ગર્વ પરિહાર કરી પોતાની ન્યૂનતા દર્શાવે છે.

અર્થ—હે માતા ! તારા પરમતત્ત્વને નહિ જાણનારની મારી યુદ્ધિ ક્યાં, તથા મંદ શૈલીવાળી મારી વાણી ક્યાં, વળી પ્રજ્ઞા જેમાં મુખ્ય છે. એવા તારા સ્વરૂપને જાણનારા વિદ્વાનોના ચતુર્થ વચનોની તારા સંબંધી સ્ફૂર્તિ ક્યાં તથાપિ તારા શ્રેષ્ઠતર મહિમાની સ્તુતિ કરવા રૂપ મને વિસ્ફૂર્તિ (સ્ફુરણ) થઇ એમાં મેં માફ ચાપલ્ય પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. તે ક્ષમા કરવા ચોગ્ય છે.

ભાવાર્થ—પ્રજ્ઞાદિ દેવો તારો મહીમા વર્ણન કરવા શક્તિ ધરાવતા નથી. એ પ્રથમ શ્લોકમાં પણ કહી ગયા છે. એવા તારા અવશ્ય માહાત્મ્યને પ્રકટ કરવાં માફ પ્રાગલ્ભ્ય પ્રસિદ્ધ કરું છું તે એક સાહસ છે. પણ માતા અલણ અજ્ઞાની બાળકે

કરેલા અપરાધ ઉપર ક્રોધ કર્યા સિવાય ક્ષમાજ કરે છે. તેજ પ્રમાણે હું ક્ષમાપાત્ર છું.

પ્રસીદપરદેવતે મમહદિપ્રભૂતં મયં
વિદારયદ્રરિદ્રતાંદલય દેહિ સર્વજ્ઞતામ્ ॥
નિષેદિ કરુણાનિધે ચરણપદ્મયુગ્મં સ્વકં
નિવારય જરામૃતી ત્રિપુરસુન્દરિ શ્રીશિવે ॥ ૫૫ ॥

“સ્તવન કરનાર માતાજી પાસે માગણીયો કરે છે.”

અર્થ, હે પર દેવતા પ્રસન્ન થા, અને મારા હૃદયમાં રહેલા મોટા જન્મ મરણના ભયને વિદારણ કર, તથા દરિદ્રતાનો નાશ કર, અને સર્વજ્ઞપણું આપ, હે દયાસાગર ભગવતિ ! તારૂ ચરણ કમલ યુગ્મ મારા મસ્તક ઉપર મૂક, હે ત્રિપુર સુંદરિ શ્રી શિવા ! મારા જરા મરણને નિવારણ કર. એ સધળું ભક્તજન માતાજી પાસે માગે છે.

इति त्रिपुरसुन्दरीस्तुतिमिमांषवेद्यः सुधीः
स सर्वदुरिताटवीपटलचण्डदावानलः ।
भवेन्मनसि वाञ्छितं प्रथितसिद्धिद्विर्भवे
दनेकविधसंपदां पदमनन्यतुल्यो भवेत् ॥ ५६ ॥

“ત્રિપુર સુંદરી મહિમ સ્તોત્રના પાઠ કરનારને જે ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તે દર્શાવે છે.”

અર્થ—હે દેવિ ! એ પ્રમાણે જે યુદ્ધિમાન્ ભક્ત ત્રિપુર
મુંદરી મહિમાના આ સ્તોત્રનો પાઠ કરે, તે સર્વ પાપારણ્યના
પટલને ભસ્મ કરનાર પ્રચંડ હાવાનળ તુલ્ય તેજસ્વિ થાય છે.
અને તેનું મનવાંચ્છિત પૂર્ણ થાય છે. તથા અનેક પ્રકારની
સંપત્તિઓનું તે સ્થાન થાય છે. (સધળી સંપત્તિ તેને પ્રાપ્ત
થાય છે) અને અનન્ય તુલ્ય ગણાય છે. અર્થાત્ એના સરખો
અન્ય કોઈ નથી એવો અદ્વિતીય એકજ છે. એવો તે થાય છે.

ભાવાર્થ—ઉપરનું સર્વ કૃળ તેને મળે છે. એટલે તે ભક્ત
માતાજીની પૂર્ણ ઉપાસના કરી તેના સ્તોત્રનો અનન્ય ભાવથી
પાઠ કરી માતાજી સાથે પોતાની ઐક્યતા જેને થઈ છે.
તે આવાં પ્રકારનાં કૃળનો ભોક્તા થાય છે.

પૃથ્વીપાલમ્કટમુકુટસ્રમજોરાજિતાદ્વિ

વિદ્વત્પુજાનતિજુતિસમારાધિતોવાધિતારિઃ ।

વિદ્યાઃ સર્વાઃ કલપતિ હૃદા વ્યાકરોતિ મવાચા

લોકાશ્રયૈર્નવનવપદૈરિન્દુબિમ્બમકાસૈઃ ॥ ૫૭ ॥

“શ્રી માતાજીની પૂર્ણ કૃપાને પાત્ર થયેલા ઉપાસકનો
પ્રતાપ આ પ્રમાણે હોય છે.

અર્થ—મહીપતિના મસ્તક ઉપર પ્રકાશ પામતા પ્રસિદ્ધ
મુકુટ ત્રાથે ભટકાવેલી પુષ્પ માળાઓના પશગથી શોભાયમાન
થરણયુગલ જેના છે, અને વિદ્વાનોના સમૂહ નમન તથા

સ્તુતિથી જેની આરાધના કરે છે, અને જેના શત્રુઓ ત્રાસ પામી રહ્યા છે. તથા સર્વ વિદ્યાઓ જેના હૃદયમાં સ્ફુરી રહી છે અને લોકોને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય એવાં ચંદ્રબિંબના પ્રકાશ સંસ્કૃતિમાં નવાં નવાં અમત્કારિક અને અલંકારયુક્ત વાક્યોથી વાણીનો વિસ્તાર કરે છે.

ઉપર પ્રમાણે જગદંબાનો પૂર્ણ ભક્ત પ્રભાવશાલી હોય છે.

સંગીતં ગિરિજે કવિત્વસરણિં ચાન્નાયવાક્યસ્મૃતે-
 વ્યાખ્યાનં હૃદિ તાવકીનચરણદ્વન્દ્વં ચ સર્વજ્ઞતામ્ ।
 શ્રદ્ધાં કર્મણિ કાલિકેઽતિવિપુલશ્રીજૃમ્ભણં મન્દિરે
 સૌન્દર્યં વપુષિપ્રકાશમતુલં પ્રાપ્નોતિ વિદ્વાન્કવિઃ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—હે ગિરિજા ભગવતિ ! વિદ્વાન્ કવિ (સંપૂર્ણ વિદ્યાને બાણનાર ઉપાસક) સંગીત, કવિત્વ શૈલી, આન્નાય વાક્ય (શાસ્ત્ર પરંપરાનાં વાક્ય) ની સ્મૃતિ સાથે વ્યાખ્યાન, (પ્રવચન) તથા હૃદયમાં તારા ચરણ કમલનું ધ્યાન, અને સર્વજ્ઞપણું સત્-કર્મમાં શ્રદ્ધા, અને પોતાના મંદીરમાં (ઘરમાં) લક્ષ્મીનો વિકાસ, શરીરમાં સૌન્દર્યપણું, અતુલ પ્રકાશ ઇત્યાદિ હે કાલિકા માતા તારા કૃપા કૃદાક્ષથી પામે છે.

ભૂષ્યં વૈદુષ્યમુચ્યદિનકરકિરણાકારમાકારતેજઃ

સુવ્યક્તં ભક્તિમાર્ગે નિગમનિગદિતં દુર્ગમં યોગમાર્ગમ્ ।

આયુષ્યં બ્રહ્મષોષ્યં હરગિરિવિશ્વદાં કીર્તિમભ્યેત્ય ભૂમૌ

દેહાન્તે બ્રહ્મપારં પરશ્ચિવચરણાકારમભ્યેતિ વિદ્વાન્ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—હે દેવિ ! તારો પૂર્ણ ભક્ત બહુજ વખાણુવા લાયક વિદ્વાન્, અને ઉદય પામતા સૂર્યના કિરણ સરખા સારી રીતે ફેલાયેલા તેની આકૃતિના તેજને, તથા વેદમાં કહેલા ભક્તિ માર્ગને, અને દુઃખથી પણ જેમાં પ્રવેશ થઈ શકે નહિ એવા યોગ માર્ગને, અને બ્રહ્મજ્ઞાનથી પોષણ પામતા આયુષ્યને, અને કૈલાસગિરિ સરખી ધવલ (નિષ્કલંક) કીર્તિને, ભૂલોકમાં પામીને, શ્રી ભગવતીની ભક્તિમાં નિષ્ઠા રાખનાર વિદ્વાન્ (ઉપાસક) દેહાવસાને શિવાભિન્ન પર શિવ ચરણાકાર જે બ્રહ્મપદ તેના પારને પામે છે.

ભાવાર્થ—ભગવતીના પૂર્ણ ઉપાસકના ભક્તિમય તેજથી શ્રેષ્ઠ વિદ્વાનપણું પ્રકટ થાય છે અને સૂર્ય કિરણ સદૃશ તેની ભક્તિનું તેજ સર્વત્ર સંચાર કરતું ઇતરને ઉપકારક તથા મોહક છે. તથા તેના સ્વરૂપને જોતાં અન્યનો તેના ઉપર પ્રભાવ પડી શકતો નથી. એવો મહાન્ પ્રતાપી, વેદોક્ત ભક્તિમાર્ગને અવલંબીને, તથા મહાન્ ક્લિષ્ટ યોગમાં આરૂઢ

થઈ પ્રશ્નનિષ્ઠા રાખીને દુનિયામાં વિશદ કીર્તિ મેળવી અંતે પ્રશ્નપદને પામે છે.

દુર્વાસસા મહિતદિવ્યમુનીશ્વરેણ
વિદ્યાકલાયુવતિમન્મથમૂર્તિનૈતત્ ।
સ્તોત્રં વ્યધાયિ રુચિરં ત્રિપુરામ્બિકાયા
વેદાગમૈકપટલીવિદિતૈકમૂર્તેઃ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—જગત પ્રસિદ્ધ અને પૂજ્ય દિવ્ય મુનીશ્વર, વિદ્યામૂર્તિ, કલામૂર્તિ, અને સ્ત્રીજનને કામ મૂર્તિરૂપ દુર્વાસા મહામુનિએ, વેદ અને આગમ શાસ્ત્રના પટલમાં (સમૂહમાં) જણાવેલી એકજ મૂર્તિ જે ત્રિપુરામ્બિકા તેના મહિમાનું આ રમણીય સ્તોત્ર રચ્યું.

ભાવાર્થ—દુર્વાસા મુનીનાં ઘણાં આખ્યાનો પુરાણમાં લખાયાં છે તેથી જગત પ્રસિદ્ધ છે. અને તેમના તપોજળથી તેઓ પૂજ્ય ગણાયા છે. સમસ્ત વિદ્યાના પારંગત હતા અને ચતુષ્ઠિકલાને જાણનારા હોવાથી કલામૂર્તિ કહેવાયા છે. કામદેવ સરખા શરીરે દેખાવડા હતા એમ જણાવે છે. પ્રશ્નાના ચતુર્મુખથી પ્રસિદ્ધ થયેલા “વેદ” તથા ઉપવેદ અને શંકરના મુખથી પ્રસિદ્ધ પામેલી વાણીને “આગમ” એ શબ્દથી લોક પ્રસિદ્ધ વ્યવહારમાં તથા શાસ્ત્રમાં પ્રમાણભૂત છે. અહીં વેદ અને આગમનો એક પટલરૂપ સમુચ્ચય કર્યો છે એટલે

વૈદિક સિદ્ધાંત અને આગમ સિદ્ધાંતની જીવબ્રહ્મૈક્ય ભાવ અને શિવશક્ટ્યૈક્ય ભાવની પરસ્પર ઐક્યતા દર્શાવી છે. વેદના સિદ્ધાંતમાં અનિર્વાચ્ય બ્રહ્મને લક્ષ્ય કર્યું છે. અને આગમ શાસ્ત્રના સિદ્ધાંતમાં અનિર્વાચ્ય માયાને લક્ષ્ય કરી છે. પરંતુ ઉભય પક્ષનું તાત્પર્ય એકજ છે. માયાથી બ્રહ્મ એક કોટી ઉપર છે કેમકે મહાપ્રલયમાં બ્રહ્મમાં માયાનો લય દર્શાવ્યો છે. તેમજ આગમ શાસ્ત્રમાં માયાથી ઉપર કોટીમાં અંતિમ શિવતત્ત્વ છે. પણ તેનો નિત્ય સંબંધ કાલત્રયમાં પૃથક નથી અને શિવ એજ સાક્ષાત્ પરમબ્રહ્મ વસ્તુતત્ત્વ છે માટે શક્તિની ઉપાસના દ્વારા શક્તિ સ્વરૂપ જે ઉપાસક પૂર્ણતાને પામ્યો તેજ સાક્ષાત્ શિવસ્વરૂપ છે. ત્યાં તેની જીવદશા બદલાઈ શિવદશા, શક્તિના યોગે થાય છે અને કૌલાર્ણવ વીગેરે તંત્ર ગ્રંથોમાં આ કલિ-યુગમાં આગમને મુખ્ય સ્થાન આપી વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. વર્તમાનમાં જગદ્ વ્યવહાર પ્રમાણે રાજા પ્રજાના શક્તિ પ્રધાન વ્યવહાર સર્વત્ર પ્રચલિત છે. તે સર્વના અનુભવમાં આવતું જ હશે.

સદસદનુગ્રહનિગ્રહૃતમુનિવિગ્રહો મગવાન્ ।

સર્વાસામુપનિષદાં દુર્વાસા જયતિ દેશિકઃ પ્રથમઃ ॥૬૧॥

॥ ઇતિશ્રીદુર્વાસામુનિવિરચિતા ક્ષત્તિમહિન્નઃ

સ્તુતિઃ સમાપ્તા ॥

મહામુની દુર્વાસા, મુનીનો દેહ શા માટે ધારણ છે; તે દશાવીને શક્તિ સિદ્ધાંતના સારરૂપ શ્રી ત્રિપુર સુંદરી મહિમ્ન સ્તોત્ર સમાપ્ત કરે છે.

અર્થ—જેમણે સજ્જન અને દુર્જનના અનુગ્રહ અને નિગ્રહ માટે મુની શરીર ગ્રહણ કર્યું છે. એવા ભગવાન દુર્વાસા મહામુની સર્વ ઉપનિષદોમાંના શક્તિતત્ત્વના સિદ્ધાંતને બાણુનાર પ્રથમ દેશિક (ગુરુ) છે. તે સર્વદા વિજય પામે છે.

ભાવાર્થ—મુનીનાં શરીર સાધુજનોને અનુગ્રહ કરવા માટે છે અને દુર્જનોને નિગ્રહ શિક્ષા દેવા માટે સંસારમાં વિચરે છે. તેમાંના દુર્વાસા મહામુની સર્વ ઉપનિષદોમાંથી શક્તિ સિદ્ધાંતને બાણુનારા હોવાથી ભગવતીના પરમ ભક્તોના ઉપકાર માટે પ્રથમ ગુરુરૂપે વિશ્વમાં વિજય પામી રહ્યા છે, અર્થાત્ ભૂલોકમાં ગુરુકોટી પ્રવિષ્ટ પોતે પ્રથમ છે. તત્પૂર્વમાં દિવ્યૌષ, સિદ્ધૌષ, લોકોત્તર ગુરુ પરંપરા છે અને માનવૌષમાં ઋષિમંડળ ગુરુપંક્તિમાં દર્શાવ્યાં છે. તેજ પ્રમાણે ત્વગુરુ પરંપરાને પામીને શાસ્ત્રમાં પ્રવૃત્તિ કરનારને શક્તિસેવા સુગમ છે, અને તે દ્વારા મનુષ્ય ધર્મથી મુક્ત થઈ ભગવતી ચરણમાં મુક્તિ સુપ્રાપ્ય છે, અને એજ મનુષ્ય જીવનનું સાદૃશ્ય છે. શ્રીદેવી સર્વદા સર્વત્ર સર્વ જનનું ક્ષેમ કરે, ઇતિ શિવમ્ ॥

॥ श्रीः ॥

श्रीमच्छङ्कराचार्यप्रणीतं

॥ देव्यपराधक्षमापनस्तोत्रम् ॥

न मन्त्रं नो यन्त्रं तदपि च न जाने स्तुतिमहो
न चाह्वानं ध्यानं तदपि च न जाने स्तुतिकथाः ।
न जाने मुद्रास्ते तदपि च न जाने विलपनं ।
परं जाने मातस्त्वदनुसरणं क्लेशहरणम् ॥ १ ॥

अर्थ—હે ભગવતિ, હું તારા જપવા લાયક મંત્રને
જાણતો નથી તેમ યંત્રમાં તારું વિરાટ સ્વરૂપ સૂક્ષ્મ રીતે
રહેલું છે તેવા યંત્રને પણ જાણતો નથી. ઘણા કિલગિર છું
કે તારી સ્તુતિ જે તારા શુભાનુવાદનું કથન, તથા તું સર્વત્ર
બ્યાપ્ત છે. પણ તારું આબ્હાન, એટલે તને કેવી રીતે તને
ક્યાં બોલાવવી તે, તથા તારા સ્વરૂપની અકળ કલા કળી
શકાય તેમ નથી જેથી ધ્યાન કેાનું અને કેવી રીતે કરવું તે
તું અવધર્ય છે. અને અંપરિમેય છે તેથી સ્તુતિમાં શું શું
વર્ણવીને તારી કથાનો ક્યાં અંત લાવવો તે તારી આકૃતિ
પ્રતિક્ષણ આવિર્ભાવ તિરોક્તાવને પામનારી હોવાથી કઈ આકૃતિને
નિશ્ચિત માનવી અથવા તારી ઉપાસના ક્રમમાં દર્શાવેલા

પૂજન જપાદિ ક્રમમાં હસ્તાંગુલિદ્વારા અંગવિકૃત કરવા રૂપ
મુદ્રાઓ તે. તેમજ એ સઘળું નહિ જાણવાથી વિલપન જે
કરૂણવિલાપ કરવો તે વીગેરે પણ જાણતો નથી પરંતુ કલેશને
હરણનારા પદ્મનું અનુસરણ માત્ર જાણું છું.

વિષેરજ્ઞાનેન દ્રવિણવિરહેણાલસતયા
વિધેયાન્નવયસ્વાત્તવ ચરણયોર્યાં ચ્યુતિરભૂત ।
તદેતત્સન્તવ્યં જનનિ સકલોદ્ધારિણિ શિવે
કુપુત્રો જાયેત કચિદપિ કુમાતા ન ભવતિ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હે સર્વ પ્રાણી માત્રનો ઉદ્ધાર કરનાર જનનિ
શાસ્ત્રના તથા તેમાં કહેલા વિધાના અજ્ઞાનથી તથા નિર્ધનતાને
લીધે તથા અસ્વસ્થપણાથી તારા ચરણની બ્રહ્મતા થઈ તેથી
તે ક્ષમા કરવા યોગ્ય છે. હે શિવા ભગવતિ ! પુત્ર કુપુત્ર
થાય છે પરંતુ માતા કુમાતા થતી નથી અર્થાત્ માતાની
આજ્ઞા વિગેરેનો ભંગ કરનાર પુત્ર હોય પણ માતાનો પુત્ર
મત્યે વાત્સલ્યભાવ તુટતો નથી.

પૃથિવ્યાં પુત્રાસ્તે જનનિ બહવઃ સન્તિ સરલાઃ
પરં તેષાં મધ્યે વિરલતરલોઽહં તવ છુતઃ ।
મદીયોયં ત્યાગઃ સમુચિતમિદં મો તવ સ્ત્રિવે
કુપુત્રો જાયેત કચિદપિ કુમાતા ન ભવતિ ॥ ૩ ॥

અર્થ—હે માતા, પૃથ્વીમાં તારા સરલ પુત્રો ઘણા છે. પરંતુ તે બધાના મધ્યે અતિ વિરલો હું પણ એક તારો પુત્ર છું તો મારો તું ત્યાગ કરે તે તને યોગ્ય નથી. કેમકે પુત્ર કુપુત્ર થાય છે પણ માતા કુમાતા થતી નથી અર્થાત્ પુત્રનો અપરાધ તો પગલે પગલે થાય છે પણ તેનું સહનનાર માતા સિવાય જગતમાં અન્ય કોઈ નથી.

જગન્માતર્માતસ્તવ ચરણસેવા ન રચિતા

નવાદત્તંદેવિ દ્રવિણમપિ ભૂયસ્તવ મયા ।

તથાપિ ત્વં સ્નેહં મયિ નિરુપમં યત્પકુરુષે

કુપુત્રોજાયેત કચિદપિ કુમાતા ન ભવતિ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હે જગન્માતા તારા ચરણની સેવા મેં કરી નથી તથા હે દેવી તારા માટે મેં કંઈપણ ધન અર્પ્યું નથી તોપણ મારા ઉપર તું અનહદ સ્નેહ રાખે છે તેનું કારણ પુત્ર કુપુત્ર થાય પણ માતા કુમાતા થતી નથી અર્થાત્ તારી સેવા તો નથીજ કરી પણ તારા કાર્યમાં કોઈપણ રીતનો ધન અર્થ પણ કર્યો નથી તથાપિ તારો અનુપમ વાત્સલ્યભાવ પ્રકટ છે તેમાં તારી કેવળ કૃપા પ્રસાદી સિવાય બીજું કંઈ સાધન નથી.

પરિત્યક્તવાદેવાન્વિવિધવિધસેવાકુલતયા

મયાપશ્ચાશીતેરાધિકમપનીતે તુ વયસિ ।

ઇદાનીં ચેન્માતસ્તવયદિ કૃપાનાપિભવિતા

નિરાકમ્બો કમ્બોદરજનનિ કંપામિ શરણમ્ ॥ ૫ ॥

અર્થ—હે માતા, મેં નાના પ્રકારની સેવાઓના કંટાળાથી બીબા દેવોનો ત્યાગ કરીને સોમાંથી પંચાશી ઉપરાંત વર્ષ ગયા છતાં હાલ જો તારી કૃપા ના થાય તો લંબોદર (ગણપતિ) ને જન્મ આપનારી પાર્વતી માતા હું આધાર વિનાનો કોના શરણે જાઉં.

આ શ્લોક ઉપરથી આ સ્તોત્ર માટે વિદ્વાનોના મતભેદ એવા છે કે કેટલાક ઉપરના અર્થ પ્રમાણે આદિ શંકરાચાર્યની કૃતિ માને છે એટલે શ્રુતિમાં (જાતાયુર્વૈષ્ણવઃ) એટલે પુરુષનું સો વર્ષનું આયુષ્ય શ્રુતિ સિદ્ધ છે, એટલે સોમાંથી પંચાશી જતાં પંદરમા વર્ષે આ સ્તોત્ર આદ્ય શંકરાચાર્યે રચ્યું છે એમ યુક્તિગત અર્થથી જણાવે છે. અને બીબા કેટલાક વિદ્વાનો સરલ અર્થથી પંચાશી ઉપરાંત વર્ષ વીત્યા છતાં એટલે છાશી સતાશી વર્ષની ઉંમરે પહોંચ્યા છતાં તારી કૃપા ન થાય એમ જણાવી આ કૃતિ આદ્ય શંકરાચાર્યની નથી પણ તે પીઠ ઉપર આવેલા પાછળના કોઈ શંકરાચાર્યની કૃતિ છે. પણ તેમાં શંકા એટલી રહે છે કે એકંદર ઘણાખરે ભાવ અનુપ્રાસ વીગેરે આદ્ય શંકરાચાર્યની રચનાનો છે એટલે યુક્ત્યર્થ લેવાને બાધ ના હોય તો તે ઠીક લાગે છે.

શ્વપાકોજલ્પાકો ભવતિ મધુપાકોપમગિરા

નિરાતક્કોરક્કો વિહરતિ ચિરં કોટિજનકૈઃ ।

તવાપર્ણે કર્ણે વિશતિ મનુવર્ણે ફલમિદં

જનઃ કો જાનીતેજનનિ જપનીયં જપવિધૌ ॥ ૬ ॥

અર્થ—હે અપર્ણા ભગવતિ શ્વપાક (ચાંડાળ) પશુ અમૃત તુલ્ય મીઠી વાણીવડે પ્રવચન પડુ થાય છે. અને રંક (ગરીબ) દુઃખ રહિત થઈને કોટી કનકવડે (કોટ્યાધીશની પેઠે) વિહાર કરે છે. માટે હે જનનિ તારા મંત્રના વર્ણકર્ણમાં પ્રવેશ થયાથી આક્રુષ્ટ છે તેવા જપાનુષ્ઠાનમાં મંત્ર જપવાનું આવું ક્રુષ્ટ છે તે કયો મનુષ્ય જાણે છે ? અથાત્ કોઈ જાણતું નથી.

ભાવાર્થ—તારા મંત્રના વર્ણકર્ણમાં પ્રવિષ્ટ થયાથી શ્વપાક જેવી જાતી મીઠી વાણી જોલનાર થાય છે. તો ઉપરની કોટીની અન્ય જાતિ માટે તો કહેવાનુંજ રહેતું નથી એવું તેના મંત્રમાં સામર્થ્ય સમાયેલું છે. ગરીબ માણસ કોટ્યાધીશનું સુખ જોગવે છે વીગેરે મંત્ર જપવાથી આ પ્રકારનું અનુત્તમ ક્રુષ્ટ છે તે કોઈના જાણવામાં નથી.

ચિતામસ્માલેપો ગરલમશનં દિક્ષટધરો
જટાધારીકણ્ઠે શ્રુજગપતિહારી પશુપતિઃ ।
કપાલી ભૂતેશો ભજતિ જગદીશૈકપદવીં
ભવાનિત્વત્પાણિગ્રહણપરીપાટીફલમિદં ॥ ૭ ॥

અર્થ—હે ભવાનિ ચિતાભસ્મનો લેપ કરનાર, વિષને પાન કરનાર, દિગંબર (નગ્નસ્વરૂપે) રહેનાર, જટાને ધારણ કરનાર, કંઠમાં સર્પના હાર રાખનાર, પશુના પતિ, અર્ધરત્ને ધારણ કરનાર, ભૂતપિશાચના સ્વામી, એવાં વિશેષણ વિશિષ્ટ

શંકર પરમાત્મા જગતના એકજ ઈશ્વર છે, એવું પદ ભોગવે છે. તે તારા હસ્ત ગ્રહણની પરિપાટી (વ્યવહાર શૈલી) નું આ કૃણ છે. અર્થાત્ ઉપરની સ્થિતિમાં રહેનાર શંકરને તારો યોગ ના હોત તો તેમને પરમેશ્વર તરીકે કોઈ માનત નહિ.

નમોક્ષસ્યાકાઙ્ક્ષા ન ચ વિભવવાઙ્કાપિ ચ નમે
 નવિજ્ઞાનાપેક્ષા શશિમુખિ સુખેચ્છાપિ ન પુનઃ ।
 અતસ્ત્વાંસંયાચે જનનિજનનં યાતુ મમવૈ
 મૃદાની રુદ્રાણિ શિવશિવ ભવાનીતિ જપતઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ—હે જનનિ મને મોક્ષની ઇચ્છા નથી તેમ સંસારના વૈભવની ઇચ્છા પણ નથી અને વિજ્ઞાન (અનુભવજન્ય જ્ઞાન) ની ઇચ્છા નથી, હે ચંદ્રવદના ભગવતિ કોઈ જાતના મુખની પણ ઇચ્છા નથી પણ એટલું તો માણું છું કે મૃદાનિ, રુદ્રાણિ, શિવ, શિવ, ભવાનિ વીગેરે પ્રતિક્ષણ સ્મરણ કરતાં કરતાં મારો જન્મ પૂર્ણ થાય.

આ શ્લોકમાં નમોક્ષસ્યાકાઙ્ક્ષા ન ચ વિભવવાઙ્કાપિચન, એમ નકારદ્વય ઘણાંખરાં પુસ્તકોમાં છે, અને ઘણા વિદ્વાનો તે તે પાઠથી સ્તવન કરે છે. અને બીજા કેટલાક વિદ્વાનો ન ચ વિભવવાઙ્કાપિચન, એ પદમાં મવવિભવવાઙ્કાપિચન, એ પાઠ ગ્રહણ કરે છે. તેમાં ઉપર પ્રમાણે અર્થ સંગતિ સારી બેસે છે ને નકારદ્વય લેવાથી બન્ને બાજુમાં નકારનો અન્વય

લાગાડવો પડે છે. એટલે ઉભયનન્ પ્રકૃત્યર્થમાં ભય છે જેમકે મને મોક્ષની ઇચ્છા નથી એમ નથી અર્થાત્ છે એમ કહેવું પડે છે. અને આગળ જતાં એમ કહે છે કે તારા નામોચ્ચાર કરતાં મારો જન્મ પૂરો થાઓ એવી યાચના છે અને મોક્ષમાં તો કોઇ પ્રકારની યાચના કે અન્ય ઉપાધિ છે નહિ એટલે પરસ્પર વાક્યવિરોધ જેવું દેખાય છે જેથી મનવિમલવાચ્છા એ પાક વધારે સાનુકુળ લાગવાથી મૂળનો તેવો અર્થ દર્શાવ્યો છે.

નારાધિનાસિ વિધિના વિવિધોપચારૈઃ

કિંરુક્ષચિન્તનપરૈર્નકૃતં વચોભિઃ ।

શ્યામે ત્વમેવ યદિ કિંચન મર્યનાથે

ઘત્સેકૃપામુચિતમમ્બપરં તવૈવ ॥ ૯ ॥

અર્થ—હે શ્યામા ભગવતિ વિવિધ ઉપચારોથી વિધિયુક્ત તારી આરાધના કરી નથી તથાપિ હુખાં ચિંતન પરત્વ વચનોએ શું નથી કર્યું ? મારા ગરીબ ઉપર તું કંઈક દયા લાવે છે. તે ઉપરાંત હે અંખા તનેજ જેમ થોડા લાગે તેમ કર.

આપત્સુમમ્નઃ સ્મરણં ત્વદીયં

કરોમિ દુર્ગે કરુણાર્ણવેન્નિ ।

નૈત્તચ્છઠત્વં મમ ભાવયેયાઃ

હૃષાવૃષાર્તા જનનીં સ્મરન્તિ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—હે કર્ણાસિંધુ દુર્ગા, હું આપત્તિમાં રૂખ્યો હોજી ત્યારે તારું સ્મરણ કરું છું. માટે હે શિવા, તેવી મારી શક્યતાની ભાવના કરીશ નહિ; કેમકે તે સ્વાભાવિક છે કે ભૂખ અને તરસથી પીડા પામતા બાળકો માતાને સંભારે છે એટલે તેવાં દુઃખને દુર કરનાર મા વિના અન્યને કહી શકાતું નથી. આ સ્થળે માતાજી પ્રત્યે ભક્ત પોતાનો બાળભાવ દર્શાવે છે.

जगदम्बविचित्रमत्रकिं परिपूर्णा करुणास्ति चेन्मयि

अपराधपरंपरावृतं नहि माता समुपेक्षतेसुतम् ॥ ११ ॥

અર્થ—હે જગદંબા મારા ઉપર તારી પરિપૂર્ણ દયા હોયતો જગતમાં બીજું વિચિત્ર શું છે. અપરાધો ઉપર અપરાધોથી વીટાયેલા પુત્ર તરફ માતા અનાદર કરતી નથી. અર્થાત્ પુત્રના અપરાધ સહન કરીને તે તરફ લક્ષ ના આપતાં પણ પુત્રનું હિત ઇચ્છે છે.

मत्समःपातकीनास्ति पापघ्नीत्वत्समानहि ।

एवं ज्ञात्वा महादेवि यथायोग्यं तथा कुरु ॥ १२ ॥

અર્થ—હે મહા દેવી, મારા સરખો કોઈ પાતકી નથી અને તારા સરખી પાપને નાશ કરનારી નથી. એ પ્રમાણે બાણીને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કર.

પાતક બે પ્રકારનાં છે. બુદ્ધિકૃત (જ્ઞાત) અને અજ્ઞાત. બુદ્ધિપૂર્વક પાતક કરી ઇશ્વર શરણ મારગનું એ વિષયન કરીને

તેને બીજા ઉપચારોથી ઓકી કાઢવા જેવું છે, એટલે વિષ દોષ કઢાવ્ય બાદ પણ તેથી કંઈક લોકતત્ત્વ શેષ રહે છે. તેમ બુદ્ધિકૃત પાપ કરીને ભજન પૂજનાદિ પુણ્ય કર્મ કરવાથી પાતક નષ્ટ થાય પણ તેમાં કંઈક અંશ બીજરૂપે રહે છે અને તે બ્યારે ત્યારે પણ ઉદ્ભવ પામી તેનું લોકતત્ત્વ શેષ પૂર્ણ કરાવે છે.

બીજું અજ્ઞાત પાતક એવું છે કે, ભોજન કરનાર માણસને ભોજન સાથે મક્ષિકા ભક્ષણ કરવાનો ઇરાદો નહોતો છતાં દૈવેચ્છાથી તેના સમજવામાં ના આવે તેવી રીતે મક્ષિકા ભક્ષણ થઈ ગઈ તો ભક્ષણ કરેલું અન્ન માત્ર ઉલટી દ્વારા નીકળી બાદ છે. પણ બીજી કંઈ તેને દૈહિક ઉપાધિ થતી નથી માત્ર તેને જે ખોરાક પોષક થવાનો હતો તે વિપરિત પરિણામ પામ્યો. એટલું પણ કૃણ અજ્ઞાતનું તેને વેઠવું પડ્યું તેમ અજ્ઞાતથી થયેલાં પાતકો ઇશ્વર શરણાત્મક ભજન પૂજનાદિ દ્વારા નષ્ટ થાય છે એટલે તેનું બીજ રહેતું નથી માત્ર અમુક કાલ પાપના પ્રમાણમાં લોકતત્ત્વ લોગવી છુટો થઈ શકે છે, વીગેરે પાપકર્મના આવા પ્રકાર છે.

॥ इति श्री देव्यपराधक्षमापनस्तोत्रं समाप्तम् ॥

શ્રી ચક્રની આરતિ.

જય દેવી જય દેવી જય માત સ્ત્રિ પુરે મા,
જય માત સ્ત્રી પુરે;

દીપાવલી મવ લોકય (૨) મા મવ સુખસારે.
જય દેવી જય દેવી૦

ખિદ્રંકિત ગુણ કોણે તદુપરિ વસુ કોણે મા (૨)
દશાર યુગમે લગવતિ (૨) ભૂતવ મનુ કોણે.
જય દેવી જય દેવી૦

નૈતઃ કીડતિ ચાષ્ટૌ બોડશ દલ રમ્યે મા (૨)
મુદાપિ વલય ત્રિતયે (૨) ધરણી ગૃહ રમ્યે.
જય દેવી જય દેવી૦

રેખાત્રય પરિ નિર્મિત નિગમદ્વાર યુતે મા (૨)
સુવર્ણ મણિ ગણ ખચિતે (૨) શ્રી ચક્રે યુવતે.
જય દેવી જય દેવી૦

બ્રહ્માદિક મય મંચક મૃદાસન ખચિતે મા (૨)
તદુપરિ ભૂષણ સાયુધ (૨) કામેશ્વર સહિતે.
જય દેવી જય દેવી૦

અંકુશ પાશ શરાસન શર શોભીત હસ્તે મા (૨)
કિશોર વેષાલકૃત (૨) ત્રિપુરેશી નખિતે.
જય દેવી જય દેવી૦

સ્વર્ણભરણ સુદૈહે રૂપ કંચુકિ ચૈત્રે (૨)
વિધેહિ શિવ પદ ચિદ્ધન (૨) ચિદ્રસ કલોલે મા.
જય દેવી જય દેવી૦

ધૂન.

દીનોના હુઝ હરનારી દયાળુ માવડી અંબા,
 ખરો આધાર અવનીમાં તું મારો માવડી અંબા.
 વિસામો વાતનો તું છે હૈયાની હામ તું અંબા,
 ચરણમાં શીર ઝુકાવું હું ગૃહો કર સ્નેહથી અંબા.
 જગતમાં જગતી અંબા જીવન જનનું જગદંબા,
 જગતની જ્યોત જય અંબા જગાવું જગને અંબા.
 દીનોના૦

ૐ

શ્રી શક્તિ સેવા સમાજ.

આ સંસ્થાનું નામ ચાલુ થવા પુરતું “ શક્તિ ઉપાસક મંડળ ” એ નામથી જાહેરખબરો બહાર પાડી શ્રી જગદંબાના પૂર્ણ ભક્તોની સેવામાં મુક્યું હતું, અને તે ઉપરથી આશા બંધાય છે કે આ મંડળનું એક મોટું સ્વરૂપ આવશે જેથી હવે પછી કાયમને માટે આ સંસ્થાનું નામ “ શ્રી શક્તિ સેવા સમાજ ” એવું નામ રાખવામાં આવ્યું છે.

આ સંસ્થાનો ઉદ્દેશ.

અખીલ ભારતવર્ષમાં અને તેમાં ઘણે ભાગે આપણા ગુજરાતમાં આપણા હિંદુ સનાતન ધર્મના ઘણા સંપ્રદાયો થઈ તેની અનેક શાખા ઉપશાખાઓ થયા છતાં નૈસર્ગિક રીતે આપણું હિંદુત્વ નષ્ટપ્રાય થતું જોવામાં આવે છે. જેથી આપણા આચાર-વીચારોની અધોગતી થવા સાથે ધર્મ સંપ્રદાયના નેતાઓની ઉપેક્ષાના અંગે નાસ્તિક અને વિરોધીઓનું પ્રબળ દીનપ્રતિદીન વૃદ્ધી પામતું જાય છે તે અટકે અને આપણને તેમજ આપણી ભવિષ્યની પ્રજાને આપણા સનાતન ધર્મનું ગુણતત્વ સમજવાને “ આદ્ય શક્તિ મહા માયા ” કે જેની

પાછળ સમસ્ત વિશ્વના દરેક ધર્મની પ્રજા, મોહ પાશમાં વીંટાઇ નેત્ર મીચી ઝુકી રહી છે, તે વસ્તુ તત્ત્વ શું છે? અને તે કેવી રીતે સમજી શકાય, તે સંબંધી પ્રાચીન અવાચીન તત્ત્વવેત્તાઓના વીચારોનું એકીકરણ કરી જનસમાજની સેવામાં મુકવાનો.

આ સંસ્થાનું દેયેય.

આપણા વૈદિક સિદ્ધાંતનો સાર કર્મ, ઉપાસના અને જ્ઞાન એ ત્રણ દર્શનમાં મુખ્ય છે. અને તે ત્રણ વિષયો લઇને આપણા પૂર્વાચાર્યો આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન થવા માટે દર્શનગ્રંથોદ્વારા તત્ત્વજ્ઞાનનું યથાર્થ નિરૂપણ કરી ચુક્યા છે. પણ તેના પાઠ્ય પાઠણના અભાવે તે તત્ત્વજ્ઞાનના આચાર્યપ્રણીત મૂળ વિચારો બાળ ઉપર રહી કલ્પિત વિચારોનો ખીચડો થવાથી દુનિયાને સત્યાસત્યની સીમાજ જણાતી નથી. આપણા શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત પ્રમાણે જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી અને વેદવિહિત કર્મ કર્યા વિના મલીન અંતઃકરણમાં જ્ઞાનનો અવકાશ થતો નથી, એટલે ઉભયબ્રહ્મ થયા છીએ તે નિર્વિવાદ છે. વળી આ કળી પ્રભાવને લીધે વેદવિહિત શ્રૌત સ્માર્ત કર્મ ખીલકુલ હુમ થયાં છે, આપણે અનુભવથી જોઇ શકીએ છીએ. એટલે જ્ઞાનભૂમિકાના અભાવે મુક્તિનો માર્ગ રહેતોજ નથી, તો હવે જ્ઞાન-ભૂમિકાનું ખીજું સાધન ઉપાસના સીવાય છે જ નહીં જેમાં ભક્તિનો અંતર્ગત સમાવેશ છે. ઉપાસના અને ભક્તિનો

પરસ્પર નિત્ય સંબંધ છે. દરેક દેવોની ઉપાસના થઈ શકે છે, પણ આત્મ સાક્ષાત્કાર થવા માટે સુલભ રીતે પરાશક્તિની ઉપાસનાના ઘણા પ્રકારો અને તે સંબંધી ઘણા નાના મોટા ગ્રંથો લખાઈ ગયા છે, અને સ્થળે સ્થળે તેનો કંઈક પ્રચાર જોઈ શકીએ છીએ જેથી તત્વજ્ઞ પુરૂષોદ્ધારા શક્તિતત્ત્વના જ્ઞાનનું ભાન થવાથી જીવ પ્રભૌક્યતા અનુભવમાં આવી શકે તે.

આ સંસ્થાનું કર્તવ્ય.

આપણા ભારતવર્ષમાં પ્રાચીન પરનાળીકા પ્રમાણે પાઠ્ય પાઠ્ય ઉપદેશ વીગેરે માટે દ્રવ્યસંપત્તિની જરૂર ઓછી હતી અને કાર્ય સારાં સ્તુત્ય ઐતિહાસીકમાં લેખાય તેવાં થયેલાં છે, પણ આધુનિક સ્થિતિ તેથી વીપરીત છે. તે એટલે સુધી કે દ્રવ્ય સિવાય ચતુર્કિંચિત પણ વ્યવહાર ચાલતો નથી તો દ્રવ્યની સહાનુભુતી થયેથી શક્તિ તત્ત્વજ્ઞાનના તથા ઉપાસનાના પ્રકારો સરળતાથી સમજી શકાય તેવા પ્રાચીન અર્વાચીન ગ્રંથોનો શોધ કરી કરાવી તેમાંથી ઉત્તમોત્તમ વિષય સંબંધી માસિક-પત્રો તથા નાનાં મોટાં ચોપાનીયાં તથા જરૂર પુરતાં છાપાં વીગેરે દ્વારા તેમજ સારા વિદ્વાનો દ્વારા ભાષણો તથા કથાનાં પ્રવચનો કરાવી શક્તિ જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરવાનું.

આ સંસ્થાના નિયમો.

૧. જે સભ્યજનને આ શક્તિ સેવા સમાજના ઉદ્દેશો માન્ય હોય અને આદ્યશક્તિ ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ

- હોય તે વ્યવસ્થાપક કમિટિની પરવાનગીથી આ સમાજના સભાસદ થઈ શકશે.
૨. કોઈ પણ સાધુ સંન્યાસી સભાસદ પ્રાસેથી વાર્ષિક લવાજમ લેવામાં આવશે નહીં.
 ૩. ઉપર કલમ ૨ માં જણાવ્યા સીવાયના સભાસદો માટે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧) રાખવામાં આવ્યો છે.
 ૪. જીવનપર્યંતના સભાસદ થવાનું લવાજમ રૂ. ૨૫) ઠરાવવામાં આવ્યો છે.
 ૫. જે કોઈ સજ્જન આ સમાજના ઉદ્દેશોને પોષવા રૂ. ૧૦૧) તથા તેથી વધારે આપશે તેઓને સહાયક તરીકે ગણવામાં આવશે.

સભા.

૬. વર્ષમાં એકવાર આ સમાજની સામાન્ય સભા યોજાવવામાં આવશે.
૭. જ્યારે જ્યારે સમાજના કોઈ આવશ્યક કામસર જરૂર જણાય ત્યારે સમાજના સભાસદોની ખાસ સભા મંત્રીઓ યોજાવશે.
૮. સમાજની ખાસ તથા સામાન્ય સભામાં દરેક સભાસદને મત આપવાનો હક છે, પણ દરેક સભાસદનો એક મત ગણાશે.

૬. આવી ખાસ તથા સામાન્ય સભામાં ઓછામાં ઓછા ૫ સભાસદો હાજર થયેથી સભાનું કામ શરૂ કરવામાં આવશે.

વ્યવસ્થાપક મંડળ.

૧૦. આ સંસ્થાનું વર્ષ-દર વરસની કારતીકી પૂર્ણિમાથી બીજા વર્ષની કારતીકી પૂર્ણિમા સુધી ગણવામાં આવશે.
૧૧. સંસ્થાની સઘળી વ્યવસ્થા વખતો વખત નીમાયેલું વ્યવસ્થાપક મંડળ કરશે.
૧૨. વ્યવસ્થાપક મંડળ ૧૫ સભાસદનું એક વર્ષ માટે નીમવામાં આવશે જેમાં ૫ મેમ્બરો સામાન્ય સભાના લેવામાં આવશે તથા ૧૦ સહાયક તથા જીવનપર્યંતના મેમ્બરોમાંથી ચુંટી કાઢવામાં આવશે.
૧૩. વ્યવસ્થાપક મંડળ પોતાના મંડળ પૈકી એક અથવા વધુ મંત્રી તથા જરૂર જણાય તો બીજાની જુદો નીમશે, તથા આ સંસ્થાના ઉદ્દેશનો પોષક કોઈ યોગ્ય પુરૂષને પ્રમુખ નીમવામાં આવશે. પ્રમુખ વ્યવસ્થાપક મંડળના હોદ્દાની રૂઠ્ઠાએ ચેરમેન ગણાશે. સદરહુ સભામાં હીસાબ તપાસનારની નીમણૂક એક વર્ષ માટે કરવામાં આવશે.
૧૪. સંસ્થાને વ્યવસ્થિત ચાલુ રાખવા વ્યવસ્થાપક મંડળ જુદા જુદા કાર્ય કરનારની નીમણૂક કરશે.

૧૫. વ્યવસ્થાપક મંડળની મીટીંગ મંત્રી વખતે વખત
 * બોલાવશે, અને પાંચ સલાસદો હાજર થયેથી કેરમ ગણાશે.
૧૬. વ્યવસ્થાપક મંડળ સમયે સમયે સંસ્થાના દરેક કાર્યની વ્યવસ્થા ઉપર પુરતી દેખરેખ રાખી સંસ્થાના કોઇપણ કાર્યમાં થતી ગેરવ્યવસ્થા દુર કરવા અને સંસ્થાનીયમ-પૂર્વક વ્યવસ્થિત રીતે ચાલુ રાખવા પ્રયત્ન કરશે. વ્યવસ્થાપક મંડળ દર વર્ષનો હીસાબ તૈયાર કરી નીમાયેલા હીસાબ તપાસનાર પાસે તપાસાવીને દર વર્ષની સામાન્ય સલામાં રજુ કરશે, અને બીજા વર્ષના ખર્ચ સાફ બજેટ તૈયાર કરી તે પણ રજુ કરશે; અને સલા પાસેથી તે હીસાબ તથા બજેટ મંજુર કરાવશે.
૧૭. સંસ્થાની માલ મીલકત અને દરેક વ્યવસ્થાનો નિયમિત હિસાબ રાખવા વ્યવસ્થાપક મંડળ અમુક ચોપડાઓ તૈયાર કરી પદ્ધતિસર હીસાબ રાખવા ગોઠવણ કરશે.
૧૮. આ સંસ્થાના સલાસદોની પહેલી સલામાં આ સંસ્થાને માટે ઓછામાં ઓછા બે ટ્રસ્ટી નીમવામાં આવશે, અને જ્યાંસુધી સલાસદોની સામાન્ય અથવા ખાસ સલાથી તે નીમણુકમાં ફેરફાર ન કરવામાં આવે ત્યાં-સુધી આ સંસ્થાનું તમામ ભંડોળ, ફંડ અને મીલકત એ બે ટ્રસ્ટીઓના સંયુક્ત નામ રહેશે, પણ આ સંસ્થાના

સામાન્ય અથવા ખાસ સભામાં વખતો વખત નક્કી કરવામાં આવે તેવે ઠેકાણે અને તેવી જામીનગીરીમાં આ ફંડ તથા ભંડોળ રોકવામાં આવશે.

૧૯. ખજાનચીના હસ્તક ઓછામાં ઓછી પાંચસો રૂપિયા સુધી રકમો રહેશે તેથી વધારે રકમ તેમના હાથમાં જમે થયે દ્રુસ્તીઓને સ્વાધીન કરવી પડશે.
૨૦. ઉપર જણાવેલ નીયમોમાં કંઈ સુધારો વધારો કરવા યોગ્ય જણાય તો સર્વ સભાસદોની સમાન્ય અથવા ખાસ સભાને તેમ કરવાનો હક છે.

કાર્યવાહક મંડળ.

પ્રમુખ:

રાવખહાદુર રામપ્રસાદ મગનલાલ મહેતા, બી. એ. એલ એલ. બી.
ડે. આસી. પોલી. એન્ટ, ગોધરા (રેવાકાંડા.)

ઉપપ્રમુખ:

રા. રા. ડાહ્યાભાઈ રેવાશંકર પાઠક, બી. એ. એલ એલ. બી. સમગ્ર જાહેડા.
શેઠ તુલસીદાસ તેજપાળ.
રા. રા. વે. શા. સં. બાળકૃષ્ણભાઈ પુરુષોત્તમભાઈ પૈરાણીક.

આચાર્ય:

રા. રા. વે. શા. સં. ગણપતરામ ત્રંબકરામ, યાત્રિક ચિંતામણી.

ટ્રસ્ટીઝ:

જેશી ગીરજશંકર હરીશંકર, જ્યોતિષોપાધ્યાય કાવ્યભૂષણ.
શેઠ જેશીંગભાઈ પરસોત્તમદાસ.
રા. રા. પોપટલાલ ભોગીલાલ વસા.

ઑડીટર:

રાવસાહેબ મોહનલાલ બાપુલાલ રાવળ.

મંત્રીઓ:

રા. રા. રમણલાલ ગાંડાભાઈ પાઠક, બી. એ.
રા. રા. જયંતીલાલ માણેકલાલ મહેતા.
રા. રા. નટવરલાલ ચુનીલાલ પાઠક.

સભ્યો:

રા. રા. હરીપ્રસાદ બાપાલાલ બ્યાસ.	રા. રા. જયકૃષ્ણ હરીકૃષ્ણ પુરાણી.
રા. રા. કેશવલાલ કુરુક્ષાશંકર પાઠક.	(૨૧૧૧૩).
રા. રા. દેવશંકર મોતીલાલ બ્યાસ	રા. રા. રામશંકર લલિતભાઈ મહેતા.
રા. રા. હોટાલાલ હીરાલાલ	રા. રા. નાનાલાલ રેવાશંકર ત્રીવેદી.
બારલૈયા, બી. એ	રા. રા. પ્રાણુલાલ રેવાશંકર પાઠક
ડૉ. ડાકોરપ્રસાદ એન. ભટ,	રા. રા. સ્વામીલાલ માણેકલાલ શાહ.
એલ. સી. પી. એન. એસ.	રા. રા. જીવજીલાલ જડાશંકર શુક્લ

दरिद्रान् भर कौन्तेय ।

गरीबोनी हया भावी

એવો ભગવાને અર્જુનને ગીતાજીમાં ઉપદેશ કર્યો છે.

अनाथ गरीबोने सहाय करवी

એ જગતમાં દરેક પ્રાણીનું સૌથી અગત્યનું કર્તવ્ય છે.

नमायायां निराधार हिन्दु छोकरांओने

हिन्दु अनाथाश्रम-नडीआह

એ ડેકાણે રાખવામાં આવે છે. આવાં દિન જનોને મદદ કરી

स्वर्गानुं विमान अने मोक्षनी यावी

મેળવવા આજેજ પ્રયત્ન કરો.

દરેક પ્રકારનાં દાનનો સ્વીકાર થાય છે. વિશેષ માટે આજેજ

રીપોર્ટ મંગાવવા લખો:—

मंत्री-हिन्दु अनाथाश्रम,

नडीआह (गुजरात).

શ્રી શક્તિ સેવા સમાજ તરફથી પ્રગટ થયેલું
ફરેક દીનેને મનન કરવા ચોખ્ય

ગાયત્રી

ભગવાન આધારાંકનાચાર્યનું તથા સામધ્યાચાર્યનું
સાખ્ય તથા સામધ્યાકૃતિ અર્થે સજ્જિત.

મુદ્રા સંક્ર ૩, ૦-૪-૦

મળવાનું છેકાણું—

શ્રી શક્તિ સેવા સમાજ

મિત્રીબાની પોળ, આંદમ પુરા

અમદાવાદ.

॥ श्री ॥

नितिः स्वतन्त्रा विनयसिद्धि हेतु रिति शक्ति सूत्रम्

शक्ति सिद्धांतानुसार शिवादिशिवि पर्यंत समस्त
तत्त्वमुक्ता जगत्पत्नी भूमि कारणभूत चैतन्य लज्जवती
त्रिशुलात्मिका महाभारता स्वतन्त्र छे तेने—

॥ निर्धूत निमित्तध्याति नित्य मुक्ते परात्परे ॥

॥ अस्मद प्रकाशित्यायै चित्सदानंद रूपिणि ॥

॥ अनुसंदध्महे नित्य वयं त्वां हृदयाम्बुजे ॥

इति शक्तितत्त्वविमर्शिन्याम् ॥

समस्त प्रकारता व्यज्ञानरूप अंधकारने तेजोमय
मानसी प्रकाशयती हर करनारी अने निष्कलाणां च नित्यमुक्ता
स्वदेवयती गुरुनादी करिषत अस्मादादि निश्चिना प्रयत्नमाने
मांश करवासी ससर्ग अने अनिर्वाच्य परमानंदरूप अने
पदवी पद्म पर ज्योती निह सत अने आनंदरूप लज्जवती
पराभोजने अण्ड प्रकाशित्यायै आसि माटे निरंतर
हृदयभारता हृमो आन पदवी लीये

उपरोक्ता महाभारता लज्जवतीनी संजुग लज्जवती
विजयनामा आरुद यथा भवता प्रयत्नमय मद विजयना
यादिविज्ञादामी कल्पित सभेदा अतः लज्जवती सी सुसुप्तेषु
आभाय पर पदना विजयना पर लज्जवती लज्जवती
हृदय आरुद स्वभारता यथा आन अलम्बन तादात्म्य
संय प्रदय लज्जवती वृत्ति प्रकाशतु अनुसंधान निज निज
हृदय लज्जवती निजोक्त भाजे छे

